

శ్రీ
కలాభిలాషక కావ్యమాలిక.

విల్వచీయము. 3 *

(నాటకము.)

శ్రీ కలాభిలాషక సమాజాధ్యక్షుడు

శ్రీ. గి. ఎస్. (పూర్వపు లండన్ ముద్రా) హైస్కూలు ప్రధానాధికారి

పండితుఁడును, విందవహితన భాస్కరవకుఁడును,

అగు

మారేపల్లి రామచంద్రశాస్త్రి

వ్రాసినది.

(సవరించిన రెండవకూర్పు.)

కాపీ నైట్.

విజయరామచంద్ర ముద్రాక్షరశాల, విశాఖపట్టణము.

1913.

[అంచెకూలిగాక, నెల 8 అనాలు.]

కలాభిలాషక కావ్యమాలిక.

నిత్య పోషకులు.

మ. రా. రా. విన్నకోట-అప్పలనరసింహులు సెట్టిగారు,
విశాఖపట్టణము.

బొడ్డు రామయ్య సెట్టిగారు,
విశాఖపట్టణము.

„ ఆరుట్ల రామదాసునాయుడుగారు,
విశాఖపట్టణము.

„ శ్రీధరాల వేంకటనమణయ్య సెట్టిగారు,
విశాఖపట్టణము.

„ బూరి జగన్నాయకులునాయుడుగారు,
హన్మ బాదు, గంజామజిల్లా.

నిత్య సహాయకులు.

మ రా. రా. వరిగొండ వేంకటనరసింహముపంతులుగారు,
ములగపాక.

„ త్రిపురాన శ్రీనివాసరావునాయుడుగారు,
విశాఖపట్టణము.

„ తోట రాజయ్య సెట్టిగారు,
సిరువంచ.

పాత్రములు.



పురుషులు.	స్త్రీలు.
<p>మదనాభిరామండు—రాజు. గణపంతుండు—మంత్రి. సర్వలోముఖిసోమయాజి— మలయపూరుతావధాని— పటాశోపకాప్తి— దంభాచారవచయగులు— బిల్వముండు—యామినీపూర్ణతిలకగురువు రాజభటులు. తండ్రిలు. పాపములు.</p>	<p>యామినీపూర్ణతిలక—రాజకుమారుడు. కళావతి— పసురభాగిణి— వసుమతి—రాణి. భవాని—రాజమొక్కయిల్లు. దాసి—చాడలు కెప్పునది.</p>

పాటలు.



పాటలలో నాటకములాడుకొనువారికొకటగు నాటకము చివరను రగి పాటలు చేర్చబడినవి. పాటలు నాటకమున ఎచ్చటవచ్చునదియు తెలియటకు పువ్వులతో అంకెలు వేయబడినవి. అంకెలతోడనే యెందు పువ్వులునున్న క్రొంగికథ యేమియు కలిసియుండదు. ఒకపువ్వుయున్న రెండవ పువ్వువలనను ఉన్న కథాభాగము పాటయం దిమిడి యుండును. కాబట్టి పాట ఉపయోగించునపుడొకథాభాగము వదలివేయవలయును.



క థా సం గ్ర హ ము.



౧ అంకము:—మదనాభిరాముడు తనకుమార్తెయగు యామినీపూర్ణతలకకు చదువు చెప్పడగిన పండితులవారోయని విచారించి బిల్లుణుని రప్పించును. అతడు రూపవంతుడగుటచే భయపడి, అతనినియమము ననుసరించి రాజు తనకుమార్తెకుష్ఠరోగిణి అని చెప్పును. దానిమీద బిల్లుణుడు తానుగురువుగా ఉండుటకు వీలుకాదన రాజు కాండపటము కట్టింతునని చెప్పి ఒప్పించును. పిమ్మట, తనకూతుడగ్గ జుకువచ్చి, గురువును నిర్ణయించుట తెలిపి, ఆమె గుర్తివానిదగ్గఱ చదువుకొననన కాండపటము కట్టింతునని చెప్పి ఒప్పించును.

౨ అంకము:—బిల్లుణుడు యామినీపూర్ణతలకకును- ఆమె చెలికత్తెలకును చదువు చెప్పును. యామినీపూర్ణతలక, భవానీదేవి కనబడినట్లును- తనకు వరుసెచ్చినట్లును- కలగని, లేచి, ఆనంగతి చెలులతో చెప్పును.

౩ అంకము:—బిల్లుణుడు దేవతార్చనమునకు పువ్వులు కోసికొనరాగా, యామినీపూర్ణతలకమాత్రము వానిని చూచును. ఆరాత్రి ఆమె విరహతాపమునందుచుండ శిశువారములు చేసి నఖిలు పండుకొందురు. ఆమె మరలలేచి బాధపడుచుండును. అపుడు బిల్లుణుడు తానుక రాజపుత్రకు గురువుగానున్నట్లును- ఆమె తన్ను మోహించినట్లును- రాజు తనకుమరణదండనము విధించినట్లును- భవానీదేవివలన తుదకు వివాహమైనట్లును- కలగని, లేచి, జరిగిన నిజ్జరము తెల్పి కొని, చంద్రుని వర్ణించుచుండును. అదివిని యామినీపూర్ణతలక లేచి, అందు తనగురువుకాడనుకొని, చూచి, తాను కలగనిన పురుషుడగుటచే సంకోచించును. అతడు మనసుత్రిప్పకొనగా వగచును. వానిని దగ్గఱకు రప్పించుటకు దయ్యముపట్టినట్లు నటించి మోజునెట్టును. బిల్లుణుడు కాండపటముపైనుండివచ్చి, విఘ్నతిశెట్టి, పోంబోవును. వారిగిరువురికి సంవాదము జరుగును. బిల్లుణుడు గురువునువరించుట మంచిది కాదని బోధించును. ఆమె చావనిర్ణయించును. అపుడు తప్పక బిల్లుణుడాయెక్కరికెయ్యకొని, గాంధర్వవిధిని వివాహమాడును.

౪ అంకము — కళావతితమరభాషిణులు తమచెలికత్తెనుగూర్చి ముచ్చటించుచుందురు. అదివిని యామినీపూర్ణతలకవైని వగపట్టినదాని రాజుతో చెప్పబోవును. బిల్లుణుడు చెలులలో వగచుచుండ యామినీపూర్ణతలకవచ్చి, విలపించును. బిల్లుణుడాయెకు బుద్ధులు చెప్పును. కళావతిమాటమీద యామినీపూర్ణతలక తండ్రిని వేడుకొనబోవును.

౫ అంకము:—భార్యయును- కుమార్తెయును- బిల్లుణుని మన్నింపవలయునని తన్నెంతవేడుకొనినను వినక, రాజు యామినీపూర్ణతలకనునైతము దండింతుననును. బిల్లుణుని వధింప సిద్ధమగునెడ భూగృహములోనుండి యామినీపూర్ణతలక వచ్చును. వధింపబోవుచో భవాని ప్రత్యక్షమై బిల్లుణు యామినీపూర్ణతలకలకు వివాహము చేయుమని రాజుతో చెప్పును.

మొదటికూర్పు వీతిక.

ఈ 'బిల్వణీయము' మాకావ్యమాలికలోని తృతీయకుసుమము. ఇది, సురభినాటకులు నన్నెంతయు బలవంతపెట్టికొరగా, 1902 సం॥మున వ్రాసితి. నాటకానుకూలముగా ఉండుటకై ప్రబంధములోని కథ కొంత పెంచి, కొంతమార్చితి.

ఇందలికథ సీతిబోధకము కాదని కొంతలు దీనిని 'తారాశశాంకవిజయము' లో జతచేసి నిందించుచుండుదు. అది సాధారణపువాడుకే కాని సరికాదు. వ్యభిచారిణియగు తారయు, గురుతల్పగతుండగు చంద్రుడును దండమొందక మన్ననపొందినట్లు చెప్పు తారాశశాంకవిజయమొక్కడని వివాహమాడదగిన కన్య అయినను శిష్యురాలయిన యామిసీపూర్ణలికను మోహించినందులకు బిల్వణుడును, గురువును మోహించినందులకు యామిసీపూర్ణలికయు దండమొందినట్లు చెప్పెడి యీబిల్వణీయమొక్కడని ఈనాటకము చదివినవారికి మదకెట్లో వచ్చినవరిగా బిల్వణయామిసీపూర్ణలికలకు వివాహమయినను, సర్వసమ్యక్తముగాక నిందియమగు వారిప్రవర్తన మనుసరించదగినదికాదనియు తట్టనుగాని మఱియుక విధముగా ఎప్పుడును తట్టరు. నిందలపాటై, చాలసాలలోపడి, చివర కెట్లో తప్పినను మరణదండనమొందిన బిల్వణునిగతి చూచిచూచి, ఎవడు శిష్యురాలిని మోహించి సాహసించును? ఇంక, లోపములు కలవారింగూర్చి తెలుపు పుస్తకముగే వసికరావంగురేని, ఏనీ మనకట్టిగ్రంథములు? రావణాదులులేనిరామాయణములు, కౌరవులులేనిభారతములు కావలయును. ఇది అసంభవము. ఏభూషయందుండునాసి అట్టిగ్రంథములుండవు. మఱిఒకమాట. చాయలేక మేరంగుగాని రాణింపనట్లును ద్వార్కలచర్య లేక సర్వలచర్య రాణింపను. ఈ మఱియు. కైక కరినురాలుగాకున్న రాముండెట్లు లోకాభిరాముడు కాజాలునా? దుర్యోధనుడు గుప్తుండగాకున్న ధర్మరాజింత పేర్కొందనెప్పునా? విశ్వామిత్రుండే వివేకవంతుడైన హరిశ్చంద్రునిసత్యవ్రతశస్తిత యిట్లు సత్యంబు కాంగలుగునా? వట్టిది; ముష్టాటిక వట్టిది. అది అటుండనిండు. రావణాదులచర్యవలన మనమేమి నేర్చుకొనుచున్నారము? వారివలెనే చెడునడతలు నడచి యిడుమలపాలు కావలయుననియా? కాదుగదా? కాన, లోపములుగలవారిని గూర్చి తెలుపు గ్రంథములన్నియు సీతిబోధకములుకావన పీలులేదు. ఇంతకు, సీతిబోధకములుగాని గ్రంథము లెట్టివి? తప్పులున్నను దండనములు లేనట్లు చెప్పనది; అయిన బిల్వణీయమట్టివానిలో చేరునా? చేరదు. కాంచట్టి, ఇది సీతిబోధకమేకాని మఱొకటికాదు. ఇది, కన్యలకు

ఉపాధ్యాయులుగా ఉండువారును-కన్యలతోడ కలిసిమెలసి చదువుకొనుచుండు వారును- మిక్కిలి జాగ్రత్తగా మెలంగుచు, ఇంద్రియనిగ్రహము కలిగి ఉండవలయుననునీతి చక్కగా బోధించును.

ఇందలిపాటలు విశేషసాటకానుభవముగల తడకలూరి కుప్పసామిరావిచ్చిన మట్ల ననుసరించి వ్రాసితి.

ఈసాటకమిప్పటికి అనేకపర్యాయములు ప్రదర్శింపఁబడినది. మాశ్రీకలాభిలాషక సమాజమిచ్చటను- విజయనగరమునను, అంతకుముందే సురభినాటక సమాజములుచు- సంగీతమానిసీనమాజమును- పెక్కుచోట్లను, ప్రదర్శించె. చూచినవారి మిక్కిలి మనోహరముగా ఉండినట్లే తెలియవచ్చినది. దీనికొఱకు నాకువచ్చిన ఉత్తరములును దీనియందుంగల జనామోదమును వెల్లడిచేసె. ఇపు డెట్టియాదరణము గాంచునో చూడవలయు. దోషజాలగు పండితులును గుణములనే గ్రహించి ఆనందింపుడుగాక.

కోరినసదుపాయములన్నియు చేయనియ్యకొని, తమపనికింబే నాపనిచూపుగా చూచుచు, కావ్యమాలికాగ్రంథము లచ్చువేయుటయొందు నాకింతంత అనరాని సాయముచేయు బూనుకొనిన నామిత్రులును, శ్రీశారదామకుట ముద్రాక్షరశాలాధిపతులును అగు మ|| రా|| రా|| విన్నకోట- అప్పలనరసింహులు సెట్టిగారికి నేనెంతయు కృతజ్ఞుడ.

నాయందెంతయో అభిమానము కలిగి, నాతోబాటు పూర్తిపులు చదువుచు, అగుతప్పులు సాధ్యమగునంతవఱకు లేకుండునట్లు ప్రయత్నించుచు, సాయముచేయుచుండు నామిత్రులగు బ్రహ్మశ్రీ వెంపరాల- జగన్నాథశాస్త్రిగారి కనేకవందనము లర్పించునాడ.

నాపనియందభిమానముగలిగి, మార్యేర్పాటుననుసరించి యచ్చుకూర్చుటకొడంబడి, శ్రద్ధాభక్తి లతో బనిచేయు నాలి- అప్పలసామికి సర్వేశ్వరుడు మేలొసంగుగాక.

విశాఖపట్టణము,
౧౯౧౦ సం॥ జూలై.

మారేపల్లి - రామచంద్రశాస్త్రి.

రెండవకూర్పు వీరిక.



౧౯౧౦ సం॥ జూలై నెలలో అచ్చువడిన మా బిల్లిణీయపు మొదటికూర్పు ప్రతులు కెండునంపత్సరములలోపుననే మాప్రకటనము తగినంత లేకపోయినను చెల్లిపోవుటయే, దానియందు జనులకు ఉన్న అదరమును వెల్లడిచేసి, నాకు ఎంతో ప్రోత్సాహము కలిగించినది.

రెండవకూర్పు వేగముగా వేయింపలేకపోవుటచే, ప్రతులు కోరినవారికి వెంటనే పంపజాలకపోతిని; వారు ఆలస్యమునకు వున్నందుగాక! ఈకూర్పును మొదటిదానివలెనే జనాదరము కాంచుగాక!

నాటకము ఆడువారికిని, వినువారికిని, చదువుకొనువారికిని అర్థము సులభముగా బోధపడుటకును, స్వభావసిద్ధముగా ఉండుటకును, ఈకూర్పునందు వీలగు సంతవఱకు సంఘలు విడఁచిసితిని; కొన్నియెడల సవరించితిని.

ఈకూర్పు ప్రకటింపుటయందు నాకు సాయపడిన శ్రీ విజయరామచంద్రము దాక్షరశాలాధిపతులును, నాస్నేహితులును అగు మ॥ రా॥ రా॥ విన్నకోట దుర్గారావు సెట్టిగారికి నేనెంతయు కృతజ్ఞుడ.

విశాఖపట్టణము,

ది ౨౦-౪-౧౯౧౩ సం॥



మారేపల్లి - రామచంద్రశాస్త్రి.



శ్రీ విల్వ చీయము.

నాంది.

ఎదను తలంప నొంట తగ ♦ ఎన్న ఒకింతయు లోనుగాక, ఇ
య్యది అది రూపమంచనగ ♦ అచ్చట ఇచ్చట ఉండునాగ వీ
లాడవ, కగమృశక్తి, అబి ♦ లోడ్ధరరూపి, సమస్తవాసియై
పాదలెడు ఆపరాత్పరుడు ♦ పోచు సదా సుజనాభి సత్కృతకా.

○ * *

నూత్ర ధారుడు—(నాంద్యంతమున సభనుచూచి) అహోహ యేమి యీసభ!

సీ. ఒకచోట వేదశా ♦ స్తోత్ర-రములు ముని
గోల్ల తుదలనుండు ♦ కోవిదులును,
ఒకచోట రసతతు ♦ లుట్టిపడకా కావ్య
గణమొనర్పగఁజాలు ♦ కవివరులును,
ఒకచోట వినవార ♦ లొడలు మఱచునట్లు
పాడఁగా నేర్చు మే ♦ ల్పాటకులును,
ఒకచోట తమబుద్ధి ♦ ఉర్వి అంతయు ఏల
నోపిన మేటి ఉ ♦ ద్యోగిమణులు,
కూడ కలకలలాడు ఈ ♦ నాడెవుసభ
చూడ పండితులకె గుండె ♦ వీడుననగ
ఏమి కేపాటివారల ♦ మెలమి తప్పు
లన్నియును కాచి మన్నింపుఁ డయ్యార!.

౨

(పూవులు చల్లును.)

(తనలో) ఏనాటకము ప్రదర్శించిన ఈవిద్యజ్ఞనబృందంబులడెండంబు లలరఁ గలవు? అలోచింతమనిన నటికూడ ఇంకను గాలేదు. (చక్కకునడచి) ౨ *

నటి—(ప్రవేశించుచు) ఏల నాకై వేచియుండుట? నాథా! ఏమి విచారించుచున్నారు?

సూత్ర—చూచితివా యీసభ? ఏనాటకమాడిన బాగుగా ఉండుననెదవు?

నటి—దీని కింతచింత యెందుకు? బిల్వణీయమాడరాదా? *

సూత్ర—(తలఁపించుచు) అడవచ్చును; కాని—

నటి—మఱిమినందియము? బాగుగాఉండదనియో?

సూత్ర—ఆసందేహము నాకు ఆవంతయు లేదు. అయినను కొందఱిది నీతిబోధకము కాదందుచేమో అని అనుమానించుచున్నాడ.

నటి—(నగుచు) ఇది నీతిబోధకము కాదందురా? ఎవరు? చూడనివారొకవేళ అందుచేమోకాని చూచినవారుమాత్ర మనఁజాలరని నానవ్వుకము.

సూత్ర—ఎందుచేత?

నటి—మీకుమాత్రము తెలియదా? ఇంతకు దీనియందు ఉన్న దుర్మీ రయేమి?

సూత్ర—గురువును శిష్యురాలును పరస్పరానురాగ బంధులైనట్లు చెప్పుటలేదా?

నటి—ఆ; చెప్పఁబడినది; అయిన, అదొక గొప్పతప్పా? తప్పే అనుకొన్నను వారు దండింపఁబడినట్లును చెప్పఁబడినదే. అందుచే అట్టిపని సాధారణముగా కూడదనియే బోధించుచున్నదిగాని కూడునని బోధించుట లేదు. అదియును గాక జన్మనులగుకన్నెలదగ్గఱి పురుషులను ఉంచరాదనియు, కల్లలాడరాదనియును కూడ బోధించుచున్నది.

సూత్ర—సరేకాని కథానాయకుఁడును, కథానాయికయును మంచి నడతకలవాడై ఉండవలయునుగాదా?

నటి—ఉండవలసినదే; ఇందలి వారలు అట్టివారే. ఈనాటకపు బిల్వణ యామినీ పూర్వరథిలకలు ప్రబంధపు బిల్వణ యామినీపూర్వరథిలకలే అనుకొనుచున్నారు కాబోలు. కారు కారు; వీరు వీరే. వారు వారే. కాన, ఇది నీతిబోధకమే కాని మఱొకటి యెంతమాత్రము కాదు.

సూత్ర—అవును; దక్కఁగా చెప్పితివి! నీతిబోధకమే కాదేని కృతికర్త యిది రచించుటకే పూనుకొనకుండును.

నటి—ఏవ రాయన?

సూత్ర—ఎఱుంగవా? తెలిపెద; వినుము.

నీ. దైవంబునే నమ్మి ♦ ధర్మానుసారంబు
గా ప్రవర్తింపంగా ♦ కడంగువాడు,
తను స్తోత్రములు చేసి ♦ నను నిందచేసిన
ఒక్క-రీతినె కను ♦ చుండువాడు,
తనచేతనగునంత ♦ దన్ధక అచ్యులకు మే
లొనరించుటకె చూచు ♦ చుండువాడు,
దేశాభివృద్ధి మ♦ దిక్ ముఖ్యముగ ఎంచి
పాటుపడక వెనుక ♦ బడనివాడు,
శ్రీకలాభిలాషకుండయి ♦ చెలంగువాడు,
శుభద 'లండన్ మిషన్ హాయి ♦ స్కూలు' లోన
ఆంధ్రపండితుడుగ అల ♦ రారునాడు,
నమ్మదిత శాస్త్రీ, మా॥ రామ ♦ చంద్ర శాస్త్రీ.

చెలీ! ఇక జాగేల? ఏదో ఒక గీతము పాడి యీబుధవరేణ్యులకు శ్రీవణానంద మొనరింపుము.

నటి—ఎఱుతువునుగూర్చి?

సూత్ర—మఱొక దానిని గూర్చియేల? వేవెలుంగు పగటివేళ పొగలెగయ మెం
డుగావెలుంగ, ఇలపై నెలకొని యుండుగాలి వెచ్చగిలి పైకెగుర, కడలిమీద
వెలయు వలిగాలి ఒడలికి విందుగా అల్ల నల్లన వీవ, బయల్ల మల్లెపందిళ్ల సజ్జ
వానిపూవులతావులు ఉల్లంబులు వల్లవింపజేయ ఉజ్జాసంబుగా రేలు పవ్వళిం
పడగిన ఈవేసవిసనుసరించియే సభాసదుల మనసులుకరంగ ఒకసరసగీత
ము పాడుము.

నటి—చిత్తము.

† లయగీతము. వేసవి ఋతువుల నెల్లను ♦ వానికన్నదే కదా;
భాసుర సౌఖ్యోత్కరములకు ♦ పట్టుకొమ్మరేకదా;
చలిబాధలేక చల్లనినీట ♦ స్నానమాడవచ్చుగా;
వెన్నెలబయల నింగిసాగసు ♦ వేడగఁ కానవచ్చుగా.

† మొదటపాదము పల్లవిగాచేసి యిదిపాటగా వాడుకొనవచ్చును.

నూత్రీ—అపునపున; ఈవేసవి అనేక సౌఖ్యంబులకు ఆకరంబె. కాని లోపములు కూడ లేకపోలేదు. అయిన దీననే అననేల? లోకములో ప్రతిదానియందును వెదకిన లోపములు కానరాకపోవు.

గీ. అఖిలవిభవించితుడు మద ♦ నాభిరామ
జనవరుడు సర్వసద్గుణ ♦ ఖనితన తగు
తన తనయకు చదువు లోప ♦ మని తలంచి
హెచ్చుగా వగవలసి ♦ వచ్చెగాడెని.

౫

కాన లోపంబులెంచక మంచికే మనము సంతసించవలయు. రమ్మ; పోవుదము;
రమ్మ. (నిష్క్రమింతురు.)

ఇది ప్రస్తావన.



శ్రీ బిల్వణీయము.

ప్రథమాంకము.

ప్రథమరంగము—రాజనభ.

[మదనాభిరాముండు మంత్రులు మొదలగువారితో ఆసీనుడై వ్రవశించును.]

మద—సచివశేఖరా! రాజ్యసమాచారములేమి? 3 *

పంచచామరము. ధరామరుల్ తపోజపాళి ♦ తప్పకాచరింతురే?

ధరావరుల్ స్వకీయవృత్తి ♦ దాటకొప్పునారలే?

దురాశపొందపోక తృప్తి ♦ లోడ వైశ్యులుండురే?

పరాత్పథేదమెంచి శూద్ర ♦ పాళి నచ్చుకొందురే?.

* ౬

మఱియు మనదేశంబునందెచ్చటను దుర్భిక్షాదిబాధలులేక జనంబు నిరంతర సౌఖ్యపారావారంబున తేలుచున్నవారా? ఈవృత్తాంతంబంతయు సాంతంబుగా తెలిపి నాస్వాంతంబు సంతోషనిశాంతంబు కావింపుము.

గుణవంతుండు—దేవా! తమరాజ్యంబున అందఱును స్వధర్మంబులు తప్పక చరించుచున్నవారు. మఱియు శత్రుశలభ మూషికాదీతిబాధలులేక కాలంబున వర్షస్యం డనుకూలంబుగ వర్షంబులు వర్షించుచుండ, ధారుణీతలంబంతయు సకలసన్యసంశోభితంబై భాసిల్లుచుండ, నిత్యకల్యాణంబును- పశ్చిమోరణంబునై దేశంబంతయు ఒప్పుచుండ, జనులెల్ల నిరుపమాన సుఖవరవశులై తమరాజ్యంబు రామరాజ్యంబును కూడ పఱిపించుచున్నదని సర్వదా సంస్తుతులొనరించుచు, సంతోషభరితులై ఉన్నవారు.

మద—అమాలోత్తమా! సేవకనామృతధారాశీచనంబునంజేసి నాహృదయసంతాపకరరాజ్యవిచారశ్రిష్టసమయోద్ధాతధరావరాగంబంతయు ససాకల్యంబుగ నివారింపఁబడినది. కాని—

గుణ—(సంభ్రమముతో) దేవా! దేవరవారిప్పుడు దేనినిగూర్చి చింతింపవలసివచ్చినదో నాచిత్తంబునకు ఆవంతయు గోచరంబు కాకున్నది. రాజ్యమా? సర్వ

వైభవోపేతంబై జనానురంజకంబుగా రంజిల్లుచున్నయది. తమరా? లబ్ధనంతా నులై సంతానంబును తృణీకరించుదానవిశేషంబులుచేసి పండితప్రకాండుల అఖండమోదాయత్తచిత్తులుగా కావించి వారివలన నుతులందుచున్నవారు.

గీ. ఇట్టియెడ తమమానసం ♦ బెందుకొఱకు
చింత సుందుసు! కనక నా ♦ చిస్తమోరు
గారిఁ బ్లందు ఆకునా ♦ కంపమొందు
చున్న; దది తెల్పఁడీ; తీర్పు ♦ ఓపినట్లు.

౭

మద—గుణవంతా! నీవు చెప్పినదంతయు నత్యుమే. అయినను,

చ. ప్రతములు దానధర్మము ల ♦ పారముగా ఒనరించి, వేడగ్గతో
సుకుని కనంగ ఎంచి, విధి ♦ సూత్రములేమిఁ కుమార్తెఁ కాంచితిఁ;
సుతయు సుతుండు ఈమె; ఇంక ♦ సూరివరేణ్యులచేత విద్య వి
శ్రుతముగ నేరిపింపవలె; ♦ శోభిలున అది లేకపోయినకా?.

౮

ఇందుకు తగినపండితు లెవరో అని విచారించుచున్నవాఁడ.

గుణ—మహాప్రభూ! భవద్వంశతిలకమగు యామినీపూర్ణతిలక యిప్పటికే విద్యా వతియై ఒప్పుచున్నదికదా?

మద—ఏమో నాలుగుముక్కలు మేము చెప్పితిమిగాని గురువులేనివిద్య కూడునా? కావున ఇప్పుడాబాలికావతంసమునకు నకలకలాకోవిదుండును, విశుద్ధచరి తుండును అగు పండితోత్తమునిచే విద్యాభ్యాసంబు కావింపచేసి, కావ్యనాట కాలంకార సంగీతకళాకోవిద అగునట్లొనరింపవలయు.

గుణ—ఇదెంత కార్యము? దీని కింతచింతయేల? భవదాజ్ఞానుసారంబుగా ఇప్పు డే మనపురంబున ఉన్న విద్యద్వందమునెల్ల రప్పించువాఁడ. సేవకా! మన ఆస్థానపండితసంగోహంబునెల్ల రయంబ తోడ్కొనిరస్తు. పొమ్ము.

సేవకుండు—చిత్తము. (నిష్క్రమించును.)

మద—నచివరిలోమణి! ఒకమాట వినుము.

గీ. గురుండుగా ఉండు వాఁడొక్క ♦ కోవిదుండె
అయిన లాభంబులేదు వి ♦ దాల్చిఁకెందు;
అతఁడు నిష్కళంకచరితుఁ ♦ డైనకాని
కీడు మూఁడును ఇరువురి ♦ కిని చివరకు.

౯.

తాన గురువును ఎంచుకొనునపుడు విద్యాప్రాప్తిగ్యము మాత్రము గాక నిర్మల ప్రవర్తనయును ప్రధానముగా చూడవలయు. పురుషులకు గురువుల నిర్ణయించునప్పటికంటే స్త్రీలకు ఉపాధ్యాయుల నిర్ణయించునప్పుడు ఎక్కువజాగరూకత కలిగి ఉండవలయు. అందులో అంతఃపుర స్త్రీలంగూర్చి యెంత మెలకువగా ఉండవలయునో నీవే యోచించుము.

గుణ—తాము చెప్పినదంతయు మిగుల స్లాఘనీయము. భవదభీష్టానుసారముగ నే గురునిర్ణయం బొనరింతము.

సేవ—(ప్రవేశించి) పండితసమూహంబంతయు వచ్చి ద్వారంబుకడ వేచికొని ఉన్నది; ఏమి సెలవు?

గుణ—శీఘ్రముగా వారిని లోనికి కొనిరమ్ము. పొమ్ము.

సేవ—చిత్తము. (నిష్క్రమించును.)

పండితులు—(ప్రవేశించురు.)

మగ—(లేచి నమస్కరించును.)

పండి—సకలదిగ్విజయంబును, నిజమనోభీష్టసిద్ధియును అగుంగాక.

మద—పండితరత్నములారా! ఈశీరములు అలంకరింపుడు.

పండి—చిత్తము. (కూర్చుందురు.)

మద—(కూర్చుండి) మహాత్ములారా!

ర * గీ. మీరలందఱు మామేలు ♦ కోరుచుండు

వారె; ఇప్పుడు మావంశ ♦ వర్ధని కొగి

చదువు చెప్పింపవలె; ఆది ♦ సాగరజేయ

ఎవరు పూనుకొనెడివారో ♦ యెటుంగ చెప్పుడి.

౧౦

సర్వశోముఖసోమయాజి—రాజాగ్రణీ!

గీ. వేదశాస్త్రపురాణాళి ♦ వెలదికేమి

తావలసియున్న నేర్వఁగా ♦ గలము; వాని

యందు మము మించువార లీ ♦ అవనిం లేరు;

తెలుపుమా యేమి చెప్పఁగా ♦ వలెను వేగ.

౧౧

మద—బుధును ధాకరులారా! నాతనూజకు తావ్యసాటకాలంతార సంగీత కవితా విద్యలు కలపవలయు. ఇందులకు మీలో ఎవరు తగినవారో చూచి చెప్పుడు.

సర్వ—చిత్తము. (పక్కగావెళ్లి) అయినది; మన ఆశ నిరాశ అయినది. తావ్యము

లంట! నాటకములంట! అలంకారములంట! సంగీతమంట! కవిత్వమంట! ఎవరికి వచ్చును? పొట్టించి చూచినను మనయందీవిద్యలలో ఒకటియును కానరాదు. ధనాశచే వచ్చునని సాహసముచేసినను చివరకు నలుగురిలో చీవాట్లును చెప్పుదెబ్బలును తప్ప ఎక్క-వజహునము రాదు. ఎందుకు అందరానివండ్లకు అట్టుచూచుట? కాపుకబురు చల్లగా చెప్పుమన్నట్లు మనయధార్థస్థితి మెల్లగా చెప్పి జాతవలయు.

మలయూహాతావధాని—బాగుగా చెప్పితిరి. సంగీతము మనగొంతుక కోసినను రాదు. కవిత్వమా? మనలను కార్చినను రాదు. ఎందుకీ అడియోసలు? ఉన్నమాటయేదో శీఘ్రముగా వెడలఁజెట్టుడు. పట్టణములోనికి పోయిన నాలుగుడబ్బలు సంభావనలయిన దొరకును. చెప్పుడు చెప్పుడు.

పటాటోపశాస్త్రీ—(కోపముతో) చెప్పును లేదు జాతియు లేదు. నూరు మూసికొనుము. చేతఁగాని శుంతలకు మీకు రావని అందఱకు రావని చెప్పెదరా? మీవంటి తెలివితక్కువ పెద్దవ్వలలో కూడ వచ్చిన మావంటివారిపగులుకూడ మంట కలియును. చేతఁగాకున్న మీరు పొండు. నేను నావిద్యావృత్తావము చూపి రాజును మెప్పించి యామిసీపూర్ణలిలకకు గురువునయ్యెదను.

మలయ—ఎందుకీ నోటిరుదునుతనము! నీకంతనిబ్బరమున్న సిద్ధపడుము. మఱకేమి కావలె? (పక్క-గా) మఱేమిపొండిత్యమున్నను లేకపోయినను ఈపొండిత్యమితనికీ బాగుగా ఉన్నది.

దంభాచారచయనులు—పటాటోపశాస్త్రీ! సంగీతము నీకు సంపూర్ణముగా వచ్చును; బాగుగానే ఉన్నది; కాని కవిత్వముమాటయేమి?

పటా—ఏమి? దంభాచారచయనులూ! కవిత్వముమాత్రము నాకురాదా?

దంభా—అయిన నాకు సున్నముపెట్ట చూచుచున్నావా? జాగ్రత్త! నీగుట్టు బయటఁ జెప్పేదను.

పటా—(తనలో) వీఁడు మాటలపోగు. నూరు విడివడిన కట్టుపడుట కష్టము. కాబట్టి వీనికి మెత్తనిమాటలచేతనే వాకట్టుకట్టి తరువాత చల్లగా తడిగుడ్డలతో గొంతుక కోయవలయును. (పైకి) చయనులూ! మాటవరుసకంటినిగాని కవిత్వములో నీతరువాతనే మఱియెవరినైనను చెప్పవలయును. కవిత్వమునకు నీవును, సంగీతమునకు నేనును గురువులమవుదము. తెలిసినదా?

దంభా—అలాగున దారికిరమ్ము. మనమిద్దఱమును ఒకటిఅయిన అగ్నివాయువులవలె లోకమంతయును ఒక్కక్షణములో భస్మీభూతము చేయఁగలము. ఆలస్యమమృతం విషమైన ఆలస్యమెందుకు? రాజునకు మనసంగతి తెలుపుదము.

పటా—తెలుపుదముగాని ఉండుము. మనపాండిత్యము చూపవలెనుగదా! ఏదో ఒకపద్యము వ్రాయుము.

దంభా—పద్యమా? సరే. వ్రాసెద. (అలోచించి వ్రాయుట అభినయించును.)

మల—అయ్యలారా! చూచితిరా వీండ్రసాహసము? వీడు నంగీత శాస్త్రవేత్త అంటా! వాడు కవిత్వకళానిధి అంటా!

సర్వ—ఇందులో వింతయేమున్నది! వీండ్రస్వభావము మనకు కొత్తయా! ఊరి అందఱు ఒకదారి ఉలిపికట్టెది మఱొకదారి అనునట్లు ఈపటాటోప శాస్త్రీ మనమొకటిఅనిన తానుకటి అనుచుండును. వీనికి దంభాచారచయనులు తోడుపడుచుండును. పోనిండు; వాండ్రగొడవ మనకెందుకు? చేతఁగాని పరుగులకు పోయెదరు; బోగ్లబడియెదరు. మనసంగతి రాజుతో చెప్పుగము; రండు. (రాజును సమీపించి) మహారాజా! మీరుకొరినలక్షణములన్నియు మాలో ఎవరియందును లేవు. కావున మేమందులకు అనర్హులము.

మద—(విచారముతో) అట్లయిన మనపట్టణమున నామనారథ మీడేర్పంగలవారు ఒకరైన లేరా? (మంత్రిలో) గా *

గీ. ఏమి పాపమొక! యిది; ♦ ఈ మహాపు

రమున నాముద్దపట్టికి ♦ ప్రధితకళల

సేర్పంగలవారు లేరైరి; ♦ నే నొక ఎట

నుండి పండితుల కొని తే ♦ నోవునాండ్రు.

౧౨

గూణ—అన్నికళలును ఒక్క-నికే వచ్చియుండుట దుర్లభము.

సర్వ—రాజవంద్రమా! తమరిట్లు విచారింపనేల? సర్వకళాప్రవీణుడగు బిల్వణుడనుకవిపుంగవుఁ డొకఁడు కొత్తగా మననగరంబున కేతెంచియున్నవాడు.

అతడు, గీ. కావ్యనాటకాలంకార ♦ ఖని; నిరుపమ

సరస సంగీతనిధి; నురు ♦ చిర నవరస

కలిత కవితామృతాంచిత ♦ కలశవార్ధి;

అహహ! తత్పరిభగణింప ♦ అలవి అగునె?.

౧౩

కాన ఆకవిభామణిని పిలిపించిన మీమనోరథసిద్ధి కాంగలదు.

మద—(సంతోషముతో) ఏమీ! ఇట్టి అనుపమప్రజ్ఞావంతుడగుకవివంశము మనపురంబునకు వచ్చి ఉన్నవాడా? మంత్రి! అవహనుభావుని శీఘ్రముగా రప్పింపుము.

గుణ—చిత్తము. ఇప్పుడే రప్పించెద. సేవకా! త్వరగా పోయి ఆకవీందుని శోధి
తెస్తు. మనసోమయాజులు గారాయనను కనఁబఱచెదరు.

సేవ—చిత్తము. (సర్వశోముఖసోమయాజిశో నిష్క్రమించును.)

దంభా—పటాటోపశాస్త్రీ! పద్యము వ్రాసినాడ; వినెదవా?

పటా—అంతకంటెనా? ఏదీ యేదీ?

దంభా—ఇదిగో! వినుము—

పటా—ఉండుండు. చదివిన పై వారువినరా? చూచెద. (చూచుట అభినయించి)
ఇది యేవృత్తము? (పక్కగా) గణయతిప్రాసవిరహితాపశబ్దగర్భితపదన
వృత్తము.

సేవ—(ప్రవేశించి) మహావ్రభూ! ఆయన వచ్చియున్నాడు.

మద—మంచిది. నీవు పొమ్ము. ఆయనను లోనికిరానిమ్ము.

సేవ—చిత్తము. (నిష్క్రమించును.)

దంభా—ఏవృత్తమైనదేమి? ఏలాగున ఉన్నది?

పటా—అడుగవలెనా మరల? శ్రాద్ధయోగ్యముగా ఉన్నది. రఘు. పులిమీద పు
ట్ర వచ్చినది. ఇక మన ఆటలు సాగిరావు. మహారాజా! సెలవు. (నిష్క్ర-
మింతురు.)

మద—(బిల్వీణుని దూరమునచూచి) గుణవంతా! ఇట్టిసవమోహనాంగుని అంగనా
మణులకు గురువుగా నిర్ణయించుట తగునా?

గుణ—తగునని చెప్పఁజాలను; కాని యిప్పుడితనికింటే మంచిపండితుఁ డెందును
కానరామింటేసి యే అపాయంబును కలుగుటకు వీలులేని ఉపాయంబొకటి
చూచి యీభూసురోత్తముని ఉపాధ్యాయునిగా నియమించుట బాగుగా ఉం
డునని శోచుచున్నది. పిదప దేవరచిత్తము.

మద—అటులే చేయవలయును.

బిల్వ—(ప్రవేశించును.)

మద—(లేచి, నమస్కరించును.)

బిల్వ—చ. సురుచిరూపరాజ! సుఖ ♦ శోభన నిర్జరరాజ! ధైర్యమం
దరగిరిరాజ! లోకసుత ♦ దానజితాంబుదరాజ; శాత్రవో
త్కరమృగరాజ! కీర్తిజిత ♦ కల్పమహీరుహరాజ! రాజ! ను
స్థిరవిభవప్రమోదముల ♦ తేలుచునుండువుగాక! సర్వదా.

మద—మహాత్మా! ఈశీరమును భూషింపుడు.

బిల్వ—(కూర్చుండును.)

మద—

ఓ * *

కవీంద్రచంద్రా! భవత్పాండిత్యాతిశయంబు ధారుణీబృందారకసందోహంబుచే శ్రవణానందంబుగ ఆకర్షించినవాడ. భవాదృశుల అర్హతాగ్రంబుల సన్నానింప త్రిభువనాధినాథుండగు దేవేంద్రునికయిన సాధ్యమగునో కాదో అని సంశయంబు కలుగుచో నామాట చెప్పనేల! మంత్రి! పూజాద్రవ్యంబు లిటు తెచ్చు.

శుణ—ఇవిగో! సిద్ధముగానే ఉన్నవి. (చేతికిచ్చును.)

మద—భూసురాగ్రణీ! నేనుసంగంగలపత్రపుష్పంబులతో సంతసించి నన్ను మీ కరుణాకటాక్షావలోకనంబులకు పాత్రముగా ఒసరింపుడు. (పూలదండ మెడలోవేసి వీడెమొసంగును.)

బిల్వ—రాజశాంకా!

ఉ. సంతసమొందె నీవిపుడు ♦ సర్విన పూజకు నామనంబు; నీ
స్వాంతమునందు ఏదో ఒక ♦ వాంఛిత ముండెడునట్లు తోచెడిన్;
మంతుగ చేసి యీక్షణము ♦ మన్ననలన్ కొను వాడె; కాన, ఆ
వంతు యు సందియంబు కన ♦ కయ్యది యేదియొ విప్పిచెప్పుమా. ౧౧

మద—? * మహాత్మా! నాదొక ప్రార్థనకలదు.

బిల్వ—ఏదో అది రయంబు చెప్పుము; సందేహమెందుకు?

మద—తామది సావధానముగ వివలయును.

బిల్వ—వినుటయే కాదు; నాచేతనగునైన తప్పక చేసెద.

మద—అయిన చిత్తగింపుడు.

గీ. లేక లేక ఒకకుమార్తె ♦ మాకు కలిగె;
అమెయే అగు ఆత్మజ ♦ ఆత్మజుండుఁ;
కాన, ఇపుడాపెటన్ సర్వ ♦ కళల నేర్పి
కన్ను తెరిచెడు నటుచేయఁ ♦ గా వలయును.

౧౨

బిల్వ—దాని కేమి అభ్యంతరముగాని ముందు నానియమభంగము కాకుండ మాచుకొనవలయును.

మద—(సంభ్రమముతో) ఏమియేమి అనియమము?

బిల్వ—మఱేమియు లేదు; కుష్ఠాదిదుష్టరొగవేట్టితుల చూడననియే. *

మద—నత్యవతా!

గీ. మీ రొనర్చిన ప్రతిసల ♦ మీటువారు

కాతని యెటుంగుటఁ ప్రమోద ♦ కంధిఁ తేలె

నాడుహృదయారవిందము ♦ నలినసంభ

వాన్వయశశాంక; నేను ధ ♦ న్యతను కంటి.

౧౩

తాము మొదటనే యేఅర్థము పెట్టక నామమోరగమీదేర్ప మాటయిచ్చియున్నా
రు. కాన అనుమానముమాని ఒకమనవి చేసికొనెద; వినుఁడు.

బిల్వ—ధారుణీశ్వరా! ఏమిది? నీవాక్యంబు లాకర్ణింప నామందరికాశ్చకు బం
దములు వేయుచున్నట్లు తట్టి నాడెందమాందోళ్ళనం బొందుచున్నది. నీతనూఁ
కుష్ఠాదిరోగంబులలో దేనిచేతనుగాని పీడింపఁబడుట లేదుగదా?

మద—మహానుభావా! మన్నించి వినవలయు.

౮ * వందచా. పురాకృతంబుచేత కుష్ఠ ♦ పూరితాంగి అయ్యె నూః

బిల్వ— సరే! మఱేల? విద్య చెప్పఁజాల నేనిఁ కామెకున్;

మద— వరంబు అద్దె మర్చిపోవ ♦ పాడియే? కవీశ్వరా!

బిల్వ— ధరాధిపా! వచింతువిట్లు; ♦ తప్పటెట్లు నీమము. ౧౪

మద—మీనియమము తప్పుడని నేను చెప్పుదునా?

బిల్వ—తప్పకుండ ఆమెకు చదువు చెప్పట కెట్లు వీలగు? *

మద—అదే మనవిచేసెద; చిత్తగింపుఁడు.

గీ. వడఁలి యెవ్వడుఁ మీకంటఁ ♦ బడనిరీతి

నడుమ నిబిడకాండవటము ♦ ఇడ సెనర్దు;

కాన, దర్శనభయమైనఁ ♦ గాని, నియమ

భంగభయమైనఁ గాని పొ ♦ సంగదింత.

౧౪

కావున, తామింక ఏవిధంబగునందియంబును పొందక యిచ్చినవరంబు నభ
లంబుచేయ ప్రార్థింపఁద.

బిల్వ—నృపశరోమణి!

మ. భవదీయాంచితభాషణామృతము నాఁక స్యాంతవ్యధన్ పాపి, ఉత్సవపాఠోనిధిఁ తేల్చె; నీప్రతిభ నేఁక చర్చింపఁగాఁ జాల; మతగ్ర-వితాప్రాభవమోర్పుకొంటి; విఁక నీకన్యామణిఁ నర్వశాస్త్రవిశేషాంచితఁ చేయువాఁడ; కనుమఁక న్నత్ప్రేభిమం బంతయున్. ౨౦

మద—కవీంద్రా! భవద్యాకృష్టఘాతాఘాతాసేచనంబునంచేసి నామనోవ్యాధియు నిర్మూలంబుచేసినారు. తరువాత శుభముహూర్తము నిశ్చయించి విద్యాభ్యాస మొనరింతము. (లేచును.)

బిల్హ—మంచిది; అటులే జేయుదము.

(నిష్క్రమింతురు.)

[తెరదిగును.]

రంగము:—అంతికిపురము.

[యామినీపూర్ణతిలక తననఖులగుకలావతీచతురభాషిణులతో ప్రవేశించును.]

జను—సఖీ! గురువువలన చిరకాలమభ్యసించినను సరిగా జట్టుపడని సంగీతజ్ఞానము నీకు సహజముగానే అబ్బుట పూర్వజన్మజ్ఞితపుణ్య విశేషంబుచేఁగాని వేఱు కాదు. దీనికితోడు గురుసాహాయ్యంబుకూడ కలిగిన బంగారమునకు వెలిగారము తోడగునట్లుండునుగదా!

యామి—చెల్లీ! నేనును ఇదే ఆలోచించుచుండును. నైవానుగ్రహమువలన నాకు ఉన్నకొలఁది గ్రహణశక్తికి ఉపబలంబుగా నకలకలాకోవిదుండగు ఉపాధ్యాయుండు లభించిన మేలుగా ఉండును.

కలా—అవును; ఎట్టిజాతిరత్నమైనను సానఁబట్టక సంపూర్ణప్రభాభాసితంబు కానేరదుగదా! అయిన, దీనికి ఇంతవిచారమెందుకు? నీఅభిప్రాయము మహారాజుగారికి తెలియఁజేసిన ఆయన నీమనోభీష్టము సులభముగా నెఱవేర్పఁగలరు. కాన, ఇందులకై కొందలమందఁక యిందాఁక నీపుపాదీనపాట శ్రవణానందముగా మరల ఒకసారి పాడుము.

యామి—మంచిది; నీపుచేసిన హితోపదేశమునకు బదులు మఁజేమి చేయఁగలను?

హరికాంబోది—త్రిశ్రగతి చావు.

దేవదేవా! నక్ష- హోవవే॥ దేవ॥

భావమందు నికానదా- భక్తియైక కొల్పెద; ప్రేమతో॥ దేవ॥

గీర్వాణులైన నీ- కీర్తి ఎన్న లేరనన్

సర్వేశ! నీనిక- చాలుదునే ఒకింత? వట్టిదే॥ దేవ॥

జన్మ మెత్తినందుకు- చరణసేవ ఒసంగవే;

మన్న సారథంబు తీర్చి- మన్ననల కొనవే॥ దేవ॥

కలా—అహా! నీగాన మెంతమనోహరముగా ఉన్నది! ఈగీత మెక్కడ నేర్చుకొంటివి? నీనిదివఱకెన్నడును వినినదానివలె లేదే. నీవే రచించితివా యేమి?

యామి—(చిలునపువ్వునపువ్వులు ఊరకుండును.)

చతు—కళావతీ! వెలుగా చెప్పవలయునా? ఈమెముఖకళయును, చిలునపువ్వువెన్నెలయును నీసందేహంధకారమును పాపుట లేదా?

కలా—(పక్కగా) అవును; అందులకు సందేహము లేదు; కాని యీమెసొటనే ఆహుట విసవలయునని వేడుకగా ఉన్నది. (యామిసీపూర్ణతలకతో) సఖీ! తెలుపుము; నిజముగా ఈగీతకవిత్యము నీవే చేసితివా యేమి?

యామి—కళావతీ! నాసొట చెప్పించినకాని నీకు తృప్తికాదా? ఇది నేనే అల్లికిని.

కలా—చతురభాషిణీ! చూచితివా మనసఖి అదృష్టము? కవితాసంగీతలతలు ఈ లతాంగివృదయక్షేత్రమున వైవికముగా అంకురించినవి.

యామి—ఎవరో వచ్చుచున్నట్లున్నది; చూడు.

చతు—(చూచి) మఱుదరును కార; ఇంతకుముందు మనమునుకొనినదానికి అనుగుణముగా మహారాజుగారే వచ్చుచున్నారు. ఇంక నీఅభీప్రీత మీడోటిసత్తే.

[మదనాభిరాముడు ప్రవేశించును.]

యామి—(తండ్రికి సమస్కరించును.)

మద—గీర్వాణురారోగ్యవిభవయుక్తురాలవును, సంపూర్ణమనోరథవును అగుదువుగాక. అమ్మా! మీరేమో ఆలోచించుచున్నట్లున్నది.

యామి— గీ. పలుకు మమృతంబు జలజల ♦ ఓలుకునటుల;
యామి— అనుకొనుచు నుంటిమేము వి ♦ ద్యను గుఱించి;
మద— ఏమి! తలచితిమొక్కట ♦ ఇరువుర మదె;
యామి— ఏమి వింతయే! సఖులార! ♦ ఇట్లు జరుగ.

౨౦

నాన్నగారూ! దయచేసి నాకోరిక నెఱవేర్చుడు.
మద— నీకు ఏమి చదువుకొనవలయునని ఉన్నదో చెప్పుము. తగిన గురువును కూ
ర్చెద.
యామి— కవితాశాస్త్రాధికశ్రుతి నేర్చుకొనవలయునని కోరిక ఉన్నది. *

మద— క. నీమృదువచనామృతమున
నామది సంతసపు పైరు ♦ ననలెత్తె; త్వర
యామోఘవాంఛ మెచ్చితి;
నాముద్దులపట్టి! నీమ ♦ నను తీర్చు వెనన్.

౨౧

అమ్మా! నేడు సభయందు నీవిద్యాభివృద్ధినిగూర్చియే ఆలోచించి, సర్వశాస్త్ర
పారంగతుడను, కావ్యనాటకాలంకారకవిత్వాధికభావికారదుడను అ
గు ఒక పండితమార్తాండుని నీకు గురువుగా నిర్ణయించినాడ.
యామి— (నంతోషముతో)

౧౦ * ఉత్సాహము. ఏమిపొగడనేర్తు? మీకు ♦ ఎనంగు పీఠము నాయెడన్;
కామితములు తెలువకుండ ♦ గా ఫలింపజేయు వా;
రేమిమాటు చేయనేర్తు ♦ ఇట్టికూర్చి? కందుచే
నామనంబుతోడ వంద ♦ నములొనర్తు; తనియుండి. *

మూక బధిరాంధులను చూడ నను నానియమము తమకు విశదమేకదా? మీ
రు నిర్ణయించిన ఉపాధ్యాయ శ్రేణుడు సర్వవిధముల మానసియుండై ఉండు
ననుట సందియము ఉండదు. అమహానుభావుల డేవరో తెలిపి నన్ను ధన్య
ను కావింపుడు.

మద— గీ. అతడు బిట్టణకవి అను ♦ అవనిసురుడు;
నకలజనమానసియుడు; ♦ సర్వశాస్త్ర

కోవిదుడు, కాంతచిత్తఁ, ఉ ♦ కంఠితమఠి
విభవుడును, భర్తవిదుడునై ♦ వెలయు; కాని.

౨౪

యామి—నాన్న గారూ! ఏమి యేమి అట్లంటిరి?

క. కాని అనెడునుడిపవి నా

మానసమనుపర్వతంబు ♦ మృందంగ జేసెన్;

కానక కలలోపంబున్

వే నాకెఱింగింపవలయు; ♦ వేడుకొనియెడన్.

౨౫

మన—మఱేమియు లేదు; అంధుడు.

యామి—అయ్యో! అట్లయిన నానియమభంగము కలుగునుగదా! వుట్టుపేడి, వుట్టుగ్రుడ్డి, కుప్పిరోగి మొదలగువారిని చూడకూడదను శాస్త్రనియోగమును, తదనుగుణమగునానియమును తమకెఱింగినచేకదా? తెలిసి తెలిసి యిట్టివాని నిర్ణయించిరియేమి? నేను అతనివద్ద చదువ ఎంతమాత్రము వీలుపడదు.

మద—అయ్య! అట్లనకుము; నేను ఆలోచింపక చేసెదననుకొంటివా?

౧౧ *

యామి—(తొందరతో) నీ, ఏమి యోచించినారో మీ ♦ రెఱుంగ చెప్పుండి;

మద— కాండపటమొండు కట్టింతు; ♦ కలఁత వడకు;

యామి— అయిన సరియే; వచింప మీ ♦ ఆనకెదురు;

మద— చదువుకొనవచ్చు మదితీఱ; ♦ సంతసింపు. *

౨౬

నీకీశుభవార్త తెలుపుటకే సభనుండి యిచ్చటికి వచ్చినాడ. మధ్యాహ్నమున నది. స్నానమునకు చనెద. నీవు సుఖముగా ఉండుము. (నిష్క్రమింతును.)

యామి—చిత్తము.

[తెరవదును.]



శ్రీ బిల్వణీయము.

ద్వితీయాంకము.

రంగము:—అంతఃపురము.

[బిల్వణుడును, యామినీపూర్ణలిలకయు, ఆమెసఖులును ప్రవేశింతురు.]

బిల్వ—మీపాఠములు చదివితిరా?

చతు—చదివి సిద్ధముగా ఉన్నాము గురువర్యా!

బిల్వ—ఏదీ నీపాఠము? ఒప్పగింపుము.

చతు—చిత్తము.

“శ్లో. శక్యో వాతయితుం జలేన హుతభు, కూర్చర్పేణ నూర్యాతపో,
నాగేంద్రో నిశితాంకుశేన సమదో, దండేన గాఢార్ద్రభు,
వ్యాధి ర్భేషజనంగమౌశ్చ, వివిధైర్మంత్రైః ప్రయోగైర్విషం;
సర్వస్యాషభ మస్తి శాస్త్రవిహితం; మూర్ఖస్య నాస్త్యాషభమ్.”

బిల్వ—దీనితాత్పర్యము చెప్పము.

చతు—చిత్తము. నీటిచేత అగ్నిని ఆర్పటకు శక్యమగును. చేటచేత ఎండను అడ్డు
టకు శక్యమగును. వాండెలియిన అంకుశముచేత మదపుటేనుఁగును నివారిం
ప శక్యమగును. కఱచేత గోవును, గాడిదను లొంగఁదీయ శక్యమగును. మం
దులచే రోగమును అరికట్టుటకు శక్యమగును. వివిధములగు మంత్రప్రయోగ
ములచే విషమును రూపుమాప శక్యమగును. ఇట్లే ప్రతిదానికిని శాస్త్రవిహిత
మగు మందు కలదు; కాని, మూర్ఖతనుమాన్వ మందు లేదు.

బిల్వ—అవును; అమాట సత్యము. కళావతీ! ఏదీ నీపాఠము?

చతు—చిత్తము; ఇదిగో అప్పగించుచున్నాను.

“శ్లో. అయంచ రథసంక్షోభా దంసే నాంసో నివీడితః।
ఏకఃకృతీ శరీరేన్స్లిక్; శేషమంగం భువూ భరః.”

బిల్వ—దీని ప్రతిపదార్థము చెప్పుము.

కళా—చిత్తము. రథసంక్రోభాత్=రథము కదలుటవలన, తస్మాత్=ఆ ఊర్వశి యొక్క, ఆంసేన=భుజిశిరస్సుచేత, అసః-నాభుజిశిరస్సు, నివీడితః=రాసు కొనఁబడినది; అస్మిన్=ఈ, శరీరే=దేహముందు, అయం=ఇది, ఏకః=ఒకటి, కృతీ=కృతార్థమైనది; కేషమ్=తక్కిన, అంగం=శరీరము, భువః=భూమికి, భరః=బరువు.

బిల్వ—బాగుగా ఉన్నది. రాజకుమారి! ఏదీ నీపాఠము?

యామి—చిత్తము.

“శ్లో. అద్యాపినానం హరకోపవహ్ని స్త్యయి జ్వలత్యోర్వ ఇవాంబురాశా!
త్వ మన్యథా మన్తథ మద్విధానాం భస్మావకేషః కథ మిత్థ మ్మహి.”

బిల్వ—సరే. శ్లోకము వచ్చినది. ప్రతిపదార్థము చెప్పుము.

యామి—చిత్తము. హరకోపవహ్నిః=ఈశ్వరునికోపాగ్ని, అద్యాపి=ఇప్పుడునైత ము, ఔర్వః=బడతాగ్ని, అంబురాశావివ=సముద్రమునందువలె, త్యయి=నీయందు, జ్వలతి=మంచుచున్నది; నూనం=నిశ్చయము. అన్యథా=అటుగాకు న్న, మన్తథ=ఓమన్తధుఁడా! , భస్మావకేషః=భస్మమాత్రా వశిష్టుఁడవైన, త్వం=నీవు, మద్విధానాం=నావంటివారలకు, ఇత్థమ్=ఈప్రకారము, కథమ్=ఎట్లు, ఉషః=ఉష్ణత్వముకలవాఁడవు, అసి=అగుచున్నావు.

బిల్వ—మన్తధునియందలి ఉష్ణత్వమెక్కడిది?

యామి—ఈశ్వరకోపాగ్ని సంబంధమైనది.

బిల్వ—బాగుగా వచ్చినది. ఇప్పటికి భోజనములకు వెళ్ళుడు. మధ్యాహ్నము కొత్త పాఠములు చెప్పెద.

యామి—చిత్తము.

(నిష్క్రమింతురు.)

[యవనిక జాటును.]

రంగము:—శయ్యామందరము.

[యామినీపూర్ణతిలక పండుకొని ఉండును; ఆమెసఖులు చదువుకొనుచుండురు.]

యామి—(ఉత్తిపడిలేచును.)

చతు—నఖీ! ఏమి? ఉత్తిపడి లేచినావు.

యామి—ఏమి చెప్పదును? ఏదో కలగంటిని.

కళా—ఏమి ఆకల? త్వరగా చెప్పుము.

యామి—మొదట భనానీదేవి కనబడి నాకు వర మిచ్చినది.

చతు—ఆవరమేమి?

యామి—నాకు కావలసినవరమే.

కళా—అనగా ఏది?

యామి—ఏదా? అదే. నేను చెప్పగలది అంతే.

చతు—పోనిమ్ము; తరువాత.

యామి—తరువాతినంగతియు చెప్పజాల.

కళా—ఏమి? ఎందుచేత? సరిగా జాపకము లేదా? తొందర అక్కఱలేదు; జన్మితి తెచ్చుకొనియే చెప్పుము.

౧౨ *

యామి—ఉత్సా. చెప్పజాల నే నెడింత ♦ చెప్పజాల నిజముగా;

కప్పలవలె నాతలపులు ♦ గంతులిడెడు; నమ్మండి;

కళా—(నగుచు) నీవరము వరవరము కాంబోలును.

సఖులు— చెప్పు నీవుకనినకలయు ♦ చిత్తభవునిపరమో!

ఒప్పులాండి! ఏల సిగ్గు ♦ నెంద ఇటుల మాకడన్?

యామి—అబ్బా!

ఉత్సా. నన్ను బాధపెట్టకుం డింక ♦ నారులార! ఇప్పుడు నన్

మిన్నముట్టనట్టిసిగ్గు ♦ మ్రింగివేయు; కావునన్;

కళా—నఖీ! తిన్నగా ఆలోచించిన వర్ణగింజలో బియ్యపుగింజ అనునట్లు కామ వ్యవహారము అందఱకును తెలిసినదే. కాన,

సఖులు— అన్నమిన్న! మమ్ము చంపి ♦ నట్లే యింక చెప్పవేన్;

నన్నుతించువారము నిను; ♦ సరిగ చెప్పుమా కలన్.

యామి—నఖులారా! మీవట్టు వదలరుకదా! చెప్పెద; వినుఁడు.

మోహనము. నవ మీహనాంగుఁ డొకఁడు ♦ నాకుకానఁబడియెనే;

నవనీతమట్లు అపుడు ♦ నామనస్సు కరఁగెనే;

కళా—(చతురభాషిణినిచూచి, కన్నుగీటి, నవ్వును) మేలు మేలు!

ఉవిదా! మఱంత అరఁడె ♦ ఉబ్బినిన్ను అలమెనూ;

అపునా ననంగ అతని ♦ అట్టేసేవె అలమితో!. * ౨౯

యామి—ఓసీ! చాలు నీనేర్పు. ఊరకుండుము. ఆపయినంగతి నేను చెప్పఁజాల.

ఇక నన్ను వేధింపకు.

కళా—నగము చెప్పనే చెప్పితివి. మఱి సిగ్గుఁడుకు? మిగిలినదికూడ చెప్పి మమ్మా నందింపఁజేయుము.

యామి—కళావతీ! నీవు ఏమన్నను ఆపై సంగతి నేను చెప్పను. పలుమాటలుగ కుము.

(పరుండును.)

చతు—(నగుచు) ఓసీ! కళావతీ! ఆపై సంగతి నీకు తెలియదా? మఱలవేఱుగా అడుగవలయునా?

కళా—నాకేమి తెలియును? కలగన్నదానను నేను కానుగదా!

చతు—ఇపుడుకాకున్న మఱియెప్పుడును ఇట్టికల కనియుండనేలేదు కాఁబోలును.

కళా—నేను కంటిసూ లేదోకాని సీమాటలవలన నీవు కనినట్లు స్పష్టమగుచున్నది.

తరువాతసంగతి యేమో చెప్పుము.

చతు—నీకు తెలియకున్నదా నేను చెప్పట. పాపము! నంగనాచివి. నీకు ఈ సంగతులేమియును తెలియవు.

కళా—నాకును తెలియును; నీకును తెలియును; వయసువచ్చిన స్త్రీలకందఱకును తెలియును. ఈమెనోటనే చెప్పించి సంతసింపవలెనని ప్రయత్నించుచుండ, పానకములోని పుల్లవలె నీవేల అడ్డువచ్చెదవు?

చతు—చెప్పింపుము; చూచెదను.

కళా—చెప్పించిననే నన్నీ పేర పిలుపుము. (యామినీపూర్ణతిలకతో) చెలీ! యా మినీపూర్ణతిలకా! ఒకమాట.

యామి—ఒకమాటయు లేదు; రెండుమాటలును లేవు. ఇప్పుడు నన్ను మాట్లాడింపకుము.

కళా—నఖీ! ఎప్పుడునులేనిది యేమి నేఁడిట్లు కోవగించెదవు? నీవు కోవగించినను నాకుమాత్రము కోవము రాదు; కాని, ఒకమాట చెప్పుము.

యామి—ఎమది?

క.శా—తరువాత పైకొనినదానవు నీవా? అతఁడా?

యామి—మరల అదేమాటా?

క.శా—ఇందాఁక చెప్పెదనన్నదానవు నీవేకదా?

యామి—అవును; నేనే. అయిననేమి?

క.శా—నుటియేమియు లేదు; పైకొనినదానవు నీవే.

యామి—నేనటుల చెప్పితివా?

క.శా—ఇప్పుడేకదా నేనే అంటివి.

యామి—దేనినిగూర్చి?

క.శా—దేనినిగూర్చియో! నేనడిగినదానికి ప్రత్యుత్తరమగునా? కాదా? నిజము చెప్పుము. పైకొనినదానవు నీవేకదా?

యామి—ఓనీ! అసత్యమాడఁజాల; నేనే.

క.శా—సెబాను! నభీ! సెబాను! చతురభాషిణీ! ఇప్పుడేమనియెదవు? చెప్పించి తినఁ లేదా?

చతు—అవును. నీవు సామాన్యరాలవా? నల్లకాకిని తెల్లకాకిగా చేయఁగల మాయలమల్లివి.

క.శా—పోవ; నీమాటలకేమి? నావంతము నెగ్గించుకొంటినా? లేదా? (యామిని పూర్ణతిలకతో) నభీ! మంచికల కనినదానవు. దీనివలన కొలఁదికాలము లోనే శుభము కలుగును.

యామి—ఏమిశుభము?

క.శా—(చతురభాషిణితో) ఈమె వట్టిముగ్ధ. ఏమియు ఎఱుంగదు.

చతు—మొదట నీవుమాత్రము కావా? ఇప్పుడు బాణవైతివిగాని.

క.శా—(యామినిపూర్ణతిలకతో) చెలీ! ఏమిశుభమో ఊహించలేవా?

యామి—నేను ఊహించఁజాల; నీవే తెలుపుము.

క.శా—అయిన నేనే చెప్పెదను; వినుము.

పంచకా. అనంగరూపవైభవాశ్చుః ♦ ధైర్యపూర్వకం కలకా
మనంబు తీరి కూడి సౌఖ్యం మగ్నవైతి; కాళునక
ఘనాఘనాభవేణి! అట్టి ♦ కాంతు కొన్నినాల్గల్
అనునరాగ మొప్పపొంది ♦ హర్షవాక్కిఁ లేలేదే.

యామి—(విచారములో) వట్టిది; నాకట్టిభాగ్యమెట్టులబ్బును? కలయే నిజమైన
లేనిదేమాన్నది?

కళా—చలీ! ఎందుకు సందేహించెదవు? నీవు కలలోకలసిన పురుషుడు దొరక
డనియా? భవానీవరము ఏమగుననుకొంటివి? కాన, ఇంక ఆసందేహము మా
ని అతఁడెట్టివాఁడో చెప్పుము.

యామి—కళావతీ! ఆమదవతీమదనుడు ఇట్టివాఁడని తెలుప నలువకును—చిలువ
రాయనికినికూడ అలవికాదన, ఇంక అబలనగు నేను ఎంతదాన?

కళా—అలవి అగునంతవఱకే తెలుపుము; విని నంతోపించెదము.

యామి—మంచిది; నీయిష్టమువచ్చినట్లే కానియ్యు. ౧౩ *

అందము.

తెలువఁగఁజాలనె అతనిఅందము ♦ దిప్పులనేనియు తలదన్నున్;
బలితపుతుమైదఱుక్కలపోలెడు ♦ వానికురుల్ మగువల కట్టున్;
అలరులవిల్లునితూపులమించెడు ♦ అతనిచూపులు మది చీల్చున్;
చెలువముకుల్కెడునీటులు గోటులు ♦ చేడలఁ వైమఱువఁగఁజేయున్. *

కళా—ఏమి? అతఁడంత అందగాఁడా?

యామి—ఓనీ! నేనుచెప్పినది ఆ సుందరాంగుని అందములో నహస్రాంశమైనను
కాదని నాకు సిగ్గుచున్నది. ఒక్కసౌందర్యమేకాదు; ఆవగ కానివిలాసనం
పద, సల్లాపచతురత, విద్యానైభవమును మఱొకనికి ఉండునని నేను తలచను.

కవిరాజవిరాజితము.

కననిగతిన్కడగన్నులనే నను ♦ కాంచెడుపోఁడిమి, నావయి బా
ళిని మదిఁ పొందియు పైకి ఒకింతయు ♦ లేనితెఱంగుననే నటియిం
చునయము, నేఁ పయికొన్నను ఓరత ♦ చూపుచు నీలిని తెల్పెడునే
ర్పును, తుది సౌఖ్యపయోనిధిఁ తేల్చిన ♦ పోడతనంబు, అవాద్యమునూ.

కళా—చతురభాషిణీ! ఈవర్ణనముఁబట్టి యామెవరించినపురుషుడు ఈలోకము
లో ఉన్నవానివలె కనఁబడఁడు. ఎప్పుడైనను ఇన్నిసుగుణములు ఒక్కనియం
దుండునా? ఇది కలలోవార్తయే.

ఉత్సా. సక్తియ! ఎండమావులందు ♦ స్నానమాడి, మింటిపూ
సికను తాల్చి, శశకశృంగ ♦ చీత్రిలోగ్రకార్చకం

బుకరమందు పట్టి వచ్చు ♦ పుట్టుగొడ్డురాలిపు
త్రకుండఁటందు ఎంతు ఈ ల ♦ తొంగికన్న ఆతఁడున్.

(యామినితో) సఖీ! నీవర్జనము అపూర్వముగా ఉన్నది. ఇట్టిపురుషుడు సులభసాధ్యుడనిమాత్రము నాకు తోచదు.

యామి— సులభసాధ్యుడైనను కాకున్నను నేను అతనినిగాక మఱొకనిని వరింపను.

కళా—(తొందరతో) ఎవనిని? కలలో కనినవానినా?

యామి—అవును.

కళా—(పక్కగా) అయిన అతనిని మరల కలలో వరింపవలసినదే. (యామిని పూర్ణలకతో) సఖీ! కలలో కనినవానినే కాని మఱొకని వరింపనని తొందరపడి నిశ్చయించుట తగునా? అట్టివాఁడు యధార్థపురుషుడు గాక కలలోనివాడే అయిన చిక్కుకలుగునుగదా.

యామి—ఏమిచిక్కు కలుగును? ఆమనోహరాంగుఁడు లభించిన వరించెదను; లేకున్న ఊరకుండెదను.

కళా—(తొట్టిపాటుతో) ఏమి? వివాహము లేకయే ఉండెదవా?

యామి—అవును. ౧౪ *

నీ. ఊరకుండిన ఏమి ♦ ఉసురులు పోవునా

కొరిసవరుఁడు నే ♦ కూరకున్నా

కళా— అందఱుఁ డెట్టల ♦ ఆచరించినయెడ

సుందరీ! లోకంబు ♦ సున్నకాదె

యామి— అందఱిమాట నా ♦ కరయంగ పని యేమి?

నామదివచ్చు చం ♦ దమున నడచు;

కళా— లోకులతోపాటు ♦ నీకును జేయంగా

తగుఁగాక ఒంచువి ♦ ధంబు తగునె?

యామి— ఎవరికర్తమునకు ♦ ఎవ్వరు కర్తలే?

ఎవ్వరికేమి నే ♦ నిటులానర్పి?

కళా— ఎల్లరకన్ పని ♦ యేమియు లేకున్న

తరిదండులైనను ♦ తల్లడిలరె?

యామి— వారుమాత్రము దుఃఖి ♦ వడనేల నేను పొ

ఖ్యాంబురాశిని తేలి ♦ యాడుచుండ?

కళా— (ఆశ్చర్యముతో) ఏమి? నుఖంబు నీ ♦ కైటుల లభించును
కోమలి! పెండ్లిగోరు ♦ భగవంతుని

యామి— మనసునకు రానివానితో ♦ మ
కన్యగా ఉండు హేం ♦ బిల్లు కాదే?

కళా— చెలి! ఇంకా నీవు వలుగ్గ ప ♦ మా
వలుకకాగజాల; ఏమి కా ♦ గలనో యెఱుంగ. * ౩౪

యామి—కళావతీ! నీవెందుకంతగా చింతించదవు? మాటవరుసకు నీతోవాదిం
చితినిగాని, నిజమునకు, నాస్వాంతమనమాత్రము నకు కోరినకాంతుండు దొ
రకండనువంత ఆవంతయును లేదు.

కళా—(సంతోషముతో) సఖీ! నీకు ఇట్టినిబ్బరమెట్లు కలిగినదో తెలుపుము; నా
కు వింతగా ఉన్నది.

యామి—మఱిమియు లేదు; విను.

భుజంగప్రయాతము. పరున్నమ్మి, ధర్మంబు ♦ పాటించినా, దు
ష్కరంబైన కార్యంబు ♦ కానూపునుమ్మి;
సరోజాక్షిరో! నేనె ♦ సదృశతనీకా ఈ
శ్వరుండేల నాకోర్కి ♦ సాగింపకుండురా. ౩౫

కళా—అవునవును; చక్కగా చెప్పితివి. అదియునుగాక భవానీవరంబు వ్యభిముగ
నా? కాదు..నేనేమందమితి నై కలంతవడితిని. ఇప్పుడదితీసినది; తీటు పేకాదు.
దైవానుగ్రహమువలన నీఅభీష్టము కొనసాగంగలదనుగట్టినయ్యకము నాకును
కలుగుచున్నది.

ఉత్సా. అదిగో! లోకబంధసింహ ♦ మంధకారకుంభినిన్
విదితకిరణసఖరపాళి ♦ విచ్చి లోకులెల్లరున్
ముదముపొంద చల్లకీర్తి ♦ ముక్తియంబులనంగ ఇం
పొదవు మంచుబొట్టు క్రొల ♦ ఉదయశిఖరిక మించెడిన్. ౩౬

యామి—అవును; తెల్లవాటిసది. కాల్యకరణీయంబులు తీర్చుకొని ఉద్యానవన
మునకు పోదము; రండు. (నిష్క్రమింతురు.)

[తెరపడును.]

శ్రీ బిల్వణీయము.

శ్రీ తీయాంకము.

రంగము:—ఉద్ఘాటనపాదము.

[యామిగీర్వాణతీలక చెలికత్తెలతో ప్రవేశించును.]

చతు—చెలీ! ఈశ్వంగారవనము ఈప్రభాతకాలమున ఎంతమనోహరముగా ఉన్నదో కనుగొనుము.

కళా—సఖీ! ఏమి? ఈప్రమాదావనరమణీయత కనక పరధ్యానమున ఉన్నదానవు. ఇంకను స్వప్నవృత్తాంతమునే తలచుకొనుచున్నావాయేమి? తొందరపడకుము. కొలదికాలములోనే నీమనోరథము ఈడేతరగలదు.

యామి—(తలయెత్తిచూచి) ఏమేకళావతీ! ఏమనుచున్నావు?

కళా—(పక్కగా) సరే; నేననినట్లే. ఈమెశరీరము ఇచ్చటనున్నదిగాని మనసు ఇచ్చటలేదు. (స్త్రీకి) సఖీ! నేను ఏమనినదియు నీకు వినబడనేలేదు కదా. పోనిప్పు. ఈ ఉపవనసౌందర్యము తిలకింపుము.

౧౧ * సీ. పులతో నిండిన ♦ భూజముల్ తలఁబప్ప,

చల్లగారి చెలంగ ♦ ఉల్లసిల్లు;

యామి—అవును. ఈఆరావము మిగుల మనోహరముగానే ఉన్నది.

చీకటి అంతయు ♦ చెల్లాచెదు కాంగ,

ఉదయసూర్యప్రభ ♦ లొదవ మించు;

కళా—ఇక్కడ చూడుము.

విచ్చినపూచేనే ♦ విచ్చలవిడిఁ అగుల్

హెచ్చుగా క్రొలుచు ♦ మెచ్చిపాడు;

యామి—ఇటు చూచితిరా?

కోకిలలెలమావి ♦ ఆకులు కడుమెక్కి

చెన్నగురవముతో ♦ మిన్ననింపు;

కళా—ఈచక్క కనుగొనుము.

దొండపండు తనదు ♦ తుండంటితో కొట్టి,

విందుగుడిచి, చిల్క ♦ కందు పల్కు;

యామి—ఇచ్చట కాంచితిరా?

అచ్చపుముత్యాల ♦ మచ్చన మంచునీర్

పచ్చికపై కూడి ♦ ముచ్చటయిడు;

కళా—అటు కనుము.

ముదురుమొగ్గలు మరు ♦ పదనుబాకులవలె

పొదల ఎల్లయెడల ♦ పొదివి పాదలు;

యామి— అవును; నాకుఁ చిత్త ♦ భవునిబాకులవలె

అవుచు నన్ను ఇప్పు ♦ డవి కలంచు. *

౩౭

(కళావతీచతురభాషిణులను ఆనుకొనును.)

కళా—సఖీ! నీవు మిగుల అలసినదానవు. ఈనికుంజాంతరచంద్రకాంతపీఠమున
కొంతసేపు విశ్రాంతిపొందుము.

యామి—మంచిది; ఆలాగుననే చేయుదాన. (పొదరింట కూర్చుండును.)

సఖులు—(వీచుచుందురు.)

కళా—ఓసీ! చతురభాషిణీ! ఈమె ఇంతలోనే ఇంత అలయుటకు కారణమే
మే ఉండును?

చతు—నీవంటిదే కన్నుపొడిచి కన్నీటికి కారణమేమని అడిగినదంట.

కళా—ఏమే! అట్లనియెదవు? ఈమె అలయికను నేనెట్లు కారణమైతిని? చెప్పుము.

చతు—పొదరిండ్లపై నన్ను ముదురుమొగ్గలు స్మరునిపదనుబాకులవలె ఉన్నవని నీ
వనలేదా?

కళా—అనిననేమి? దానికిని, ఈమె అలసటకును సంబంధమేమి?

చతు—లేకపోవుటయేమి? కావలసినంత ఉన్నది. నీవు స్మరునిపేరు ఎత్తఁగానే
ఈమెకు స్వప్నవృత్తాంతము స్మరణమునకువచ్చి స్మరపదన లలితయించినవి;
అందువలన అలయిక కలిగినది. ఇప్పుడైన ఒప్పుకొనెదవా?

కళా—అవునే; నాతప్పిదముననే యిప్పుడీవిప్పులకువ్వుకు శ్రమగలిగినది. కాని ముందుసాధనమేమిటి? ఈచిలుకలకొరికి కలలోకనినవానిపై బలిశవువలపు కొని పొగలుచున్నది. ఆతఁడు ఈమెకు లభించుటెట్లు? ఇంచెందైన కనబడిన మనసైన ప్రయత్నము చేయుటకు వీలుండును.

చతు—కళావతీ! మనము దీనినిగుఱించి కొందలమందిన లాభము లేదు. నైనాను కూలత కలిగెనేని కలలోనివాఁడును నిజముగానే కనబడును. (విసరుచుండును)

బిల్వ—(ప్రవేశించి) ఓహో! ఏమి యీ ఉద్యానవనమనోహరత!

లయగ్రాహి. మల్లెపొద లొక్కయెడ ♦ అల్లుకొని స్వచ్ఛనుమ ♦

వల్లరులఁ చూపఱుల ♦ ఉల్లము లలర్చున్;

మొల్లగము లొక్కయెడ ♦ చెల్లి పుపుగుత్తులను ♦

సల్లలలితవాసనలు ♦ ఎల్లెడల నించున్;

పిల్లవలి తెమ్మెరలు ♦ మొల్లగఁ దరించి తను ♦

వల్లన స్పృశించి సుఖ ♦ ముల్లసిల చేయున్;

వల్లవచయమ్ము తిని ♦ వల్లకివలెఁ పికము ♦

చల్లగను పొడిమది ♦ పెల్లగకరంచుకొ.

౩౮

చూచుచున్నకొలఁదిని మరల చూచుచుండవలయుననియే మనసుపుట్టుచుండును. దేవతార్చనమునకు పఠినాలుగుపుష్పములు కోసికొని పోయెడ. (పువ్వులు కోయుచు యామినీపూర్ణలిలక ఉన్నవై పుచుచి) ఓహో! అచ్చట ఎవరో యువతీమణులున్నవారు. వీరు ఎంతప్రాతఃకాలముననే వచ్చిరి! ఇక నేనిచ్చట తడయుట పొడకాదు. (నిష్క్రమించును.)

యామి—(బిల్వణునిచూచి, సంతోషపడి, తలవంచుకొనును.)

కళా—సఖి! ఏమిటి నీలో నీవు సంతోషపడి తలవంచుకొనెదవు. కడచినరాత్రిక బడినపురుషుఁడు కనబడినాఁడా యేమి?

యామి—(తలవంచుకొనియే) కనులువిప్పి నలుగడలునుచూచిన నీకును కనబడును.

సఖులు—(ఆశ్చర్యముతో) నిజమే? (చూతురు.)

కళా—ఎక్కడను కనబడలేదే.

యామి—కన్నులుమూసికొని చూచినావా! విప్పిచూచినావా?

కళా—విప్పుకొనియే చూచుచున్నాను. ఇప్పటికిని నాకు ఎవ్వరును కనబడలేదు. ఎక్కడ ఉన్నాఁడో చూపుము. ఏల తలవంచుకొనెదవు?

యామి—చతుర భాషిణీ! నిజము చెప్పుము. నీకును కనబడుటలేదా?

చతు—లేదు సఖి! లేదు.

యామి—నన్ను పరిహాసముచేయుటకు నీవును కళావర్తికి తోడుదొంగనైనానా యేమి?

చతు—లేదు సఖి! లేదు. నిజము చెప్పుచున్నాను. నాకిచ్చట ఎవ్వరును కనబడుట లేదు.

యామి—ఏమి? (తలమెత్తిచూచి, విచారముతో ఊరకుండును.)

కళా—సఖి! పగటికల కనుచున్నావా? వింతమాటలాడి వింతపనులు చేసెదవు.

యామి—ఓసీ! కళావతీ! నాఅదృష్టము వింతగా ఉన్నదికానిమఱొకటి కాదు. నేను చెప్పినది కలలోనివార్త కాదు. ౧౬ *

పగ. కనుగొంటినె నిజముగనె ♦

కనుగొంటినె అతనిక ♦ కందర్పనిభునె;

కళా— కనుగొన్న ఇట ఎపుడెటుల్ ♦

కనుగొంటినె అతనిక ♦ కాంతా! చెప్పుమా;

యామి—కనుగొంటినె యిపుడిటనె ♦

క్షణమాయెను; విధినా ♦ కాంతుకతలంకె;

కళా— కన అబ్బరమగు; అతడే ♦

కడ కాంచిన చెలియా! ♦ కానంబడందే.

౩౯

యామి—సఖులారా! ఏమి చెప్పుదును? నోటిగగ్గటిమంద్ర తన్నుకొనిపోయినటుల ఆ పాపపువిధి నామనూహరుని ఎడఁచావె. అకటా! ఏమి చేయుదును? *

కళా—ఏమీ! నిజముగానే యిచ్చటికి వచ్చెనా? అటులయిన ఇప్పుడే పోయి అతనిని వెదకెదము. మేము తిరిగివచ్చుదాఁక నీ విచ్చటనే ఉండుము. చతురభాషిణీ! రమ్మ; మనసఖిప్రియుఁడు ఎచట ఉన్నాఁడో వెదకికొనివత్తము.

చతు—మంచిది. (కొంతదూరమునడచి) నీవు ఇటు పోయి చూడుము; నేను ఇటు వెళ్లి చూచెదను. (నిష్క్రమించును.)

కళా—జాగ్రత్తగా వెదకుము. (నిష్క్రమించును.)

యామి—అకటా ! నామనను మఱి నెడునీటివలె క్రిందుమీదగుచున్నది. కళావతి అనినట్లు ఇది కలకాదుకదా? కాదుకాదు. కల యెట్టులగును? అంతఃపురమునుండి వెలికత్తెలతో ఈవ్రమదావనమునకు వచ్చినదాన. ఇందు కొంతదనుక విహరించినదాన. కళావతి యీపొగరిండ్లముదురుమొగ్గలు మననునిభాగులవలె ఉన్నవన మదనవేదనాదుయజ్ఞానమానస నైనదాన. అంత ఈపొదరింటికి వచ్చి కూర్చుండి స్థవికముగా కనులైతి ఆమనోహరాంగుని కన్నులారచూచినదాన. దానిసిగూర్చి కళావతితో నాదించినదాన. నిజమని నమ్మి ఆమనోహరాంగుని వెదక నఖులు చందమనిన ఇయ్యకొనినదాన. ఇది అంతయు కల అగునా? కాదు కాదు. కాదుపో, ఇందువలన కలిగినఫలమేమి? దొరగిననిశ్రేయము చేతినుండి జాటిపోయినటుల అదివ్యసుందరమైన హుండు ఇచ్చటికి వచ్చియు, నన్ను కనియు మిన్ను కచనియెనే!

౧౭ * గీ. ఎటు లతఁడు నాకింకన్ లభి ♦ యింపువాడో!

ఎటుల నాదుమనోవృథ ♦ యెడలఁ గలనో!

మదనసముఁ డెద హరియించి ♦ కదియనచ్చి

కరినుండై యేగె; మరల నా ♦ కంటఁ బడుమో! - * ౪౦

వట్టిది; ఇది వట్టిఅడియాన. దురదృష్టజేవత శిగముమీద నెక్కి తాండవమాడుచుండగా నాకు అవరుండు అబ్బునా? ఏరీ? వెదకఁబోయిననఖులుకూడ ఇంకను రాలిరి. నామది నీటినుండితీసి పైనివెనినచేవవలె కళవళవడి కొట్టుకొనుచున్నది. ఇంతకు నేనుచూచినది నిజమగుపురుషవిగ్రహముగాక నాడెందంబునందన్న ఆసుందరుని ప్రతిబింబమువలన ఉదయించిన తేజోవిశేషంబుచే ఏర్పడిన మాఱురూపమేమో! కాదుకాదు. మొదట కలయందు కనబడి నాహృదయ పటమున చిత్రితమయిన రూపమునకును, ఇప్పుడీప్రపదవనమున నేను కనుగొనిన రూపమునకును వస్త్రాభరణాద్యలంకారములందు భేదము కొంతకలదు. కాన నేనిచ్చట కనినది ఆనవీనమస్త్యధునిసాస్త్రవరూపమేకాని మఱొకటి కాదు. ఏనైనసేమి? తుదకు అయోమయముగా ఉన్నదే. చెలులు ఇంకను వచ్చువాడ లేదు. ఒకవేళ వివోదముగా ఇచ్చటనే యెందైన దాంగియన్నాడేమో ఆనవమదనుండు! వెదకి చూచెదఁగాక. (వెదకుదుండును.)

సతు—(ప్రవేశించి) వెతకివెతకి వేసారితినిగాని యీవైపున ఒకరును కనబడరైరి. ఒకవేళ అతఁడు కళావతికి కనబడెనేమో!

కళా—(ప్రవేశించి) అబ్బా! తిరిగితిరిగి నాఅడుగులు అటికిపోయినవికాని యీ నేన ఒకమగ పురుగువానన అయినను కనబడలేదు. అతడు చతుర భాషిణి కనబడనేమో!

చతు—(ముందుచూచి) అదిగో! కళావతి వచ్చుచున్నది. అదిగి తెలిసికొనెద.

కళా—అదిగో చతుర భాషిణి వచ్చుచున్నది. అదిగి తెలిసికొనెద.

చతు—ఏమి కనబడినాఁడా? కళావతీ!

కళా—కనబడినాఁడటే! చతుర భాషిణి!

చతు—సరే; ఇక్కడ వై నది. మనము ఒకరికి కనబడినాఁడని ఒకరము భ్రమ పడినారము. చివరకు అది భ్రమయే అయినది.

కళా—ఇది అంతయు మనసఖి మతిభ్రమయేమో! రమ్మ. ఆమెదగ్గఱకు పోదము.

యామి—అదిగో! పాదముల అలికిడి చినవచ్చుచున్నది. ఆసింహసంహనుడు వచ్చుచున్నాడేమో! (చూచి) కాదు కాదు. చెలికత్తెలువచ్చినారు. ఏమి చేసికొని వచ్చినారో! ఎదురుగా చని తెలిసికొనెద. (సఖులవై పు వెళ్లును.)

చతు—ఓసీ! మనసఖి మనము విడిచివచ్చిన పాదరింట లేదు. ఏమైనదో!

కళా—ఒకవేళ మనము లేనిసమయము చూచి, ఒంటరిపాటు చిక్కెనని ఆమెకిచ్చట కనబడిన అతఁడు ఆలతాంగిని చేకొనిపోయినాడేమో!

చతు—అటులయిన మేలే; కాని నాకు ఈమెస్థితి తలచుకొనిన దిగులగుచున్నది.

యామి—సఖులారా! ఇటు. కాయా? పండా?

సఖులు—ఏమి చెప్పుదుము?

యామి—(దీనత్వముతో) సఖులారా! ౧౮ *

సీ. అటులనియెదరేమె? ♦ అటులనియెదరేమె?

కళా— పటియెట్టులందుము? ♦ మగువమిన్న!

యామి— వనమంతయును మీరు ♦ కనుగొనినారటే?

కళా— అంతయు కంటిమి; ♦ అతఁడు లేఁడు;

యామి— కటికవిధికి ఇంక ♦ కానంత అయిన అ

క్రటికంబు నాపై ని ♦ కలుగదాయె;

కళా— చటుకున నీకోర్కి ♦ సఫలంబుచేయ అ

క్రమి! చూకు శక్యంబు ♦ కాకపోయె;

యామి— నాదుకర్త మిటు లా ♦ నర్పుచున్నప్పుడు

మీరు దాని ఎట్లు ♦ ముఱగలరు?

కళా— వలయుపనిచేయఁ ♦ గలుగనిమే మెరి?

అనుఁగ నఖులమనుచు ♦ అనుకొనుటకొ!. * ౪౦

యామి—మీచేతనగుపని మీరు చేసినారు. అంతకంటె మఱిమి చేయుదురని సఖు
లారా! ఈపూఁదోటకు వచ్చిన మనస్సు కుదుటఁబడునేమో అని ఆసించితిని;
కాని,

గీ. గాలి అనుకూలతఁబట్టి ♦ గగనమానకు
ఎగసి, ప్రతికూలతఁబట్టి ♦ యిలనుకూలు
నట్టి గాలిపడగవలె ♦ అకట! నేను
కొంతముదమంది, మఱి చింతఁ ♦ కుండవలసె.

౪౧

ఇంక ఇచ్చట ఉండఁజాల. అంతిపురికి నన్ను చేర్పఁడు.

సఖు—మమ్ము ఊతగొని రమ్ము.

యామి—(సఖులపై చేతులు వేసికొని మెల్లఁగా నిష్క్రమించును.)

[తెరవడును.]

రంగము—శయ్యామందిరము.

[సఖులు శీతలోవచారములు చేయుచుండ విరహతాపము పొందుచుండు
యామినీపూర్వతిలక ప్రవేశించును.]

యామి—సఖులారా! ఏమి చేయుదును? ౧౯ *

గీ. కను మూయఁబడఁదెన్ని ♦ కడగండ్లఁ బడినను
స్తరబాణతలికి ల ♦ క్షృంబు నగుట;
పుండరీకవిరోధి ♦ చండకైరణపాళి
మందుసూదులవలె ♦ మాడ్చు మేను;
నలనలమనునూనె ♦ చల్లినరీతిని
ఒడలు మన్నభవహ్ని ♦ ఉడుకులెత్తు;
ఫాలలో పడినట్టి ♦ బల్లిపోలిక నేను
గాలినిపడి కడు ♦ గానిపడెద;

మారుచుండిన, పవళింప ♦ గుణము లేదు;

ఇంటనుండిన, పైనున్న ♦ హితవు కాదు;

ఎంత ఓర్చిన మేలిన ♦ మంత లేదు;

ఇంక, ఈతాపమున్ భరి ♦ యింపఁజాల. * (పొన్నుపై పడును.) ౪౩

కళా—చతురభాషిణీ! మంచిగంధమును, పన్నీరుబుడ్డియును ఇటు తీసికొనిరా.

శకు—(తెచ్చి) ఇదిగో! పన్నీరుబుడ్డి వుచ్చుకొని నీవు చల్లుము. నేను మంచిగంధము అలఁచుదాన.

కళా—(పన్నీరు చల్లును.)

శకు—(గంధము పూయును.)

కళా—ఓసీ! ఈమె శైలోవచారములచే తాపము కొంచుము తగ్గి కన్నులు మూయునట్లుగ వదచున్నది. నీవు ఈ వీచనతో మెల్లఁగా విసరుచుండుము. నాకన్నులు మూసికొనిపోవుచున్నది. ఒకసారి పరుండెద. (నిష్క్రమించును.)

శకు—మంచిది; అటులే కానిప్పు. (విసరుచు, విసనకట్టి క్రిందపడఁగా కనులు నులుపుకొనుచు) అబ్బా! ఈనిద్దర పెద్దప్పు నానెక్కిమీంద ఎక్కి నాట్యమాడుచున్నది. ఈమెకును నిద్రపట్టినది. నేనును పరుండెద. (వెళ్లును.)

యీమి—(లేచి) నఖిలారా! (నలుగడలుచూచి) పాపము! వీరు నిద్రకు ఆఁగలేక పరుండినట్లున్నది. రాచపీనుఁగు తోడు లేక పోదనునట్లు నాతోకూడ వీరిని ఎల బాధపెట్టవలె? తల్లీ! నిద్రాదేవతా! నేను ఏమిపాపము చేసితిని? నాపాదయమాలినదానవు.

ఉత్సా. జనులు పగలు పడినగాసి ♦ సర్వమున్ నశింపఁగా

కనికరమున శయ్య చేర్చి ♦ కాచి తేర్చుదాదిరో!

ఘనమసౌవ్యధాగ్నిఁ కంది ♦ కాఁగువారి ప్రేమతో

మనుచువెళ్ల! నన్నుకావ ♦ మాని; తేమిదోషమో!.

౪౪

మారా! నిద్రయాసంబాధితవిరహిణీజనవారా! నిరాకారా! క్రూరా! నీశురత ఆబలనగు నాపై నా చూడెదవు? నీశరములు కునుమములందులే. కునుమములే అయిన నాచూదయము, ఈవిధముగా చిదురుపలు చేయఁ గలుగునా? కావు కావు. అవి నూనాకారములుగా ఉన్న ఉక్కుటలుఁగులేకాని నూనములు కావు. ఏమైననీమి? నీకడిమి ఆఁడవారిముందర చూపవలసినదేకదా!

కవిరాజవిరాజితము.

మగతనముండినచో అలశూనిని ♦ మార్కొని సంగరరంగమునన్
తెగువ తలిర్ప జయంబును పొంది స్వ ♦ తేజము నిల్వకొనఁ తగదేసి
తగుదునటంచును సిగ్గును చెందక ♦ దాడి ఒనర్చెను మూఁకలతో
మగువలమీదను మన్నధ! నీవన ♦ మండ! ఇఁచైనను మానపురా? ౪౫

ఓరీ! దుర్బాధా! నన్ను మఱింత బాధ పెట్ట తొడఁగినావుకదరా! ఉన్నమాట అనిన
ఉల్కిపాటెక్కువ అనునటుల యిది నీచులకు సహజమే. గుడిమింగువానికి గుడి
లోనిలింగము వడియమనునట్లు తల్లిదండ్రులనే బాధించునీకు మావంటిపెటా
రు ఒకలెక్కా? గంతకుతగినబొంత అనునట్లు దోషాకరుండగునికాచరుండు,
ఘనతరులకు అకులపాటొడవించుగాలి, పరులపంచలఁపెరుంగు పరభృతంబు
మొదలగు దుష్టవర్గంబు నీకు సాహాయ్యంబగు. అకటా! అనంగా! శుకతురంగా!
నీఅభంగనూనబాణసంఘంబులు నాఅంతరంగంబున నాటుకొనంగ పిలసిం
జలుపింజలుగా వేయ కడంగెదవు? నీకు ఈశ్వరసంధాన నైపుణి యెటులబ్బెనో
నామనంబునక గోచరంబుకాకున్నది. ఇదే కాదు; నీచరిత్రమంతయు విచిత్రమే.

౨౦ * సీ. మెత్తనిపూవుల ♦ మొత్తముల్ కడువాండి
కత్తులవలె మేను ♦ హత్తుకొనును,
చల్లనివన్నీరు ♦ చల్ల కాఁగెడునూనె
చల్లినరీతి మై ♦ పెల్లు పొక్కు,
సురుచిరగంధంబు ♦ కరఁగినలోహంబు
కరణి శరీరంబు ♦ తార్చివేయు,
పండువెన్నెలలోన ♦ పండుకొనఁగ ఒడల్
మండునిప్పులప్రడు ♦ మాడ్కి మాడు,
నీకు మనసున ఒక్కింత ♦ నిలువచోటా
సంగినంతన; నిను ఏమ ♦ నంగవచ్చు?
నీచరిత్ర మతిచిత్రంబు; ♦ నిరుపమంబు;
తెలియ, ఇటువంటిదని చెప్ప ♦ అలవి కాదు. * ౪౬

హా! నిన్ను నిందించుటకైనను నాకు బలము లేకున్నది. నీబాధకును, ఈ
లయికకును నేను తాళఁజాల. (పాన్పుపై పడును.)

బిల్వ—(ఉలికిపడితేచి) ఏమి యీస్వప్నము? ఆశ్చర్యముగా ఉన్నదే? (అలోచించి) ఎట్లు ప్రారంభమైనది? అ; జప్తికివచ్చినది.

గీ. ఒక్క-స్వప్నమిదిగూ, ♦ ఉండితివంట!
ఆమె నన్ను చలించెట! ♦ అందు కేను
మెదట నా పునఃసంకల్పము ♦ తుదకు ఒప్పు
కొంటినంట! ఎదిగెను నా చింతలెనెనంట!.

౪౭

(అలోచించి) తన నామవాత ఏమి జరిగినది?

గీ. నృపతి నను, చాగా ♦ నిర్ణయించె
నంట! అతనిగుఱురిక కడు ♦ అడలినదంట!
భూరికరుణ భవాని నను ♦ ప్రోచినదంట!
చెలువముగ ఇంద్రురికి పెండ్లి ♦ చేసిరిఅంట!.

౪౮

ఏమి యీవంతకల? కొంపరీసి యధాగ్రముగా జరుగచుకదా! కలలోనిమొదటిసంగతికి సరిగా ఇప్పటికి నేను ఈరాజపుత్రకకు గురువునై ఉన్నవాడ.

౨౦ * క. చా! చా! ఎక్కడితలచిది?

నిద్రము మది తలచుచుంట; ♦ నింద్యం బనుటల్;
జోచినగతి వగలిన అటు
లే చను విడివడినగుఱ్ఱ ♦ మేనెడుకరణసి.

౪౯

ఇంతకు,

గీ. కుష్ఠరోగిణి యీమె నకా ♦ కోరుటేమి?
నేను ఆకోరికక తీర్ప ♦ పూనుటేమి?
నృపతి నన్ను దంపక ఆజ్ఞ ♦ యిచ్చుటేమి?
మగువకును నాకు తుది పెండ్లి ♦ అగుటయేమి?.

౫౦

చాలు చాలు. (తిరిగి ఆకాశమునై వుచుచి) ఓహూ! నేడు పూర్ణిమకదా! అందుచేతనే చందురుం డమంద్రప్రసాదనుందరుండై యింపొంచుచున్నవాడు. (చూచుచు) ఆహ! ఈచంద్రబింబమును కనుగొనినకొలదిని మనసుకరంగి తద్వర్ణనరూపమున పొంగి పొరలి పైబడ ఉంకించుచున్నదే. కానిష్టు. దీనిని యేల ఆచవలె?

సీ. పాలకడలియందు ♦ హాలాహలముతోడ

పుట్టి సుఖాంశుడౌ ♦ నట్టికందు,

యామి— (పక్కపై పొరలును.)

బిల్వ— పగలు వేడివెలుంగు ♦ సెగ చేత పురికొన్న

తాపంబు తీర్వఁగా ♦ సౌపుమందు,

యామి— (లేచును.)

బిల్వ— వెన్నెలపులుఁగుల ♦ వెన్నెలబోసంబు

వెట్టి తనియఁజేయు ♦ నట్టివిందు,

యామి— (వినుట అభినయించును.)

బిల్వ— బాసవాల్లమి కడు ♦ ఆసతోడుత ఆర

గించి సంతోషించు ♦ మంచివిందు,

యామి—(సంతోషముతో) ఏమి యీవాక్కు భారసము! నాశ్రవణపుటములతోని
కి ప్రవేశించి, ననవిలుతుని అలుఁగులు తగిలి అలసి స్థాలసిడిన నాకు మరల
బలము కలిగించుచున్నది.

బిల్వ— సుంగరోద్ధానమందెర ♦ బృందమందు

మందయానలఁకూడి ఆ ♦ నంద మొందు

వారి హవాభీం తేలించి ♦ పేరు చెందు

కలువగమివిందు కాడె క ♦ న్నులకు విందు?.

గీ॥

యామి—ఏమి యీశంద్రవర్ణసము! చంద్రుఁడు మందయానలతో కూడిఉన్న
వారిని హవాభీం తేలించునా? అటులయిన, పురుషులతో కూడిఉండు తరు
ణులకును ఆప్రకారమే కావలయునుకదా? ఇప్పుడు నేను విరహిణిని ఉండు
ట చేతనేకాబోలును నన్ను బాధించుచున్నవాఁడీ అమృతకిరణుఁడు. ఇంతకు
ఈవర్ణసముచేయు పురుషుఁడెవరు కానాపును? మాగురువుగారుగాక యీ
అంతఃపురమునకు మఱియెవరు రాఁగలరు? అయిన, అయిన అంధుడెకదా!
చంద్రవర్ణసము ఎట్లు చేయనూపు? అంధుఁడైననేమి? పండితకవి అగుటచే ఇది
వఱకు కానుచిన గ్రంథములయందలివర్ణనాంశములను కొని యిటుచేయఁ
గలుగుట సులభమే అగును.

బిల్వ—అహ!

యామి—మరలవర్ణింపఁ పొరంభించుచున్నట్లున్నది. ఆకర్ణింపఁదఁగాక.

బిల్వ—ఎవరుగాని తమకనుకూలమగుకాలమునఁగాక నిజసామర్థ్యాతిశయమును చూపఁజాలరుకదా.

తరళము. పగలు వారిజబాంధవుండు ప్రభావిభాసితుఁడైనచో

మొగులుముక్తమై అంచు ఎంచఁగ పోలుచుండుచుండెడన్

ధగధగధగకాంతు లీనుచు తానె లోకము అంతయున్

జిగి వెలుంగఁగఁ జేసి యెన్నక చెందు; చిత్రము కాదొకో! ౧౭

యామి—ఏమి? ఇది పూర్వగ్రంథములవర్ణనములేయెరింగిన అంధుఁడొనరించు వర్ణనమా? అటు కనఁబడదే. గుడ్డివానికి పగటను రాత్రిని చంద్రరూపము నందు భేదము కనుఁగొన అలవి అగునా? ఏమో! ఒకవేళ బుద్ధివిశేషము చేత ఆ విధముగా ఊహించిన ఊహించిఉండవచ్చును.

బిల్వ—హేరా! ఏమి యీవంత?

యామి—మరల ఏమొ వర్ణింప మోదలుపెట్టినట్లున్నది. వినెదఁగాక.

బిల్వ—ఉ. గాలిని వచ్చి చేరి పయిఁ క్రమ్మినమృగ్బలపిండు మల్లి ఆ

గాలినె పోవుచుండఁగ జ గాజిగిలో వెలుంగొండుచంద్రుఁడీ

పోలిక వైవశక్తి జన మున్ పలుబాములు క్రమ్మి పోవ, ఉ

దేవలసుఖార్థి తేలునని వింతగ తెల్పఁగదా! బాపురే! ౧౮

యామి—ఇక నందేహమొందవలసినవని లేదు. ఇది అంధవిరచితంబగు వర్ణనంబు కాదనుట నిశ్చయంబు. అంధుఁడొక్కఁడని అప్పటికప్పుడు వాయువశంబున వచ్చి మేఘంబులు సుధాకరచింబంబును క్రమ్మిపోవుచుండుట కని, దానిననుసరించి వర్ణించుటొక్కఁడని ఈమహాకవిచంద్రుఁడెవరు కాసావును? మాగురువుగారు కారనుట నిశ్చయము. కాని, కంఠధ్వనిమాత్రము సరిగా ఆయన దానివలెనే ఉన్నది. అయిననీమి? లోకములో ఒకరినిపోలినవారు మఱొకరుండరా? ఉండినను మఱొకరిచ్చటికి వచ్చుటెట్లు? ఇతఁడెవరో దివ్యపురుషుడై ఉండవలయు. దివ్యపురుషుడైన ఇక్కడకు రాకతంజేమి? ఒకవేళ నన్ననాకలలో కనఁబడిన నవమోహనాంగుఁడేమో! పౌర్ణ్య ప్రమదావసమున

నాకగపడి నాచెలికత్తెలకు కానరాకపోవుటంబట్టిచూడ అతడు దివ్యపురుషుఁ
డేఅని నాకు నమ్మకము కలుగుచున్నది. సంచేహమెందుకు? చూచెదంగాక.
కాండపటము అడ్డుగాడినదికదా. ఎట్లు చూడఁగలను? (ఆలోచించి) దీని
మీఁదినుండియే చూచెద. (చూచి సంతోషముతో) అహూ! ఏమి నాభాగ్యము!
అతఁడే యితఁడు.

బిల్వ—అన్నా! ఏమిది?

చ. కనులకు చిందుగా శశిని ♦ కాంచుచునున్నకొలంది ఏమొ నా
మనమును మారుచు దాపినను ♦ మానక లోనుగ చేసి పొర్లుటన్
వనమునగన్న ఆకలికి ♦ వైపరుగెత్త మెనర్పు; ఇంక ఏ
అనువున దీని ఆచనగ! ♦ అక్కట! నాకల నిక్కమాసుకో!.

గౌర

యామి—(సంతోషముతో) అహ! ఏమి నా అన్యస్తము! ౨౨ *

పంచచా. కృతాంధురాలనైతి వీని ♦ క్షిప్తు బాళి నావయిన్
నితాంతరీతిఁ పుట్టి యిట్లు ♦ నిల్వనీయుకుండుటన్;
వెతంబడున్ మరుండు తన్ను ♦ వీఁగఁజేయుచుండుటన్;
లతాంతధన్వపట్టు కల్గి ♦ లాభమొందకుండునే? *

గౌర

బిల్వ—హా! మన్నధా! నీసామగ్ధ్య మనివార్యముకదా! నేను ఎంత ధీరత్వము చూ
పఁబోయినను సాగ నీయుకున్నావే.

క. మారా! ఇట్టుల చేయుట
మేరా? నిశితప్రదరస ♦ మితి వేసెదమ్రో
క్యూరా! నాపై మచ్చర
మేరా? నావ్రతముతీర్చ ♦ నీరా; విసురా.

గౌర

అన్నా! ఈచిత్రజుడెంతకఠినచిత్తుఁడు? నేను ఎంత మొట్టపెట్టుకొనినను దాని
ని కెడ కెనినెట్టి, బోయవాఁడు తల్లిపిట్ట వగవున పొగలుచుండ దానిసిల్లను
అక్కటికము లేక జిగురుకండెలనుపట్టి బుట్టలో పెట్టుచందమున నాహృదయం
బును తనప్రదరంబులచే పొదివి ఆమదవతియెదయందు దాచినాఁడు. ఏమిచే
యుదు? ఆ ఉచితమిన్న—

యామి—(సంతోషాతిశయమున) అహూ! ఇంతదనుక నన్నుబాధించుచున్న
నూనశరుడే నాకిప్పుడు సహకారిమై నామనోరథ మీడేర్ప నామనోహరుని

ప్రేరేపించుచున్నాడు. ఏమియును ఎఱుంగనట్లే చూచుచుండెద. (చూచు చుండును.)

బిల్వి—కూడదు కూడదు; ఇటు చేసిన నావ్రతభంగమగును: కాబట్టి యీవనియెంత మాత్రము కూడదు. ధైర్యమవలంబించి ఉండవలయు. ఇట్టియెడ వివేకము చూపనిచో నేనుచిదివిన చదువులేల? కాలానా? కాన, ఇంక కామపిశాచమును దూరముగా పాఠదోలి దృఢచిత్తతతో నియమితకార్యములు చేయువాండ. యామి—(విచారముతో కూర్చుండి) అయ్యో! ఏమియీమార్పు? ఈయన యింత లోనే మనస్సు త్రిప్పుకొని చేసికొనిన దృఢనిశ్చయము నావ్రమోదనదీప్రవాహంబునకు ఆకస్మికపతితవైలశృంగంబులెఱుంగున నిరోధంబయ్యెంగదా.

అ3 * సీ. ఇంక ఏమిసాధనం ♦ బేమియు లోచదే;

అకట! నాఆశ ని ♦ రాశ అయ్యె;

ఇత్తటి నేఁ గట్టి ♦ యెత్తెత్తకుండిన

అలరువిల్తుడు నన్ను ♦ నిలువనీఁడు;

తేలని అందునా? ♦ కాలాహి అందునా?

పోలివివి; మఱేది ♦ పోలియుండు! (అలోచించి)

నరిసరి; నన్ను పి ♦ కాచ మిప్పుడు పట్టి

వీడించునటు మొట్టి ♦ పెట్టుదాన;

తుదకు మంచి ఉపాయమే ♦ తోచె; అహహ!

వైవమనుకూలముగ ఉండి ♦ తలఁచుకోర్కె-

సఫలముగ చేయునట్టుల ♦ స్వాంత మిప్పుడు

నిరుపమవ్రమోదాంబుధిఁ ♦ తేలు ఏమొ!. *

౫౭

సందేహమేమి? ఈయెత్తుతో ఆర్దుండు తప్పక దగ్గఱకు వచ్చివీక్షవలయు. మొగమును మొగమును ఎదుటపడిన పిదప అతనివిగువేమో తెలియవచ్చును. ఇట్లుచేసిన అనత్యమాడినదాన నగుదునుగదా? ఇతఁడు లభింపకున్న కన్యనై ఉండెదఁగాని, చీ! నేను అనత్యమాడఁజాల. (కొంతసేపూరకుండి) ఇంతకు దీనిలో అనత్యమేమున్నది? కామపిశాచము నన్ను బాధించుట నిజమేకదా. అసంగుండగుటంజేసి కామునకును, పిశాచమునకును భేదమే లేదు. అదియును గాక నేను తలఁచిన పురుషుండు విధివిధానమున నన్ను చేకొనునట్లుచేయ యత్నించుచున్నదాననుగాని అధర్మమార్గమున నడవయత్నించుట లేదు. కాబట్టి దీనికి వెనుకదీయవలసినపని లేదు. (పరుండి) అయ్యో! నన్ను ఏదోపిశాచము పట్టుకొని బాధించుచున్నది. తక్షింపుండు రక్షింపుండు.

బిల్వ—(తుగ్గివడిలేచి) ఏమియిఅర్తధ్వని! (నలుగడలుచూచును.)

యామి—చచ్చితి చచ్చితి; ఈపిశాచబాధనుండి నన్ను వేగరక్షింపుండు.

బిల్వ—అన్నా! ఏమి యీఉపద్రవము! నావ్రతమునకు అడ్డుగా వచ్చినదికదా. (పైకి) రాజపుత్ర! నీవు అంతఃపురస్థివి. నేను వచ్చుటకు ఎట్లు వీలుపడును? నియమభంగమగునుగదా?

యామి—(తనలో) అహా! ఏమియినేర్పు! నన్నువలచిన తనకు ఏమినియమభంగమగును? (పైకి) మహానుభావా! చచ్చునపుడు సంధ్యామంత్రమనునట్లు, నేను ఈవలం చచ్చుచుండ నియమపసి ఊరకుండెదనా? పౌరాగర్క్షణముకంటె ఎక్కువ ధర్మమేమున్నది? రక్షింపుము రక్షింపుము. లేకున్న నిన్ను స్త్రీహత్యాదోషము చుట్టుకొనకమానదు.

బిల్వ—(తనలో) అవును; ఈమాటయు నిజమే. పౌరాగర్క్షణముకంటె నియమమెక్కువ కాదు. ఏమయినను సరే; ఈమెను రక్షింపవలయును. రాజకుమారి! ఇదిగో వచ్చితి; భయపడకు. (తనలో) ఈమెదగ్గఱకు పోవుటెట్లు? కాండపటము అడ్డుగా ఉన్నదే. అయిన నేమి? దీనిమీదినుండియే పోయెగ. (అటుచేయును.)

యామి—చంపెచంపె; వేగము రఘు.

బిల్వ—వచ్చితి; భయపడకుము. (తనలో) ఇచ్చట విభూతి లేదు; ఏమి చేయుగను? (నలుగడలుచూచి) ఇదిగో! ఇచ్చట పచ్చకపువ్వుపూడి ఉన్నది. ఇదే మంత్రించి నెసట ఉంచెద. (అటుచేసి) ఎట్లున్నది? రాజపుత్ర!

యామి—నన్ను మృత్యువునోటినుండి తప్పించి రక్షించితివి మహర్షా! (చూచి, లేచి, దూరముగాపోయి తలవంచుకొని, చిలునపువ్వునపువ్వులు నిలువఁబడును.)

బిల్వ—నృపకుమారి! నీమనస్సు స్వస్థముగా ఉన్నదికదా? ఇంక నీకు ఏమియు భయము లేదు. పరుండుము. వెళ్లెద.

యామి—(కడగంటచూచుచు) మహానుభావా! నీవు దివ్యపురుషునివలె కానవచ్చుచున్నావు. భవన్నామహారముగా ఏర్పడినఅక్షరమణులెవ్రా తెలిపి నన్ను ధన్యంగా చేయ తగు.

బిల్వ—(ఆశ్చర్యముతో) ఏమట్లనియెదవు? నేను నీగురువునగుబిల్వ యిండునుగాని, మఱి యేదివ్యపురుషుండనుకాను.

యామి—మహర్షా! నన్నేలమోసము చేయరాదెదవు? నీసామమంత్రము ఉపదేశింపుము. నాజీవితకాలమంతయు జపించుకొనుచుండుదాన.

బిల్లు—ఏమి మరల అట్లే అనెదవు? రూపమునుపట్టికాకపోయినను, కంఠధ్వనినిపట్టి అయిన నన్ను నీగురువునని తెలిసికొననేరవా?

యామి—(నగుచు) దివ్యపురుషులకేమి అసాధ్యము ? ఇతరుల రూపముతాల్పం గలిగినప్పుడు కంఠధ్వనినిమాత్రమనుకరింపలేరా? దేవా! నీవు మాగురువు గారు కాకుండుట నిశ్చయము.

బిల్లు—(తనలో) ఏమిది? ఈమె తాఁబట్టిన కుందేటికి మూడే కాళ్ళనునట్లు వా దించుచున్నదా? ఇందులకు మఱేమైన ఆధారము కలదా? అదియు ఇదియుఁ గాక యిదంతయు సూనమా? ఏమని నిశ్చయించుటకును నామనస్సునకు ఇంత యేని పాలుపోకయన్నది. (ప్రేరే) కన్యామణీ! నేను నీగురువును కానని చెప్పుటకు నీకేమైన ఆధారమున్నదా?

యామి—(సంతోషముతో) లేకపోవుటయేమి? కావలసినంత ఉన్నది.

బిల్లు—(ఆశ్చర్యముతో) ఏమిది? కొంచెము చెప్పుము.

యామి—మాగురువుగారు అంధులు.

బిల్లు—(సంభ్రమముతో వెనుకకుతగ్గి తనలో) ఏమిది? ఇదంతయు మిక్కిలి వింతగాఉన్నది. (ప్రకాశముగా) ఎవరుచెప్పినారు నీగురువంధుఁడని?

యామి—ఎవరేల చెప్పెదరు? మానాయన గారే చెప్పినారు.

బిల్లు—(ఆశ్చర్యముతో) ఏమీ! మీనాయన గారాచెప్పినారు? యధార్థమేనా?

యామి—మహాత్మా! మీరు అనుమానింపనక్కఱలేదు. ఇందులో అసత్య మేమియు లేదు.

బిల్లు—(యామిసీపూర్ణతిలక శరీరముపరికించి, అలోచించి, తనలో) ఇది రాజు చేసినపనివలెనే ఉన్నది. ఈమె కన్యరోగిణిఅని నాతో చెప్పె. కాని యీమెయందు ఆరోగముమాత్ర మేమియు కానరాదు. అట్లే నేను అంధుఁడనని యీమెతో చెప్పెఁగాఁబోలు. ఇందులకు కారణమేమైఉండును ? (యోచించి) మఱేమి? పరస్పరానురాగభయమే. అది ఉండవలసినదే.

యామి—దేవా! ఏమి? ఇప్పటికైన ఒప్పుకొనెదవా?

బిల్లు—దానితో నాకేమిపని? నేను పోయెద. (వెళ్లఁబోవును.)

యామి—(నిచారముతో) న్యాయమా యిది?

బిల్లు—(తిరిగి) న్యాయముకాక నాయెడ అన్యాయ మేమున్నది?

యామి—౨౪ * క. అన్యాయమే లేదా? హా!

కన్యానవమదన! ఇంత ♦ కఠినత తగునా?

బిల్వ—

కన్యామణి! దూఱక యే

మన్యాయము చేసినాను ♦ అయ్యది చెపుమా.

యామి—ఇదిగో! చెప్పెద; వినుము.

సీ. మన్నింపవే నన్ను ♦ కొన్ననవిల్లుని

చెన్నుతగ్గఁగ నీవు ♦ నిన్నరాత్రి?

బిల్వ—(కోపాశ్చర్యములతో)

అనుచితపున్యాట ♦ లాడుట పాడియా?

కంట నిక కననైన ♦ కంటినే? అహ!

ఇది నిజమా? కలా?

యామి—అంతవఱకు కలే.

నేడడుదయంబున ♦ నీవు వనంబున

చూడరా లేదె న్నా? ♦ సుమశరాభ!

బిల్వ—

వనమునకున్ నేను ♦ చరుచెంతినిగాని

నిను కనుటకు కాదు; ♦ నిజము; నమ్ము;

యామి—

అప్పుడయినట్టిదంతయు ♦ అరయనేల?

ఇప్పుడు నను కావరా లేదె? ♦ ఎత్తైకాండ!

బిల్వ—

ఇప్పుడు నినుకావ నే నిట ♦ కేగుచెందు

తే, అహ! తప్పఁటందువా ♦ యేమి? చెపుమ. *

గో

యామి—యవతీనవమన్నధా! నన్నిప్పుడు విడిచిపోవుట తప్పనియెడను గాని, అంతకుముందు చేసినదేదియు తప్పనఁజాల.

బిల్వ—రాజకుమారి! నీవేమో మనసులో ఉంచుకొని మాటలాడుదున్నావు. కూడదు కూడదు. నేనును ఇక్కడ ఉండ కూడదు. పోయెద. (పోబోవును.)

యామి—(తనలో) ఈయనమనస్సు రాయా? వ్రజమా? (ప్రీతి) మహానుభావా! వచ్చినవని సఫలముచేయక పోవుట తగునా?

బిల్వ—సఫలముచేయక పోవుట యేమి? శిషికాచభయమును పోగొట్టితినిగదా.

యామి—కొంతవఱకే కాని నిండుగా కాదు.

బిల్వి—ఏమట్లనియెదవు?

యామి—ఎదుట ఉన్నంతవఱకే వదలునట్లగవడునుగాని వెనుకతిరిగిన వెంటనే నన్నావహించును.

బిల్వి—నేను విభూతిపెట్టినతరువాత నిన్నేపిశాచము చేరఁగలదు?

యామి—మఱొక పిశాచము చేరలేకపోయిన చేరలేకపోవచ్చునుగాని కామపిశాచముమాత్రము నిర్భయముగా నన్నిప్పుడే చేరవచ్చుచున్నది. రక్షింపుము రక్షింపుము. (దగ్గఱకుపోవును.)

బిల్వి—(అశ్చర్యముతో వెనుకకుత్సరి) ఏమీ! నిన్నువట్టినది కామపిశాచమా? నేను దీనిని వదల్పఁజాల. నాకును భయమగుచున్నది; నావద్దకు రాకుము.

యామి—మహాత్మా! నీవే యిట్లనిన నాకు మఱియెవరు దిక్కు?

౨౫ * సీ. నన్నుకాపుమ దయన్ ♦ నన్నుకాపుమ దయన్
క్రూరుఁడౌమారుని ♦ బారినుండి;

బిల్వి— ఇటుల పలకు తగునె? ♦ ఇటులపలకు తగునె,
అక్కటా! గురువని ♦ అరయక మది?

యామి— ఏల నన్ వేఁవఁగ? ♦ చాలు నాపైవఁగ;
జాలి పుట్టదె? ఇష్టె ♦ కాలమేగు;

బిల్వి— ఏమి? నన్ దివ్యుగా ♦ ఎంచుచునున్నావె?
నేఁకాను; నమ్ముము; ♦ నీగురుండ;

యామి—(వెనుకకుత్సరి) ఏమిది?

అందమునువట్టి దివ్యుడ ♦ వని తలఁచితి;

నిక్కముగ చెప్పు గురుండవ ♦ నీవు వేగ;

బిల్వి— నేమటేదివ్యుడను కాను; ♦ నీగురువునె;

ఏమి? ఇటువంటిభ్రమపొంది ♦ యిటు సరివితిరి. *

౬౦

యామి—(విచారముతో తనలో) ఆహా! నేనంత బేలనైతిని? ఇంతదనుక ఇతఁడెవరో దివ్యపురుషుఁ డనుకొంటిని. ఇప్పుడేమి చేయుదును? గురువును వరించుట న్యాయమా? గురువని యెఱుంగక యీయననే మనస్సున వరునిగా నైకొని మ

జాకనిని చేపట్టుట న్యాయమా? ఏది కర్తవ్యము? మనస్సున ఒకనిని భర్తగా కొని మఱొకని వరించుటకంటే, గురువనియెఱుంగక మఱొకరే అనుదృఢని శ్చయముతో పఠింగా మదినెంచినవానిని చేపట్టటే అర్హినిధముల న్యాయమని ణోచుచున్నది. ఇది దైవవశమున జరుగుచున్నదిగాని యింగునాదోష మేమియు లేదు. దైవసంకల్పమే కానిచో, అదివఱకెప్పుడును కనిఉండని యాయన నాకలలో కనఁబడుటెట్లు? దాని కుపబలముగా ప్రత్యక్షముగా నాకే ఉద్యానవనమున కనఁబడుట యెట్లు? కాన దీనివైయిప్పుడు వగవ పనిలేదు. గురువైనను, ఈయనే నా కీజన్మమున భర్త; ఇది నిశ్చయము.

బిల్ల—రాజపుత్ర! ఇప్పటికైన నీభ్రమ వదలినగా?

యామి—(తనలో) ఈయన గురువని తెలియుటచే నామనోనిశ్చయమునుగూర్చి మాటలాడుటకు సిగ్గుగుచున్నది. అయినను ఉన్ననంగతి యెఱింగింపక తప్పదు. (పైకి) మహానుభావా! మీరు నాపూర్వపుగురువులే.

బిల్ల—(ఆశ్చర్యముతో) ఏమీ! పూర్వపుగురువునా? ఇప్పుడు కానా? మీతండ్రి తప్పింప లేచే.

యామి—మాతండ్రిగారు తప్పింప లేదుగాని దైవము తప్పించె.

బిల్ల—దైవ మెట్లుతప్పించు?

యామి—(సిగ్గుతో మెల్లంగా) నామనోహరునింగా చేసి,

బిల్ల—(సంభ్రమముతో వెనుకకు తగ్గి తనలో) అహూ! ఏమిది? నాకల నిజమగును కాఁబోలును.

గీ. ఈమె కుష్ఠరోగిణి అని ♦ యేను అంధుఁ
డనని ఒంఁదొరులకు చెప్పి ♦ మనుజునిభుండు
మానుషన్యూచె మామోహా; ♦ మైన దైవ
మెట్లులోనరించె? ఏమని ♦ యెంచువాఁడ?.

౬౧

(ఆలోచించి, పైకి) రాజకుమారి! ఒకమాట. అంధునిచూడరాదనునియమ మేదేని నీకు కలదా?

యామి—కలదు.

బిల్ల—సరే. అల్పబుద్ధులగుమానవులు తామేమో తమసామర్థ్యంబువలననే సర్వకార్యంబులు జరిగిండుచున్నామని విజ్ఞప్తపెడఁదు. ఇంతకంటే వెఱ్ఱితనమున్న

దా? రాజును మంత్రియును కలసి తమబుద్ధిచాతుర్యంబుచూపి, మాకిరువురకును పరస్పరానురాగంబు కలుగకుండ మానియమానుకూలంబుగా మాయందు లేని లోపములు కల్పించి, చేతనైనంతజాగరూకత కనబఱచినారు. అయినను తుద కేమయినదో చూడుడు. కలలో కని నన్ను ఈమె వలచె. తలఁపనితలఁపుగా ఈమెను కని యెంతఁభార్యము చూపఁబోయినను కొంతవఱకు నేనును మదనుని కి లోనైనవాడనైతి. ఈమెమీఁద మోహపడకూడదని మనస్సును ఎంతదృఢపఱచుకొనుచున్నను గాచెడిదియెలుకవలె మన్మథుఁడు దానినుకవైపు తొలుచుచునే ఉన్నాఁడు. అహూ! వైవబలమే బలము. ఇచ్చముకానివనినైతము ముక్కుపట్టి యీడ్చుకొనిపోయి చేయించును. అయినను, పౌరుషలోపము కలుగ నీయరాదు. కాన నేను చేయవలసినదంతయు చేసియే చూచెద. (పైకి) రాజ తనయా! ఇందాఁక ఏమంటివి? వైవ మెట్లు తప్పించె?

యామి—(తనలో) నాహృదయమువలెనే యీయనహృదయమును అనురాగసం దేహంబులకాస్పదంబై ఉన్నట్లు తేటపడుచున్నది. నాకు లజ్జాకరంబుగా ఉన్నను మాటుచెప్పకుండుటకు వీలులేదు. (పైకి) భూసురశిరోమణీ! నామనో హరునిగాచేసి—

బిల్వ—(కోపముతో అడ్డువచ్చి) ౨౬ *

ఉ. న్యాయమే నీకు ఇట్టినుడు ♦ లాడుట? ముందును వెనక కానకే
కాయజుచిక్కులన్ తగిలి ♦ జానమువీడితి వక్కుటక్కుటా!
హేయములైన సౌఖ్యములె ♦ యెంచి యశస్సును మంటఁ కల్పెనే?
నీయెద గట్టిచేసికొని ♦ నీఅవివేకము మాను మిప్పుడేన్. ౬౭

నీచదివినచదువులేమయ్యె? గురువునని కొంచెమైనను సంకోచింపక మనోహరుఁ డనని పల్క ఎట్లు తెగించితివి? ఎవలైన వినిన ఏమనియెదరు? చాలుచాలు; నీ చిన్నతనపుచేష్టలింక చాలింపుము. బుద్ధికలిగి నడచుకొనుము. *

యామి—(తనలో) అహూ! మనుష్యస్వభావవైచిత్ర్యము! ఈయన తనమది మదనప్రదరవిదళితమగుచున్నను పైకి గాంభీర్యము చూపుచున్నాఁడు. ఇదియు శ్లాఘనీయమే; అయినను విధినిర్ణయంబు దున్నరంబుకదా. ఇప్పుడు నాయథా ర్థస్థితి యెఱింగింపక తప్పదు. కాన ఎఱింగించుచాన. పిమ్మట వైవనిర్ణయమెట్లుండునో అట్లుగును. (పైకి) మహత్తా!

౨౭ * నీ. మొదట నాస్థితి విను; ♦ పిదప నిందింపుము;

బిల్వ—(తనలో) ఇది వైషవశమున జగుగుచున్నదిగాని వేరు కాదు.

(పైకి) అది యేదో తెలుపుమా; ♦ ఆలకింతు;

యామి— మదనునికిఁ చిక్కి ♦ మాత్ర మిట్టుల చేయ;

ధర్మంబు విడ వెట్టి ♦ దాన కాను;

బిల్వ— అట్లులైన నీస్థితి ♦ ఆరని చూచెద;

ఉన్నది ఉన్నట్లు ♦ ఎన్నిచెపును;

యామి— కల కనినంతనే ♦ వలచి నిక భర్తగా

తలఁచితి గురువను ♦ తలఁపె లేక;

బిల్వ— తెలియనప్పుడటల ♦ తలఁచుట సరిగాని

తెలిసినప్పుడటల ♦ తలఁప తగునె?

యామి— మనసున ఒక్కని ♦ పెనిమిటిగా కొని

వెనుక మఱొక్కని ♦ ఎనయ తగునె?

బిల్వ— తగకఉండుట నిజమైన ♦ తనగురువునె

మగనింగ వరింప చూచుట ♦ తగునె? మగువ!

యామి— తగకఉండిన పోనిమ్ము ♦ దాన ఏమి

పోవు, నాప్రాణ మొకటియే ♦ పోవుఁగాక? *

౬౩

మంచిది; తమరేమియు భగ్నము తప్పనక్కఱ లేదు. ఇంక దయచేయుఁడు. తెలివితక్కువదాన. మీకు చాలశ్రమ యిచ్చితి; క్షమింపుఁడు. ఇదివఱకే చాల తొందరపడినారు. శీఘ్రముగా దయచేయుఁడు. (వెదకుట అభినయించును.)

బిల్వ—అహూ ! ఈమె విరక్తికి దిగి యిటులనుచున్నది. ఏమిచేయునోకదా ! స్త్రీలకు సాహసమెక్కువ; అందులో ఈమె రాచబిడ్డ.

యామి—(తాడు చేతపుచ్చుకొని) మహానుభావా! ఇంకను తమకిక్కడ ఏమిపని? శీఘ్రముగా విచ్చేయుఁడు. నేను మృత్యుసెందుచుండ చూడుట నేహోత్సవ మగు నేని చూడవచ్చును. (కంఠమునకు తాడు తగిలించుకొనును.)

బిల్వ—(తనలో) అహ! వైషనిర్ణయము దుస్తరముకదా! ఇప్పుడు నేనురకుంటి నేని స్త్రీహత్యాపాతకము చట్టుకొనక మానదు. కాఁబట్టి యీమె ఆత్మహత్య

చేసికొననుండ ఆపవలయు. (దగ్గఱకువెళ్లి) ఆంగుమాంగుము; నీయిష్టము వచ్చి
నట్లే నడచుకొనువాడ.

యామి—(కోపముతో) ఏమియు అక్కఱలేను; దూరముగా ఉండుము.

(ఉరిపోసికొనును.)

బిల్వ—(చేయిపట్టుకొని, తాడు లాగిపాటవేసి)

క, తగునా యిరీతిఁ తెలిసి

పఁగి నామాటయు రవంత ♦ పాటింపకయే

పగ నాపై పూనిన ఏ

మగు నాగతిఁ ఇంతతెగువ ♦ అర్హమే లలనా!.

౬౪

యామి—(చేయివిడిచించుకొని దూరముగాపోయి) పాపము! ఇప్పటికి దయవచ్చి
నదికాబోలును.

బిల్వ—ఓహూ! ఏమి యీమందయాన సౌందర్యము!

నీ. తున్నెద అక్కమొ ♦ త్తన్నులో నల్లఁద

నన్నును సోగఁద ♦ నన్నుఁ కూర్చి,

చందురునందలి ♦ కొందఱుమొందలి

అందంబుఁ పొంది కిం ♦ పొంద చేర్చి,

మాడవేడుకకల్లు ♦ లేడికన్నులలోని

పోడిమిఁ నాడిమిఁ ♦ కూడ తార్చి,

మంచియించుగడను ♦ మించు తీవితనము

మించరానివలను ♦ సంచుఁ సేర్చి,

ఈమగువమిన్న పెన్నెలుల్, ♦ మోము, కన్నుఁ

గవయు, ముద్దులపూటలుఁ ♦ కాము తోడు

చేసికొని చేసె ఆకమ ♦ లాసనుండు;

కానిచో, ఇట్టి సొగసెందు ♦ కాన నగునె?

౬౫

ఇట్టిఅనమానతనూవిలాసంబున నాసికాంతు ఈనతీవతంసంబును నిజవంశసం
జ్ఞాతుండనగునాకు కూర్పవలయునను ప్రేమచేతనేకాబోలు అనరసీరుహసంభ

పుండిట్లొనరించి నాఁడు. సిరి రా మోఁకాలోడ్డుచెనఁటితనము కూడునా? నుం
దరీ! ఏమిట్లు దూరముగా పోయెదవు? (చేయిపట్టుకొనపోవ యామి నీపూర్వతీలక
తప్పించుకొని దూరముగా పోవును.)

౨౮ * సీ. కోపమా నామీద? ♦ రూపనూతనరతీ!

స్తరుబాధ కేఁ తాళఁ ♦ జాల ఇంక;

యామి— తొందరపడనేల? నుందరికందర్ప!

మావారొనఁగుదాఁక ♦ మనసు నిలుపు;

బిల్వ— మీతండ్రి దీనికి ♦ ప్రీతి సెప్పుకొనునె?

న్యాయమౌవనికి భ ♦ యంబువలెనె?

యామి—(తనలో) అవును; ఇదియు నిశ్చయమే కాని స్వతంత్రత నీతి అగునా?

ఇంక ఏమిసాధనము? (పైకి)

పెద్దలోపునియెడ ♦ పెండ్లి యెట్టుల న్యాయ

మగును? నాతినుమాన ♦ మఱింప తగును;

బిల్వ— చాన! నీధర్మబుద్ధికి ♦ సంతసంగు

కలుగు; కేఁ ధర్మమును దాఁటఁ ♦ తలపడుదునె?

యామి— అట్టులనఁజాల కలనైన; ♦ ఆయిన నాదు

సంశయము బాధపెట్టెడు; ♦ సరగ తీర్పు.

౬౬.

బిల్వ—నుందరీ! నిన్ను సంఘేహజాలంబున కట్టి బాధింపనేల? విను.

క. మనములు కలసినపురుషులు

వనితామణు లొంఁజొగులను ♦ వలపుబలిమిఁ చే

కొనుటయె గాంధర్వము నా

చనుడిక పరిణయము; కాన్త్రు ♦ సమృద్ధిముసుమా.

౬౭

యామి—అటులయిన సరే.

బిల్వ—(యామినీపూర్ణతిలకచేయిపట్టుకొని)

పంచచా. పరస్పరానురాగశక్తి ♦ పాటిచేసి స్వేచ్ఛగా
పరాత్పరుండు సాక్షిగా వి ♦ వాహమాడువార మో
సరోజవత్తనేత్ర!; మోహ ♦ సంపదన్ తనర్చుచున్
నిరంతరంబు సౌఖ్యమొందు ♦ నిష్ఠ నుండఁగా వలెన్. E. ౮

మనోహరిణీ! నైవ సాక్షిగా నేను నీవాఁడ. (చేతిలో చేయివేయును.)

యామి—మనోహరా ! నైవ సాక్షిగా నేను నీదాన. (చేతిలో చేయివేసి నమస్కరించును.)

బిల్వ—(లేవనెత్తి కౌఁగిలించుకొనఁబోవును.)

యామి—(తప్పించుకొనును.)

బిల్వ—సుదత్తీ! నీహృదయమెంతకఠినము? ఇంకను నన్ను బాధించెదవా?

౨౯ * గీ. సూనశరశరములచేత ♦ నుక్కినాఁడ;
మానితాధరామృతము వే ♦ ఆననిచ్చి,
ఫాలగుప్తలతోదుత ♦ పొల్పుతీఁగె
మించుమేను నామేనఁ కీ ♦ లించి, కావు. E. ౯

(చేయిపట్టుకొనును.)

[తెరపడును.]



శ్రీ విల్వచీయము.

చతుర్థాంకము.

రంగము:—అంతఃపురప్రాంతము.

[కళావతీచతురభాషిణులు వెనుకకు తిరిగి చూచుచు ప్రవేశింతురు.]

చతు—కళావతీ! మనసఖివృత్తాంతము తలచుకొనిన నా కేమీ భయమగుచున్నది.

కళా—ఓసీ! భయమెందుకు? ఇప్పటికి ఈసంగతి మనకిరువురికిని తప్ప మఱొకరికి రవంతైనను తెలియదుకదా. కావున మనకు మిత్రద్రోహచింత లేనియెడల ఆమె కావంతయు అపాయము రాదు.

దాసి—(ప్రవేశించి) అం; వీరు ఇక్కడనే ఉన్నారు. యామినీపూర్ణతిలక, నేమెక నాడు ఉద్యానవనమున వనపాలకునితో నవ్వుచు-కేరుచు-ముచ్చటించుచుండుటచూచి, తనతండ్రితో చెప్పి, నాప్రియుండగువానిని నన్నును దండించ చేసినది. నాటినుండియు ఆపగ మనస్సులో పెట్టుకొని, ఆమెయందుంగాని, ఆమె చెలికత్తెలయందుంగాని నేర మేమైన దొరకునామిని చూచుచున్నదాన. నేడే మో వీరిద్దఱును నడుమనడుమ వెనుకకు తిరిగిచూచుచు- ఏకాంతముకోరి తిరుగుచుండుటచూచి, సంగతియేమో కనుగొందమని, వీరివెంటబడినదాన. వీరు ను ఇప్పుడు చుట్టుపట్ల ఎవరును లేరనుతలంపున మనస్సులోనిది పైకి క్రతుకొనియెదరు; నేనివట పొంచియుండి వినవలయును. (పొంచియుండును.)

చతు—ఆమెను మనము ప్రాణముగా చూచుకొనుచుండునపుడు మనయిరువురివల్ల ను ఆమెకు భయమెట్లు కలుగును? అది నిశ్చయమే. కాని, దాసీజనుల కెవరి కైనను తెలిసినయెడల ఏమగునో అని నామనస్సు బితుకుబితుకులాడుచున్నది. వాండ్రలో మనసఖి దండించచేసినదానిచెవినివడిన తప్పక కీడు కలుగును. అది వగవట్టిన త్రాచుపామువంటిది.

దాసి—(సఖులను ఉద్దేశించినట్లు) అవును; ఆమాటయు నిజమే. నేను వగవట్టిన పామువలెనే మీవెంట తిరుగుచున్నాను. ఇప్పటికి నా అదృష్టమువలన నావగ తిరుక్కోను సమయముకూడ లభించునట్లున్నది. (తనలో) వీరు తమసఖునిగూర్చి ముచ్చటించుచున్నారు. తమకు తప్ప ఇతరులకాసంగతి తెలిసిన ఆమెకు అపాయము కలుగునని భయపడుచుండునట్లు ఈచతుర భాషిణిమాటలవలననే తేటపడెనది. ఆసంగతియేమో తెలిసికొనవలె.

కళా—చతుర బాషిణీ!

౧౦ * నీ. మాను నీభయ మింక ♦ మానుమా; ఆదాసి

చెలి శేమపాయంబు ♦ చేయఁ గలదు?

చతు— ఏమి నీనిబ్బర? ♦ శేమియో తెలియదు;

నామది వగ తీఱ ♦ నవ్వు చెప్పు;

కళా— ఈరహస్యము మన ♦ మిరుపురమును గాక

యితరు లెవ్వ రొకింత ♦ యెఱుంగరుకద;

చతు— ఇదియెన? ఇంక మ ♦ శేమైన ఉన్నదా?

ముదమొదవఁగ వెనన్ ♦ ముదిత! చెప్పుమ;

కళా— నాలుతనె భవాని మనచెలి ♦ కలను ఇతఁడె

చెలువుఁ డగునంచు ఆమెకు ♦ తెలుపలేదె?

చతు—(సంతోషముతో)

అవును; మఱచితి; మనచెలి ♦ అటులె చెప్పె;

వగవనేల యింక భవాని ♦ వరము కలుగ?.

౧౧

దాసి—(సంతోషముతో) ఆఁ. రాకమార్గైకు ఎవఁడో ఒకఁడెలుపుడు జతపడినట్లు స్పష్టమైనది. కాని అతఁడెవఁడో పేరేమో తెలియరా లేదు.

చతు—కళావతీ! భవానీప్రసాదమువలన చివరకు మనచెలికి ఏయపాయమును రాదనునవ్వుకముచేత ఘనస్సునకు సంతోషమగుచున్నది; కాని, గురువును కూడ ననులోకావపాదము కలుగునేమో అనిమాత్రము భయమగుచున్నది. లోకులో కాకులో అనుసామెతరీతిని మంచిచెడ్డలు విచారింపక నిందించుట లోకస్వభావముకదా,

దాసి—మంచిచెడ్డలతో నా కేమిపని? గురువును తగులుకొనినదా రాచటాతురు!
మంచిది, నావగ తీర్చుకొనెద. తగునాత వీక్షనను ముందు దానిని నిందించు
టకు నాకు ఆధారము దొరకైనదికదా.

కళా—చతుర భాషిణీ! మూఁగులగుజనులు నిందించిన ఏమి? చేసినపని ధర్మానుకూ
లమని జ్ఞాతరాత్మ ఒప్పుకొనిన చాలదా? చేసినది అధర్మమని ఆత్మ యేవేళ
ను హృదయశల్యమై బాధించుచుండిన చింతింపవలయునుగాని ముక్కుడిమా
నపులనింద లెక్కింప నక్కరాలేదు. చాలవేళ అయినది. పోదము; రమ్మ.

చతు—అంగుమాంగు; మతోకమాట.

కళా—ఏమది?

చతు—ఈ మెకప్పుడే నెల తప్పినదికదా; ఈరహస్యము దాఁడుటెట్లు?

కళా—భయములేదు. మన మీసంగతి మెల్లగా రాణిగారితో చెప్పిన, ఆమె రా
జుగారిని ఒడంబటించి త్వరతోనే వినాహము చేయింపఁగలదని నాకు గట్టిసమ్మ
కము కలదు. ఆలస్యమేల? ఇప్పుడే ఆమెదగ్గఱకు పోదము; రమ్మ. (చతుర
భాషిణిలో పోవును.)

దాసి—(పైకివచ్చి) ఊహూ! నెలరూడ తప్పినదా! అయిన ఈవ్యవహారము
చాలదినములనుండి జరుగుచున్నదికాబోలును. కానిన్ని. ఇప్పుడే యీసాహస
పు లీనిచేసెద. నీరు రాణికి ఈసంగతి తెప్పకముందే నేను రాజుతో ఈవృత్తిం
తవంతయు చెప్పెద. అయిన ఆహాపనయ్యను చంపించిన, ఈజమ్మ కలకాల
మును ఏడువ వలసినదే. కాని; దీనికి ఈశాస్త్రి కావలసినదే, నా కవకాగము
చేసిన నే నూరకుందునా? ఏమిచేయిం చెదనో చూడఁడు. (వడిగావెళ్లును.)

రంగము:—కారాగృహము.

[చెఱసాలలోఉండి విచారించుచుండు బిల్వణుఁడును, పండుకొనియుండు
కాపరియును ప్రవేశింతురు.]

బిల్వ—అకటా! విధినిధానంబు మీఱి ఎవ్వరికిఁగాని తరంబుకాదుకదా. మంద
బద్ధులగుమనుజులు, తాము చేయవని ఒకచో వైవానుకూలతచేత ఫలించిన,
అది తమ ప్రయోజకత్వంబుచేతనే అయ్యెనని మిన్నును మన్నునుకానక విజ్ఞుని
గుచుందురు. ఆపదలు సంభవించినప్పుడు అవివైవకృతంబులని యెంచి నిందిం

చుచుందురు. అంతకు దైవమే ప్రధానమనిమాత్రము ఎప్పుడును తలచరు. నైవా
నుకూలతలేనిచో పాదుషం బెంత? గ్రుడ్డిగ వ్యవహరించు కొంటాడుకదా? కాకు
న్న ఈసాయంతాలము తలచిన దేమి? ఇప్పుడైనదేమి?

ద. జరిగినదంతయునా సఖులు ♦ చాతురి రాణికి చెప్ప, ఆమె భూ
వరునకు తెల్పి పగమె వి ♦ వాహము చేయ సెనర్తు నంచనన్, *
కరము చెలంగుచో ఉలుము ♦ కల్లని పిద్దు తెలుంగునన్ బెట్ట
చొర వలసెన్; తలంప కడు ♦ చోద్యము దైవకృతంబు లక్కటా!. ౨౧

ఇంక ముందేమి కానున్నదో రవంతయు మానంబునకు గోచరంబుకాదు. ఇం
తకు నాయెడ దోషంబేమియు లేదుకదా.

[తెరలో]

యామి—హా! ప్రాణేశ్వరా!

విల్ల—(విసుటనభినయించి) అయ్యో! నాకొకట ఆకాంతామణికూడ విలపించుచు
వచ్చుచున్నట్లున్నది. ఏమి చేయుదును?

యామి—(ప్రవేశించి) హా! ప్రాణేశ్వరా! (కళావతిమూఁపువై తలతొందుకొని,
వెంటనే) సఖీ!

౩౧ * నీ. ప్రాణేశ్వరుం డెట ♦ వసియించునూ అట

ప్రాణముల్ విడిచెద; ♦ త్వరగ నడుపు;

కళా— సఖీ! దగ్గఱకు ఇదే ♦ చనుదెంచి నారము;

అకట! నీవిట్టుల ♦ అడల చనునె?

యామి— అడలకు మంచును ♦ నుడివెడవకాని

ఒడలజీవంబులు ♦ విడువవుకద;

కళా— మానినీ! ధైర్యంబు ♦ పూనక యిమాడ్కి

మానరానివెతను ♦ మ్రగ్గ తగునె?

యామి— బొందిలోనుండి ప్రాణంబు ♦ పోవువాఁక

ఇటుల పొగలుటగాక మ ♦ ఊ మొనర్తు?

కళా— అన్నియు ఎఱింగి నీవిట్టు ♦ లనుట తగునె?

వగను మ్రింగి నిబ్బర మాన ♦ వలయుఁగాని. *

యామి—ఏడి? నాప్రాశ్నరుడెక్కడ? చూపుము.

కళా—అదిగో! అచ్చట. (చేతితో చూపును.)

యామి—(అందరూ వెళ్లి) హా! ప్రాశ్నరు! (చెలుసాలవాకిటిముందుపడును.)

బిల్వ—కళావతీ! చూచదవేమి? లేవదీయుము. అయ్యో! ఈమనోహరాంగిసి ఇచ్చటికేల తీసికొనివచ్చినావు? లేవదీయుము.

కళా—(యామినీపూర్వతిలకను లేవదీయును.)

యామి—(లేచి, బిల్వణుని చూచి)

౩౨ * నీ. ఎంతటిదుస్థితి యిపుడు తటస్థించె
హృదయేశ! నీకు నా ధీహేతువునను?

బిల్వ— నాపూర్వకర్మము ధీసంజేసి యిటులగు;
ధీహేతువున కాదు; ధీనిజము; నన్ను;

యామి— నిర్భాగ్యురాలను ధీనిన్నిప్పు డిటువంటి
దుర్భరకష్టాధి ధీనీతి అహ!

బిల్వ—అటుల తలచిన,

చెలువరో! ననుగూర్చి ధీచింతింప పనిలేదు;
ఖలుండ నేనీ నీకష్ట ధీకారణంబు;

యామి— అకట! నిన్ను విడిచి ధీప్రాణంబుతో ఉండ
గలనె? ప్రాణనాథ! ధీసెలపైసంగు;

బిల్వ— అతివ! ఇటు లస్తైర్య ధీమందక యింకనాదు
నెయ్యిమెల్ల మఱచి ధీనెమ్మి నుండు. *

౧౩

యామి—నన్ను నేను మఱచినపుడుకదా నిన్ను మఱవఁగలుగుట? హా! ప్రాశ్నరురా! అందుకు అనుజ్ఞము.

భటుడు—(ఉల్కిపడి కన్నులు నులుపుకొనుచు లేచి) ఏమి యీసందడి? (చూచి, లేచి) అన్నా! ఎంతవని ఇరగింద? ఈమె యీయర్ధిరాత్రుమున ఇచ్చటికి వచ్చినది. రాజుగారు ఇక్కడకు ఎవ్వరిని రాసీయవలదని సెలవిచ్చినారు. ఇంక నైన వెంటనే పంపివేయవలెను. లేకున్న నాకంతముమీఁదికి వచ్చును. (పైకి) అమ్మా! మీ రిచ్చట ఉండకూడదు; వెళ్లెడు; రాజుగారు ఇక్కడకు ఒక పిట్టనైనను రాసీయవలదని సెలవిచ్చినారు; వెళ్లెడు.

కళా—ఆరక్షకా! తొందరపడకుము. ఇదిగో! (హారము తీసియిచ్చును.)

భటు—(ఇటుఅటుచూచుచు హారముదాచుకొని) మంచిది. మీరు త్వరగామాత్రము వెళ్లవలయును.

కళా—ఇదిగో! ఇదికూడ ఇచ్చెద. (హారముచూపుచు) చెఱసాలతలుపు తీయుము.

భటు—ఉహూఁ; ఇది మాత్రము నాచేత కాదు. నీ హారమునకు ఒక నమస్కారము. నీకు ఒక నమస్కారము; నాప్రాణముమీదికి వచ్చును. (హారముగా పోవును.)

కళా—వీడిండులకు ఒడఁబడినాఁడు కాఁడు. ఏమి చేయుదును? నాచేతనయిన ప్రయత్నము చేసినదాన.

విల్లి—ప్రాణేశ్వరీ! ధైర్యమవలంబింపుము. నాహితోపదేశము వినుము.

సీ. మనమీఁద కొండెముల్ ♦ మహిపతితో చెప్పి

నట్టివారలమీఁద ♦ అలుగ వలదు;

ధర్మమెంచక నన్ను ♦ దండించెనని నీవు

పితృభక్తి ఒక్కొంత ♦ విడువ వలదు;

వారు వీరును అన్తు ♦ పడినారు కారని

యెవరి ననూయతో ♦ ఎంచ వలదు;

నాగతియేమైన ♦ నను బొత్తిగా మర్చి

వలయుఁ గాని రవంత ♦ తలఁప వలదు;

దైవచింతన మెప్పుడూ ♦ తప్ప వలదు;

ధర్మచూర్ణము ఏయెడ ♦ దాఁట వలదు;

నీవు వాపై ని ప్రేమంబు ♦ నెఱుపుదేని

బలువలపు పొన్న! నాముద్దు ♦ కలిమిన్న!

౧౪

యామి—జీవితేశ్వరా! నాజీవ మున్నంతదనుక నీహితోపదేశానుసారంబుగానే నేను నడచుకొనుదాన. నేను అధర్మముగా ప్రవర్తించెదననిమాత్ర మనుకొనవలసినపనిలేదు. ఇంతకు,

౩౩ * గీ. ఎవరిపై అగ్నిననులాళ ♦ మేమికలదు?

కర్మము అనుభవించక ♦ కడవ తరమె?

నాకు నీతోడిదే లోకః ♦ మాకతమున

వరులతో ఏమివని ఉండు? ♦ పౌరాణాథ!.

౭౫

బిల్వ—పౌరీశేశ్వరీ! నీమాటలనువట్టి చూడఁగా బ్రతుకుపై విరక్తిచెంది నావియొగము కలిగిన ఆత్మహత్యచేసికొనవలయునని నిశ్చయించినట్లు కానవచ్చుచున్నది. కూడదు కూడదు; ఎంతమాత్రము కూడదు.

గీ. ఆత్మహత్యచే నరకంబు ♦ అంద వలయు;

ఒకరు చా వారితో మఱి ♦ ఒకరు చావ

చూడ న్యాయమె? దైర్యంబు ♦ చూపవలయు

ఆపదలయందె తగవరు ♦ లలివ మిన్న!.

౭౬

కళా—నభీ! కష్టకాలమున మనస్సు గట్టిచేసికొని, సాధ్యమగునంతవఱకు ప్రయత్నముచేసి, ఆకష్టములనుండి గట్టెక్కుటకు చూడవలయునుగాని, విచార సాగరంబున మునింగి ఊరకుండుట ధీరులలక్షణము కాదు.

యామి—కళావతీ! నన్ను ఏమిచేయుమనెదవు? నాసాధునికొఱకు నాపౌరాణములు చూడ ఇచ్చుటకు సిద్ధముగా ఉన్నదానను. ఏమిచేయుటకును ఇప్పుడు నాకు పాలుపోకున్నది. ఉపాయమేలైన నీకు తోచిన చెప్పుము; చేయుదానను.

కళా—నభీ! నాకు ఒక ఆశ ఉన్నది.

యామి—ఏమి? అదేమి?

కళా—౩౪ * నీ. జనపతిన్ వేండినన్ ♦ కనికరించును; కాన

ఆయనన్ కన మన ♦ మరుగ చనును;

యామి—ఆయన కడకేగ ♦ అర్హమే నాకెప్పు?

నాయందు కలగ్రేమ ♦ పాయఁజేసె;

కళా— వసుధాధిపతి నిన్ను ♦ పౌరాణంబుగా చూచు;

విసిగి నీవిట్టుల ♦ విడువ తగునె?

యామి—నను తనపౌరాణంబు ♦ గనె చూచుచున్నను

ఇప్పుడు నావిభు నేల ♦ యిట్లుచేయు?

కళా— ఎవరికైన ప్రమాదమే ♦ యెనయకున్నె?

రమ్ము; భూపతికా చాతము; ♦ రమ్ము వేగ;

యామి—నామనాహరుమేల్ చూడ ♦ నావిధి అగు;

కాన వెళ్లంగ వలయు భూ♦ జానికడకు. *

22

విల్లి—(తనలో) భార్య పురుషునకు అర్థశరీరమను న్యాయమునకు తగినట్టుల ఈనుం దరి నేనే తానుగా భావించి, నా కపాయంబు చేయ పూనినతనజనకునియందు కూడ ప్రేమబంధంబు తెచ్చివేసి, మరల నాకు మేలగుననుతలంపున అతని కడకు పోవ ఒప్పుకొన్నది. నకులకు తమపతులయెడ అనురాగమిట్లుకదా ఉం డవలయును. నేను ఎంతధన్యుడను!.

కళా—నభీ! జాగేల! ఆలస్య మమృతం విషమృత లోకోక్తి వినలేదా? సెలవు కొనుము; వేగముగా పోవలయును.

విల్లి—కళావతి! నీకును, చతుర భాషిణికిని, మాయందు ఎంత ప్రేమ! మిత్రులనఁ గా ఇట్టివారేకదా.

చ. కలిమిఁ చెలంగునేళఁ తను ♦ కాగ్యములన్ నెఱవేర్చుకొంటున్నై
చెలిమిని చూపునారియెడఁ ♦ చెల్లుదు మిత్రవదం బొకింతయన్;
కలిమి తొలంగి కష్టములు ♦ కల్గినవేళల లోడుచూపువా
రలయెడ ఆమనోజ్ఞుపద ♦ రత్నము చెల్లును సార్థకంబుగన్.

23

కళా—మహాత్మా! మేమిప్పుడు మీకు చేసిన ఉపకారమేమున్నది? కష్టనమయము న మీకు రవంతయును పనికిరామైతిమికదా అని విచారకూపమున పడి కొట్టు కొనవలసిన స్థితిలోనే ఉన్నాముకాని, మీరు కష్టములనుండి గట్టెక్కి- సుఖపడు- చుండఁగా చూడు నోము నెవలేదుకదా మేము?

విల్లి—మీరు మీచేతనయినంత కష్టపడుచున్నారు. ఇదే చాలును. తరువాత, సర్వాం తర్యామియ- సర్వసాక్షియ- సర్వేశ్వరుండును- సర్వకృస్తుండును అగు పరా త్పరుండే ఉన్నవాఁడు. నన్నుగూర్చి నాకు సంతోషముగానే ఉన్నదిగాని వి చారముగా లేదు. ఏమంటివేని,

గీ. మన సౌకటిగా దరించెడు ♦ మగువయు, సుఖ
కష్టకాలంబులను ఒక్క- ♦ గలిసి మెలఁగు
మిత్రమును, మాట దాఁటని ♦ పుత్రకుండును
దొరకుటదిదర్శ భుంబగు ♦ పురుషుల కిల.

24

అందులో మొదటి రెండుభాగ్యములును నాకు లభించినవికదా.

కళా—మహానుభావా! జాలమగుచున్నది; సెలవియ్య వలయును.

యామి—ప్రాణేశ్వరా!

౩౫ * చ. సెలవిను; పోయివచ్చెదను ♦ చెచ్చెర ఇచ్చట ఉన్నయట్టులే;

బిల్వ— కలికెరో! మంచిదే; చనుము; ♦ గ్రహులర మ్మట పిమి జగ్గినన్;

యామి— సలిపెద అట్టులే; అచట ♦ జా గొనరింతునె యింతయేనియున్?

బిల్వ— కలఁగి మహిమఁ దేమనిన, ♦ కాంతరో! నీవలగఁగఁ బోకుమా. *

కళా—మహాత్మా! పోయివచ్చెదము.

బిల్వ—మంచిది కళావతీ!

యామి—ప్రాణేశ్వరా! పోయి వచ్చెదను.

బిల్వ—ప్రాణేశ్వరీ! పోయిరమ్ము.

యామి—కళావతీ! కాలు సాగ దే. (బిల్వణుని ఉద్దేశించి) ప్రాణేశ్వరా! పోయి వచ్చెదను.

బిల్వ—ప్రాణేశ్వరీ! పోయిరమ్ము.

యామి—(బిల్వణుని చూచుచు, చెలికత్తెలతో వెళ్లును.)

[తెరదిగును.]

శ్రీ విల్వాచీయము.

పంచమాంశము.

రంగము—రాజమందिरము.

[కోవగ్రస్తుండగు రాజును, విచారగ్రస్తురాలగు రాణియును ప్రవేశింతురు.]

వసుమతి—(విచారముతో) అయ్యో! ఎంతకష్టమెంతకష్టము!

౩౬ * సీ. ఇంతతొందరపని ♦ యెందైన ఉండునా?

బాగుగా యోచింప ♦ వలయుంగానె?

మద—(కోపముతో) చీ! మాటలాడకుము. వాడు చేసినది మంచిపనియను, నేను చేసినది చెడ్డపనియనా? పొపో.

వసు— ఆయనయెడ దోష ♦ మావంతులను లేదు;

పాడికాదిటుచేయ ♦ పాడికాదు;

మద—ఏమి? వానియం దావంతులు దోషములేదా? వానిని వధించుట న్యాయము కాదా? ఇట్టివాండ్రను మన్నించుటే కాఁబోలును స్త్రీలకు నీతి. నోటికివచ్చినట్లు మాట్లాడక ఊరకుండుము.

వసు— అతనికై కాకున్న ♦ యామినికై యె

అతని మన్నించుట ♦ అర్హముకద?

మద—ఆఁ; ఏమనియెదవు? యామినికొఱకైనను వానిని మన్నింపవలయునా? ఎందుకు? వచ్చినఅపకీర్తి చాలకా? దానిపేరు నాచెవిని పడనీయకుము. ముందు దానినే పొడిచివేయవలయుననుబట్టి వుట్టును. పాలనముద్రములో కాలకూటము పుట్టినట్లు ఇంటికి అపకీర్తితెచ్చుటకే పుట్టినది ఆకులట.

వసు— అకట! పుత్రిక నిటు ♦ లాడుట ధర్మమా
ఒక వేళ తప్పేదో ♦ ఒడవేసేని? *

మద—తప్పున్నను అన కూడదా? నెత్తిమీదను ఎక్కించుకొనవలయును కాంచోలును.

వసు—నాథా!

కంచెయే మైరుమేసిన ♦ కామవార
లెవ్వరనునట్లు తలిదండ్రు ♦ తేయిటు తమ
పిల్లతప్పును కావక ♦ వెల్లడి బన
రింప పెఱవారిమాట ద ♦ స్పృహ పిలి

౨౧

లోసులో కాకులో అనునట్లు సాధారణముగా ఏమియులేనిదే యిదిగో పులిఅని న అదిగో తోక అనుచుండులోకులు ఆధారము కొంచెముదొరకిన ధానికి చిలువలును పలువలును అన్ని అల్లరిచేయక మెల్లంగా ఊరకుండురా? పిల్లలకు కలిగిన అవమానము తల్లిదండ్రులది కాదా? బిడ్డలులేక అడ్డమైనపాట్లుపడి దీనిని కన్నది గోరంతలు కొండంతలుచేసి యింటిగుట్టు బట్టబయట పెట్టకొని అవ్వకు ఒడిగట్టుకొనుటకా? మానినికి రాకున్న మృనికా వచ్చును తప్పు? తప్పులువెదకిన ఎవరికి లేపు? కాన నామాట మన్నించి ఆహ్వానోత్తముని మన్నింపుడు.

మద—(తలత్రిప్పుకొని మాటలాడక కూర్చుండును.)

కళా—(ప్రవేశించి, చూచి, వెనుకకు తిరిగి) సభ! మీజననీజనకులిద్దఱును మేలుకొనియే ఉన్నారు. లోనికి పోదము; రమ్మ.

యామి—(ప్రవేశించి) నడు నీవు ముందు నడు.

వసు—(యామినీపూర్ణతిలకనుచూచి యెదురుగావచ్చి కౌగిలించుకొనును.)

యామి—(ఏడ్చుచు) అమ్మా! నన్ను అనాధగా చేసెదవా?

వసు—(కన్నీరుకుడుచుచు) అట్లనకుమమ్మా! అట్లనకుము.

యామి—(తండ్రికాళ్ళపై పడి)

32 * సీ. పతిభిక్ష వెట్టుమా ♦ పార్థివచంద్రమా!

సుతవత్సలత నీకు ♦ సుంత ఉన్న;

మద—(కోపముతో కాలితో త్రొక్కివేసి)

౩౭ * చీ! మాటలాడఁగా సిగ్గున లేదఁటే?

కోరతగనికోర్కె ♦ కోరెద వహా!;

యామి—(దుఃఖాతిశయముతో)

హా! దైవమా! నాదు ♦ పాపిణ్యంబు పోదుగా

యీపల్కు ముల్కు లి ♦ క్షేద తగిలియు;

(కళావతితో)

నాధునిలోడిచే ♦ నాదులోకంబును;

సఖ! ఇంక ఇటు పిల? ♦ చనుదము; పద;

(తల్లితో) అమ్మా! పోయెద; చనిపోయెద; ఇదియే నాతుదినమస్కారము. (నమస్కరింప పోయి పడును.)

వసు—(లేవనెత్తి)

అకటకట! మూర్ఛపోయిన ♦ యది కుమార్తె;

ఇంక ముందేమి జరుగునో ♦ యెఱుంగ రాదు;

నీళ్లు నీళ్లు కళావతీ!.

కళా—(తెచ్చి, నీళ్లుచల్లి)

అన్న! ఈరాజున్యాయమి ♦ ట్లున్న దహహ!

తాను చేయుచునున్నదే ♦ ధర్మమనును.

౮౨

వసు—ఇప్పుడు సంతోషమైనదా? ఏమి యీకరినత? మొదటనే భయపడుదు వచ్చి పతిభిక్షపెట్టవేడుకొనినకుమారికమీద ఇంతదయావిహీనత తగునా? ఆ యోగ్య! పిడుగులవంటి నిష్ఠుర వాక్యములచే మొదలు నటిన చెట్టువలె ఎట్లు సడిపోయి మూర్ఛపోయినదో! ఇప్పటికిని తెలివిరాకున్నది. అమ్మా! యామినీ! నేనెంత నిర్భాగ్యురాలను?

మద—(కేఁగఁగంటచూచి, పక్కగా)

గీ. స్త్రీలమాయ లెఱుంగఁగా ♦ చాలు ఎవఁడు?

తొలుత యోచించి యిట్లు ♦ నలిపినారో!

బాల యారీగి భూమిపై ♦ పడి సొలనెను;

నిజమే! నటనయో! తెలియంగా ♦ నేర; అహహా! * ౮౩

ఇతఁడు ఏమైన నేమి? గుండెలుతీసినవని చేసి నాపేరు మంటకలిపినది. దీనిని మన్నింప రాదు. (హారముగ కూర్చుండును.)

కళా—ఏమి యాతస్యాయము!

గీ. పురుషులు తమరెన్ని ♦ పోకడల్ పోయిన,

పరమధర్మములని ♦ పలుకు చుందు;

తరుణులైన, తగవు ♦ దాటక నడచిన,

తప్పుతప్పుటంచు ♦ చెప్పుదు రహా! * ౮౪

లేకున్న ఏమిది? కన్య తానువలచినపురుషుని వరించుట నేరమనినది.

యామి—(మెల్లంగాలేచి, రాజును సమీపించి)

కవిరాజవిరాజితము.

జనపతి వంచును వేడ్కొన వచ్చిన ♦ చక్కంగ నాస్థితి ఆరయకే

నను అనకూడనిమాటలు ఆడితి ♦ న్యాయము చూడక; వంచిదిపో;

వనరిన లాభము కల్గునె? ఇట్టుల ♦ బ్రహ్మ లిఖింపంగ పోలు; అయ్యో!

చనియెడ; నాతుదివందనమున కొను; ♦ సౌఖ్యములన్ కనుమా జనకా! ౮౫

(నమస్కరించి)

నన్ను దండింము; నాది తప్పు; నిరపరాధి; అయినను కాపాడుము.

(కాళ్లపై పడును.)

మద—(కోపముతో) పోపో; నాయెదుటనుండి పో. (కాలితో త్రోసివేయును.)

వసు—(విచారముతో) అయ్యో! అయ్యో! ఏమిది?

౩౯ * నీ. ఏమిది? పుత్రిక ♦ నిటు లొనరింతురె

భూమిశ! ఎవలైన ♦ భూమిమీడ?

మద—నీకంత ప్రేమగాడన్న నీవును, అదియును కట్టకట్టుకొని దేనిలోనైన పడుదు; పొండు.

యామి—(లేచి, తల్లితో)

పోయెద; ననుఁ గూర్చి ♦ పొగలకు జననిరో!
నా అదృష్టం బింతె; ♦ నను తలఁపకు;

వసు— ఎందుక వుట్టితి ♦ వింతి! నా కడుపున?
వనట తీటిచి నిన్ను ♦ మనుపఁజాల;

యామి— జనకుఁడు నాయెడ ♦ సదయుఁడు కాఁడని
అలుగకు! నాపాప ♦ ఫలమిదెల్ల;

వసు— ఎవరినై కోపమెందుకు? ♦ ఏను నిన్ను
ఇటుల విడనాడి జీవింప ♦ ఎట్లు నేర్తు?

యామి— అహ్! నీవిట్లు చేయుట ♦ న్యాయమునమ;
ఉండు; జనకుని సేవించు ♦ చుండు మోర్చి. * ౮౬

(కొంగరించుకొని)

అహ్! నెలవిప్పు; నేను పోయెద. కళావతీ! రమ్మ.

కళా—నఖో! వచ్చెద. కొంచెము తాళుము. (రాజను ఉద్దేశించి) రాజా! నీమతి పోయినదాయేమి? మొదట, మంచిచెడ్డలు విచారింపక హఠాత్తుగా బ్రాహ్మణోత్తముఁడగు బిల్వణుని వధింపతలఁచి, కారాగృహంబున పెట్టించితివి. ఇప్పుడాయనను గూర్చి వేడుకొనవచ్చిన నీముష్టలకుమార్తెను తద్దయ నింపించి, మూర్ఖునెందింపజేసితివి. దానికి సహించి మతల నిన్ను పార్థింప ఆదరింపకపోవుటే కాక పోపో అని గద్దించి తన్నితివి. అందుచే ఈమె విరక్తి చెంది ప్రాణల్యాగంబు చేయునిశ్చయంబుతో ఉండుట చూచి, తల్లియు ఆత్మహత్యకు కృతనిశ్చయమై ఉన్నది. ఇట్టిస్థితిలో మోరుమెదల్పక ఊరకుండెదవేమి? ఇదేనా నీయేలుబడికేర్పి? బాగుగా ఉన్నది; చాలు బాగుగా ఉన్నది. ఎట్ల ఈ నీ నిన గాఢకట్టుమన్నట్లున్న నీవ్యవహారము. ముందువెనుకలు, మంచిచెడ్డలు ఆలోచింపక యెవడైన ఇట్లవనిచేయుదురా? ఎవతోకూళ యేమో ప్రేల నీవీలీల కన్నకుమార్తెను బాధించెదనా? చాలు చాలు. నిజమునకు గోషమంతయు నీయందే ఉన్నదిగాని మఱియెవరియంచును లేదు. ఇప్పటివైన చూచుకో; తెలివి తెచ్చుకో; మించిన పిదప విచారించిన లాభము లేదు.

కుద—(తనలో) ఇప్పుడు నామతిపోవుట నిజమే. ఏమిది! ఎప్పుడును నాయెదుట గట్టిగానైన మాటలాడియెఱుంగని కళావతియెంత ధర్మముగా నన్ను నిందించుచు

న్నది! సరిగా చూచిన నేను ఈమెనిందకు పాత్రుడనే. తరువాత ఏమిచేసి నను మొదట మంచిచెడ్డలు చక్కగా తెలిసికొనుట రాజులకు విధికదా? నేను ఆదానిచెప్పినమాటలమీదనే తొందరపడి అంతపని చేసినాడ. ఇంగువలన వీరందఱును చావునకు తెగించి ఉన్నారు. ఇప్పుడైనను ఉన్నస్థితి కనుగొన కున్న బ్రహ్మహత్యాస్త్రీ శాస్త్రాగోపములు చుట్టుకొని కలనాశనము కాకమాన ను. (పైకి) కళావతి! ఏమనెదవు? ఆబ్రాహ్మణుడు వధ్యుడు కాకుండ న మ టి ఎవడు వధ్యుడు?

కళా—అంతఃపురద్రోహిఅయిన, ఆయన వధ్యుడే.

మద—(తొందరతో) కాదా? ఆబ్రాహ్మణుడంతఃపురద్రోహికాదా?

కళా—రాజా! ఆభూసురోత్తిమండు అట్టి అపరాధియే అయిన నీసుతి పరిభిక్షింపు మని ని స్మేల పార్థికుడును?

మద—(కౌపముతో) ఏమి? వాడు నాకుమార్తెపతియో?

గీ. ఏను దీని వాని ♦ కిచ్చి పెండిలి ఒన

ర్పితిసె వాండు దీని ♦ పతి అగుటకు?

కళా— ఈవు చేయకున్న ♦ ఏమి? వారిరువురు

పతియు సతియు అయిన ♦ వారు రాజు!.

౮౭

మద—వారు తమంతట తాము సతీపతులైన ధర్మ మెట్లగును? అప్పుడు ఇరువురును 'దండార్తులే.

కళా—అది విచారణీయము.

మద—ఏల విచారణీయము?

కళా—న్యాయానుకూలముగా నడవతలచిన.

మద—(తనలో) దీనికీరత చూచిన ఆశ్చర్యకరముగా ఉన్నది. పంచినా చె డ్డయో జరిగినసంగతి అంతయు తెలిసికొన వలయును. (పైకి) సరే; విచారిం చెద; జరిగినసంగతి యేదో చెప్పుము.

కళా—నెట్టికి దాదాపుగా నెలవనునైదు దినములక్రిందట ఒక రాత్రి మీయిలువే లుపగుభవానీచేపి కనబడి వరుసెనంగినట్లు కలగని, కలలో కనబడిన శు రుసుడు దొరుకుట దుర్లభమని కలంత సెందిన మనస్సుతో ఈమె ఉద్యానవన మునకు వెళ్లినది. మేమును వెళ్లితిమి, అచ్చట ఉండగా ఆపురుషుడే యీమె

కు కనబడెనట. వెదకినను మాకుమాత్రము కానరా లేదు. అంతటినుండియు అతడు దుర్లభుండగుదివ్యపురుషుండని తలంచి మదనజ్వరవీడితయై ఉండ, మేమారాత్రి శీతలోపచారములుచేసి అలసి పరుంటిమి. తరువాతి ఆనిశావృత్తాంతము ఈమెవలననే తెలిసికొనవచ్చును.

మద—(కుమార్తెనుచూచి) ఓసీ! ఏమి? తరువాతివృత్తాంతమేమి?

యామి—(తనలో) అయ్యో! ఏమనిచెప్పుదును? చావుకంటే ఇదే కష్టముగా ఉన్నదే. (పైకి) తండ్రీ! నన్నెల బాధపెట్టెదవు? కావలసినసంగతి రేగోయిదివఱకే చెప్పితిని. మఱొకసారి చెప్పెదను. తప్పు నాది, నన్ను దండింపుము. ఆయన నిరపరాధి; క్షమింపుము.

మద—(కోపముతో) జరగినసంగతిఅంతయు చెప్పుమనిన, నాది తప్పు, అతడు నిరపరాధి అని చెప్పెదవేమి? చెప్పుము; జరగినసంగతిఅంతయు చెప్పుము.

యామి—(విచారముతో) అసంతయు నేను చెప్పక తప్పదా?

మద—ఎన్నిపర్యాయములు చెప్పవలెను? తప్పదు; చెప్పు.

కళా—(తనలో) ఏమి యీయన యింతమూర్ఖపుపట్టు పట్టినాడు! తనకుమార్తె చెప్పవలసినచిన్న, ఈసంగతులన్నియు చెప్పనక్కరాలేదను నేమో అనుకొంటినిగాని, ఈయన మోమోటములేక యీమెను కూడ చెప్పుమనుచున్నాడు. ఏమి చేయుదును?

మద—ఏమి జాగుచేసెదవు? చెప్పు.

యామి—నామానముతీయుట మంచిదికాదు. తండ్రీ! కరుణింపుము.

మద—నీమానము నీవే తీసికొనిన దానవు. నేనిప్పుడు నీతండ్రిని కాను; న్యాయాధికారిని. జరిగినదంతయు చెప్పు.

యామి—నరే; తప్పదుకదా! వినుము.

మద—మొదట, ఈమాట చెప్పుము. కళావతి చెప్పినదంతయు నిజమేకదా?

యామి—అవును; నిజమే.

మద—తరువాతసంగతి రేగేమో మొదలుపెట్టుము.

యామి—ద్విపదము. వీరు పరుండిన ♦ పిచ్చుట నేను

మారజ్వారాల్తో ♦ మఱుగుచు నుండ

నితకరువర్ణన ♦ చెవిబడె; అంత

అతికుతుకంబున ♦ ఆలకించి, అది

ఆవలిగదినుండి ♦ అరుదెంచు టెణ్డిగి,
 ఈవింత యేమహా! ♦ ఇంచుండు గురుడు
 జాత్యంఘం డాయన ♦ చంద్ర వర్ణించు
 టత్యంతచిత్రమా ♦ నని యెంచి కాండ
 పటముపైనుండి ఆ ♦ ప్రక్క కన్యనిన,
 అట దివ్యవిగ్రహం ♦ డగవడె సుకండు;
 అరయ ఆతండు కల ♦ యందు సేక కన్య
 పురుషుడే అగుటచే ♦ ముదము నందిలిని.

మద—రాచక న్నెవగు నీవిట్లు చేయుట న్యాయమా?

గీ. ఎవండు చంద్రుని వర్ణించె ♦ నేని యేమి?
 నీకు చూడంగ పనియేమి? ♦ నిజకలప్ర
 వర్తనవిరుద్ధముగ చేయ ♦ భావ్యమగునె?
 పరువు, మర్యాద చూచుకో ♦ వలదె? తులువ!.

౧౯

కళా—(తనలో) ఇంక ఊరకుండరాదు. (వైకి) రాజా! దూరముగా ఆలోచించు
 కొనక యీమెను నిందించుచున్నావుగాని, దీనికంతకును నీవే కారణము; నీవే
 నింద్యుడవు.

మద—(కోపముతో) ఏల? నేనేల నింద్యుడను? చెప్పుము. నోటికి వచ్చినట్లేల్ల
 పేలుచున్నావు.

కళా—కోపగింపక వినుము; నింద్యుడవగుదుమౌ కావో నీకే తెలియును.

ఉత్సా. గురువు గుర్తివాండ్రుటంచు ♦ మానునొడ చెప్పుటన్
 తరుణి, అంఘం డేగతిన్ సు ♦ ధాకరున్ నులిందునో
 అరిచికార్య మంచు చూచె; ♦ ఆమెతప్పే? చెప్పుమా;
 అరయ నీ వసత్యమాడి ♦ నట్టిదాని ఫలమెసూ.

౨౦

ఈమె, అంఘం డెక్కడ? చంద్రవర్ణనమెక్కడ? ఇది వింత అని చూచి, నీమూ
 టయందలి గౌరవమునుపట్టి, కనినకలనుపట్టి, తరువాత ఉద్యానవనమున జరి
 గినసంగతినిపట్టి, ఆ చంద్రవర్ణనము చేయు పురుషుండు గురువు కాండనియ్య-
 నివృత్తునుండే అనియు అనుకొని, అదివఱకు తా సునర్పుకొనిన నిశ్చయమును

అనుసరించి, అప్పుడును అతనిని మనస్సున భర్తగాకొని, పిదప తెలిసినను మ
ఱొకవిధమున నడచుట భర్తవిరుద్ధమని గాంధర్వవిధిని అతనిని వరునిగా గ్ర
హించినది. ఇందులో, ఎవరిది తప్పు? ఆయనదా? ఈమెదా? నీదా?

మద—(తనలో) అన్నా! ఇది నావేలితో నాకంటినే పొడుచుచున్నది. తుదకు
నేరమంతయు నామీదనే మోపినది. ఇప్పుడేమనుటకు నోరాడకున్నది. (ఆలో
చించు చుండును.)

కళా—అయ్యా! ఏమనియెదరు? ఎవరిది తప్పు? మాటలాడరేమి?

మద—(తనలో) అన్నిటికంటే నాకు దీనిబాధ యెక్కువగా ఉన్నదే. ఏమందును?
(తలఁడొచ్చుచు) తప్పును నాదే; అపకీర్తియును నాదే. తప్పు ఎట్లో తప్పించుకొన
వచ్చునుగాని, అపకీర్తి భరింప సాధ్యము కాదుకదా! (చైకి) న్యాయవాదినీ!
గురుండంధుండని చెప్పుట నాదే తప్పనుకొనుము. అందువలన, ఇదిచేసినది ఒ
ప్పుగునా? కులాచారము వదలి పరవర్తజుని వరించుట గాంధర్వవిధినిమాత్రము
ఎల్లున్యాయానుసారమగును? కావున, ఇది నిందింప తగినది; దండింప తగినది.
ఆ బ్రాహ్మణాధముఁడు, సర్వసీతిశాస్త్రపారంగతుండయినను ఇట్టిపనికొడంబ
డుటచే, నిందింప తగినవాఁడు; దండింప తగినవాఁడు. ఇప్పుడేమందువు?

కళా—రాజా! తప్పు నీదనితెలిసియు మూర్ఖపుపట్టు పట్టి మాటలాడెదనీతో ఏ
మందును? నేను చెప్పవలసినదంతయు వెనుకదీయక చెప్పినదాన. నాదోషమే
మియు లేదు. తరువాత నీయిష్టము. వైవనంకల్ప మెట్లున్నదో, అటులగు.

మద—చాలుచాలు నీధర్మోపన్యాసములు; ఊరకుండుము.

రం. * క. ఇరువురినినీ దండింతున్

దురితమును క్షమింపఁజాల; తులువా! పోపో;

కళా— సరే; దండింపంగలుగుదు;

అరయఁగ భర్తంబుమాత్ర ధిమది కాదునుమా.

౯౧

మద—(కోపముతో) ఎందుకు భర్తము కాదు?

క. స్వరతంత్రమునకు లోబడి

పరువెల్లను తీసినారు; ధి వదలుట తగవే;

కళా—ఇదా భర్తము? కాదు; అది దురవగాహము. అందుచే,

దురితాత్ముల దండింపన్

ధరణీశా! దండధరుఁడె ధి తగువాఁడు నుమా.

*

౯౨

మద—ఏమే నీమొండితనము? ఊరకుండుమనిన ఊరకుండక మరల ధర్మోపన్యాసము మొదలుపెట్టితివా? పొండి! మీరందఱును నాయెదుటినుండి లేచిపొండి.

కళా—అట్లే పోయెదము. పోవక కూర్చుందుమా? ఇంతకు ఇప్పుడు నీవు నామాట వినవు, తరునాత విచారించెదవుగాని.

మద—(సోపముతో) చీ! నోరు మూసికొనుము.

క. చింతింపు సు మానుదునో

అంతయు నీకేల? మాట ♦ లాడక పోపో;

ఎంతయు పెద్దటికంబున

గంతులు వేయుచును నీతి ♦ కఱపెదు నాకున్.

౯౩

పోపొండి. (వెళ్లును.)

యామి—అహా! పోయెద.

వసు—(ఏడ్చుచు) హా! నే నెంతదౌర్భాగ్యురాలను!. (కొంగిలించుకొనును.)

[తెరపడును.]

రంగము—వీధి.

[విచ్చుకన్నులతోడి తలారు లిరుప్రక్కల రాంగా బిల్లులుండ
పురజనులతో ప్రవేశించును.]

బిల్లి—(విచారముతో) రంగ * అయ్యో! నాప్రాణేశ్వరికెంతకష్టము వచ్చినది!

ఉ. పుట్టిననాటనుండియును ♦ పువ్వు తెఱంగున పెంపుగన్నరా
పట్టి, కటా! కటా! ఇప్పుడు ♦ భాగ్యవిహీనత నేలమాలియన్
పెట్టి తపింపచేయ, ఎటు ♦ వేగుచు నున్నదో! ఏమైనర్తు? నా
యబ్బులె ఆమె అయ్యె; శని ♦ యబ్బుల పట్టితి నాతలోదరిన్. * ౯౪

అకటా! దౌర్భాగ్యహా! నన్ను బాధించుటలో నీకు తృప్తికాలేదా? నాజీవితేశ్వరినికూడ భూగృహంబున చెఱచెట్టితివా? విచారాంధకారంబున మునింగి చావనున్న నాకు ఆసుందరీముఖచంద్రబింబంబు కనిసంతసించుభాగ్యమైన లే

జండ చేసితివా? పోనిష్టు. పరాత్పరా! నన్నేమిచేసినను నరే. కరుణించి ఆ కాంతామాణిని కాపాడుము. అంతే చాలును. (పైకిచూచినమస్కరించును)

తలా—అయ్యా! నడునడు.

చిట్ట—(నడచును.)

మొ—వా—అయ్యా! ఈయన యేమి తప్పుచేసినాడు? తలారులు వధించుటకు వీసికొని పోవుచున్నారు.

రెం—వా—అంతఃపురద్రోహము చేసినాడట. అందుచే రాజుగారు మరణదండము విధించినారట.

మొ—వా—నష్టశత్రుము కాదు; ఈమాట నష్టశత్రుము కాదు.

గీ. సర్వవిద్యలు నేరిచి ♦ సర్వధర్మ

విడుడయి సుగుణఖని అన ♦ వినుతి కాంచు

ఈయనేడ? ఈదురితము ♦ చేయుటేడ?

నష్టగాఢాల ఒక్కొంత ♦ నష్టజాల.

౯౫

రెం—వా—ఏమి జరిగినదో నిశ్చయముగా ఎవరికిని తెలియదు. పలుపురు పలువిధములుగా చెప్పుకొనుచున్నారు. నిజము వైవమునకే యెలుకు.

మూ—వా—ఈయనయెడ దోషము లేకుండిన వధ విధించుటకు రాజుగారు వెట్టివారా?

నా—నా—కొందఱు రాచకుమార్తెదే దోషముగాని యీయనదోష మేమియు లేదనుచున్నారు.

రెం—వా—రాజుగారు ఇట్లంటేయెడ వోషమున్నదని యెంచి, ఈయనను వధించుటకు నిర్ణయించి, ఆమెను నేలమాలెలో వేయించినారట.

బి—వా—అన్యాయమన్యాయము. ఈయనయందును దోషములేదు; ఆమెయందును దోషములేదు. వీరిని దండించుట రాజుదే తప్పు.

మూ—వా—ఏమయ్యా! అట్లనెదవు? అంతఃపురద్రోహము చేయుట తప్పుకాదా?

బి—వా—అంతఃపురద్రోహమా? ఎక్కడ? ఆమె కన్య కాదా?

మూ—వా—కన్య అయిన ఏమి?

బి—వా—మఱేమి? వారికిరువురకు పరస్పరానురాగము కలిగినది; గాంధర్వవిధిని వినాహమాడినారు. ఇందులో దోష మేమున్నది?

మూ-వా—ఇదేమివివాహము? ఈయన బ్రాహ్మణుడు; ఆమె క్షత్రియకన్య.

బి-వా—ఏమి? బ్రాహ్మణుడు క్షత్రియకన్యను వివాహమాడకూడదా? ఎవరు చెప్పినారు? క్షత్రియకన్యనే కాదు, వైశ్యకన్యను, శూద్రకన్యనుకూడ వివాహమాడవచ్చును.

మూ-వా—ఏక్షత్రియకన్యలను ఏబ్రాహ్మణులు వివాహమాడినారు?

బి-వా—ఒకరేమి? ఎందఱో కొందఱినూ వివాహమాడినారు.

మూ-వా—కొందఱిని చెప్పరాదా?

బి-వా—కావలసిన వినుము; చెప్పెద.

సీ. ద్యవనుండు సంయతి ♦ జనవరువుత్రిక

అగుసుకన్యను వివా ♦ హంబికాడె?

మూ-వా—ఒకఁడు; తరువాత.

బి-వా—వైదర్భునుతను లో ♦ పాముద్రను అగస్త్యుఁ

డంచితంబుగ పెండ్లి ♦ యాడలేదె?

మూ-వా—ఇద్దఱు; పెద్దపద్ధతే; తరువాత.

బి-వా—సంజయధరణీశ ♦ చంద్రకూటుఁ దమ

యంతి నారదుండు భా ♦ ర్యగను కొనఁడె?

మూ-వా—చాలును చాలును; మఱిందుకు? ద్యవనుండు, అగస్త్యుండు, నారదుం

డును రాజకన్యల వివాహమాడ తక్కినవారిమాట చెప్పవలసిన దేమున్నది?

అపునుగాని గురువు శిష్యురాలిని వివాహమాడ వచ్చునా?

బి-వా—సాధారణముగా, కూడదనియే కట్టుబాటు. కాని,

బిరువురు సనురాగ ♦ భరితులై ఉండిన,

పరిణయమున కిష్ట ♦ పడుటే తగవు;

అట్లనియేకదా సంజయుండు శనకూటురగుదమయంతి నారదునియందు జ

ద్ధానురాగ అగుట యెఱింగి తనకిష్టము లేకున్నను వారికిన్దఱకు వివాహంబొన

రించె.

మూ-వా—ఇందువలన తేలిన దేమి? తప్పనిసరిగావచ్చిన, గురువుతో శిష్యురాలి
వివాహమునకు ఒప్పుకొనుటే కాని, అది సర్వసమ్యక్తమగు ఆచారము కాదు.
బి-వా—బొత్తిగా లేనిఆచారమును కాదు.

విరటావనీశుఁడు త్తరఁ గురువగు అన్య
నునకు ఇచ్చెద నందు ♦ అనఁగ లేదె?

కాన, ఆచారముంట ని ♦ క్కంబు; కాని,
ఉత్తమంబని చెప్పుట ♦ ఒప్పు; దయిన
స్థితిగతులఁ బట్టి నడచుట ♦ చెల్లు; ఇట్లు
మూఁఖపుంబట్టు వట్టుట ♦ మురువు కాదు.

౯౬

మూ-వా—అపునపును; ఇందువలన మర్యాదపోవుట, ఈయన చచ్చుట, తక్కిన
చారు దుఃఖసాగరమున మునుంగుట గాక మఱి యేమిలాభమున్నది? రాజులు!
వారికి తోచదు; మఱిఒకరు చెప్పిన వినరు. పాపము! ఈగురుత్వము ఈయన
మరణమునకే వచ్చినది కాఁబోలు. (వెళ్లుదురు.)

రంగము—కాళికాలయప్రాంతము.

[బిల్వణుఁడు తలారులతోడను, పొరులతోడను ప్రవేశించును.]

తలా—నిలు; ఇక్కడ నిలు.

బిల్వ—(వెగటు నపు నగుచు) అహూ! కన్నవైచిత్రము.

క. ఒకక్షణము సుఖముపొందుట,
ఒకక్షణ మత్యంతబాధ ♦ సెందుట, మదిలో
ఒకక్షణ మాశన్ పొందుట,
ఒకక్షణము నిరాశ సెందు ♦ టాదవెడు; అకటా!.

౯౭

[రాజు మంత్రితో ప్రవేశించును.]

మద—తలారులారా! సిద్ధముగా ఉన్నారా?

తలా—చిత్తము మహాప్రభూ!

మద—నరే; మీపని మీరు కానిండు.

తలా—(బిల్వణునితో) అయ్యా! వధ్యశిల యెక్కు.

బిల్వ—ఒకనిమిషము తాళు; ఎక్కడ. (రాజును ఉద్దేశించి)

ఉ. పాణము నీటిగుడ్డవలె ♦ భంగము మెందు క్షణములోన; తీనా
పాణముకై రవంతయును ♦ వండుర; నిక్కము; కాని, ధర్మసం
తాణమొనర్చు నీవిలుల ♦ ధర్మపుదండములకా విధించి, స
త్పాణుల బాధ పెట్టి, తుది ♦ రౌరవపాదలు పొందఁ హాకుమా. ' ౯౦

మద—(కోపముతో బిల్వణునిచూచి, తలఁపించి. తలారులతో) తలారులారా! ఈ
సూక్ష్మఁడు సిగ్గులేక నాకు నీతి బోధింపఁబోవుచున్నాఁడు! నన్నుఁగూర్చి విచారిం
పక తనవని తాను చూచుకొన్నది చెప్పుడు.

తలా—చిత్తము. (బిల్వణునితో) అయ్యా! మాటలాడక వధ్యశిల యెక్కు.

బిల్వ—మంచిది. (వధ్యశిల యెక్కును.)

తలా—(బిల్వణునికాళ్లకు సంకెలలు వేయుదురు.)

బిల్వ—(కనులు మూసి, చేతులు మోడ్చి, పైకి తలయెత్తి,)

౪౨ * నీ. కావవే యిప్పుడు ♦ కరుణలో ఓదేవ
దేవ! నికా వేడెడ ♦ దీన పాల!
నేను దోషము చేసి ♦ నాను! లేదో! అది
నీ వెలుంగుదుకదా ♦ నిఖిలసాక్షి!
లేనినిందను తెచ్చి ♦ పైని మోపి మహిమ
దుగ్రిఁడై చంపింప ♦ నున్న వాఁడు;
నా కభయమొసంగి ♦ సాకతమున కావ
నీకంటె ఎవ్వరుకా ♦ దిక్కులేదు; *
నామనము ధర్మనిరతమై ♦ నడచునేని,
చంపతగిన నేరము ఒన ♦ రింపనేని,
సంతతము మది నిన్ను ధ్యా ♦ నింతునేని,
కరుణఁ ఇప్పుడు నను నీవు ♦ కాతుఁగాక.

౯౯

(ధ్యానించుచుండ సంకెలలుడిపోవును.)

పూరు—అహ! ఏమియీ ఆశ్చర్యము! ఈశ్వర ఛాయనము చేసినంతమాత్రము చేతనే సంకెలలాడిపోయినవి. ఈయన మహాత్ముడు; నిర్దోషి అయి ఉండవలయును.

మద—(తనలో) ఏమియీ వింత? ఇది నిజముగా దైవానుగ్రహమువలననే జరిగినదా? కాదు కాదు. (పైకి) పూరులారా! ఇతడు మాంత్రికుడు. ఏదో తీవ్రమంత్రప్రభావమువలన ఇట్లైనదిగాని మఱియేకటి కాదు. మహాపరాధము చేసినాడు. తప్పక దండింపవలయును. (తలారులతో) తలారులారా! చూడదేమి? మరల సంకెలలు వేయుడు.

తలారు—చిత్తము. (సంకెలలు వేయుచుండును.)

(తెరలో)

యామి—హా! నాథా?

పూరు—(వినుటనభినయించి) ఏమియీ ఆర్తధ్వని? రాజకుమారి విలపించుచు వచ్చుచున్నట్లున్నది.

మద—(ఆశ్చర్యముతో) ఇది నేలమాలియనుండి యెట్లు బయటికి వచ్చినది!

యామి—(వసుమతీక శావతీదతుర భాషిణులతో ప్రవేశించి, బిల్వణునిపాదములపై పడి)

౪౩ *

ఉత్సా. పోదె నాథా? నన్ను వదలి ♦ పుణ్యలోకమున కనన్?

నాదుప్రాణమా! ధనంబ! ♦ నన్ను కూడ కొనియె పో;

బిల్వ—(ఆశ్చర్యసంతోషములతో) ప్రాణేశ్వరీ! దానికేమిగాని,

నీదుబంధ మెటుల తప్పే? ♦ నెమ్మి తెలియఁ జేయుమా;

నాదుభాగ్యమునను నిన్ క ♦ సంగనయ్యె క్రమ్యజన్. ౧౦౦.

యామి—ప్రాణేశ్వరా!

ద. పరుదయచేత నేఁదిరిగి ♦ ప్రాణముతో నిను కాందనోపరిక;

బిల్వ— కరము వెఱంగగుక; తెలుపు ♦ గ్రహుల నీచెఱ యెట్లు తప్పెనో;

యామి— నిరతిశయార్తి మున్నచను ♦ నెమ్మదిలోన భవాని వేఁడ, త

త్వరమదయాప్తి భాగ్యహ క ♦ నాటము లల్లన వీడి తోవిడెక. *

మద—(తననొకటి చూచి) నావరువు తీసివేసినాడకదా. (పైకి) తలాదులా
రా! నాగుండె... (యామినీపూర్ణతలకమొదలగువారివైపుచూచి) ఓసీ!
కులటలాగా... యిక్కడకు వచ్చినారు? పొండు.

[తెరలో]

రాజా! పా... తొందరపడకు తొందరపడకు.

అందఱు—(చూచుచుందురు.)

[అప్పుడు... గలుపులు విడిపోగా భనాని ప్రత్యక్షమగును.]

అందఱు—(తననొకటి చూచుచు.)

భవా—రాజా!... కృత? వీరియెడ దివ్యమహత్వము కనబడుచుండినను లె
క్కింపక... వీరు పూర్వము విద్యాధరదంపతులు. భా
క్తులు. ఒకసారి... మానవజన్మములెన్ని, దైవనిర్ణయమునుబట్టి గా
భర్వవిధిచే దంపతులైనవారు. వీరియెడ అపరాధమేమియు లేదు. వీరికి మహ
నైభవంబున నివాహంబు కావింపుము.

మద—(సాగిలించుకొని) సీ అజ్ఞానుసారముగానే చేసెద. సర్వేశ్వరీ! నా అ
పరాధము క్షమింపుము.

భవా—క్షమించి; లెమ్ము. ఇంతకు సీదోషమును ఏమియును లేదు. నీకరినతకు వీ
రిపురాకృతకర్మము కారణము. కాన నిన్ను నిందింపనక్కఱి లేదు. లెమ్ము.

మద—(లేచి) తల్లీ! కృతాంశుడనైనవాడ.

వసు—} అమ్మ! ఇప్పటికి మాప్రాణములు గూటబడినవి. కృతాంశురాండ్రమై
కళా—} సారము.

చిల్ల—} (చేతులు మోడ్చి,) ౪౩ *

జండకము. తల్లీ! మహాకవ్వనారాశినిర్మగ్నభక్తాశిసాకామతల్లీ! నినున్ రిన్నం
గా ఎన్నఁగా నేర్తుమే? తెల్వయింతేనియ్య లేదు; మాతవులన్ కాచి కాపా
డుమా; అమ్మ! దుష్టాదులందున్ కడుఁ దూషణంబంది, అత్యంతదూఱంబులన్
పొంది, శానంగ సిద్ధంబుగా ఉన్న కాలంబునన్ నీవు ప్రత్యక్షమై మాయెడన్
దోషములేలేని చందంబు లోకంబెఱుంగంగ ఘోషించి, మాచావు తప్పించి,
మమ్మిప్పు ఘోదాభీఁ తేలించి, ముందుఁ నుభాంభోధిలో పలలాడింప కావించి,
రక్షించితో; అట్టిఅప్పు తీర్పంగ మాశక్యమే? జెందమరన్ నినున్ కొల్పుచున్

వందనంబులో నమర్పింతు; మింతే; దయఁ మఱు మన్నించి, పోషింపుమా న
ర్వదా ఓమృడాని! భవానీ! ఇదే నీకు జేజే; ఇదే నీకు జేజే; ఇదే నీకు జే. *

(సాగిలంబడి మ్రొక్కుదురు.)

భవా—విల్లాణ యామినీపూర్ణలికా! లెండు. ఇది అంతయు మీపూర్వక
నుసారంబుగా జరిగినది గాన మీరు దీనికి చింతింప నక్కఱలేదు. లోకాచార
మునకు కొంచెము విరుద్ధముగా నున్నను మీయెడ వోషమేమియు లేదు. కర్తృపా
శబద్ధలరయ్యను మీరు చూపినధర్మపరత్వమునకు సంతసించినదాన. మీరు
కొంతకాలమువఱకు భూలోకంగాన ఆఖిలసౌఖ్యంబులలో తేలియాడుచుండి,
శాపవిముక్తిచెంది, పూర్వరూపంగాన నాసాన్నిధ్యంబు చేరువారు. మీఅభీష్టమె
ద్దియో కోరుకొనుడు; ఒనంగుదాన.

విల్లా—తల్లీ! నీ అనుగ్రహముకంటె కావలసినదేమున్నది? అయినను, దయచేసి
ననంటివిగాన,

భరతవాక్యము.

చ. మనము లభర్మవర్తనవు ♦ మార్గమునన్ చనకుండ, ధర్మవ
ర్తనమున సంచరించునటు ♦ తద్దయు యత్నముచేయునట్టి స
జ్జనులకు తోడునీడవయి ♦ సాయముచేయుచు, వారికెందు దు
ష్టమలభయంబులేనిగతి ♦ సల్పుచునుండువుగాక యీశ్వరీ!

౧౦౩

భవా—అటులే అగుంకాక.

రర * *

సమాప్తము.



శ్రీ విల్వణీయము.

పాటలు.

నాంది.

కమాచి—ఏకతాళము. (చతురశ్రగతి.)

దేవదేవా! సద్భక్తిన్ మ్రొక్కెదన్॥ దేవ॥
కావవే మాయెడన్ - కలిగి కరుణన్
భావమున నిష్ఠ నమ్మితిన్॥ దేవ॥
నానాగోచర - ప్రభావాకరా!
నీ చరిత మెన్న తరమే॥ దేవ॥
సరసకలాభిలాష - సమాజపాలా!
సురుచిరరామచంద్ర - స్తుతిచయలోలా॥ దేవ॥

కమాచి—రూపకము.

సూత్ర— ౨ ఇంతి! ఒకసారి యిట - కేగుదెంతువా?
ఎంతసేపు నీకొలు - కిటు వేచియుందునే॥ ఇంతి॥
నటి— ఎల నాకై వేచియుంటి - హృదయేశ్వరా!
జాలమేల? నెప్పుడీ; వి - చారమెందుకు॥ పిల॥
సూత్ర చూచినావె యీనభి - ఓచకోరాక్షీ!
ఏచక్కనినాటక - మిపుడాడుదము॥ ఇంతి॥
నటి— దీని కింతచింతయేల? - దేవ! మనోజ్ఞ
మైనవిల్వణీయ మిపు - డాడరాదొకో॥ పిల॥

(3 పుటలోని లయగీతమునకు అడుగులు.)

కమాచి—ఏకతాళము. (చతురశ్రగతి.)

సటి—

వేసవి ఋతువులనెల్ల - వాసి కన్నదికవా;

భాసుర సౌఖ్య తలికి - పట్టుకొమ్మయాఁగదా॥ వేసవి

శలివాధ లేకుండన్ - చల్లనినీటిలో

సలలితముగ స్నానముల్ - నలువవచ్చునుగదా॥ వేసవి

వెన్నెలబయలులందు - వేడ్కలలరఁగను

వెన్నునడుగు సొగసు కనుచు - వెలయవచ్చునుగదా॥ వేసవి

బేహగు—రూపకము.

మద—

3

సచివశేఖర! రాజ్య - సమాచారమేమి?

రుచిరభాషణముల - రూఢి చెప్పుమా॥ సచి॥

ధరామరవరుల్ - తపోజపాదులెల్ల

నిరతనియమమున - వరఁగ ఒనర్తురా?

ధరణివరుల్ నిజ - ధర్మమాచరింతురా?

సరిగ వణిక్తతి నచ్చుదుర్తిలు - సంచరింతురా?॥ సచి॥

జంఝూటి—ఏకతాళము. (త్ర్యశ్రగతి.)

మద—

౪

అహహ! నేఁ ధన్యుడ - నైతిగా

మహాశ్వలారా! మీ ఆగమమున - అహ॥

మీప్రసాదమువల్ల - నేఁ పుత్రికన్ కాంచితి;

ఆపెఁ విద్యావతిఁ చేయవలెన్॥ అహ॥

మీలోన ఎవ్వరా - బాలిక కిపును

చాలఁగ విద్య చెప్పెదరు?॥ అహ॥

చక్కఁగా యొచించి - నరగున చెప్పుడి;

మొక్కెద మీకిదె భక్తితో॥ అహ॥

బారువ—ఏకతాళము.

మద—

౫

ఏమిపాపమయో! మంత్రి! - ఏమిపాపము!॥ ఏమి॥

ఈమహాపట్టణమున - నాముద్దపట్టికి

కామితవిద్యలు నేర్పెడి - ఘనులు లేరుగా॥ ఏమి॥
ఇంక ఎచటిపండితుల - ఇటకు తెచ్చెద;
కంకాకాంత మయ్యెను నా - స్వాంతమక్కటా॥ ఏమి॥

అమీరుకల్యాణి—రూపకము.

మద— ౬ ఓరా! కవీంద్రా! - కారుణ్యంబుగీంద్రా! మహా॥ ఓరా॥
సారసభవాన్వనాయ - వారిధిచంద్రా!
సూరికైరవదంద్రా! - హరసమాఖ్యా సాంద్రా!
శారుభూషణా! - భీరుపోషణా!
వైరిశోషణా! - మారసుందరాంగ! ఓరా॥

బేహగు—చతురశ్రగతిచాపు.

మద— ౭ దేవా! నాదొకప్రార్థన కలదు చిత్తగింపు;
సావధానముగ విని - సన్నానింపవలయు॥ దేవా॥
బిల్లు— రాజా! నీమనోరథ మేమొ రయమున చెప్పు;
వ్యాజమేమియునులేక - ఆదరించువాడను॥ రాజా॥
మద— లేకలేక ఒక్కసుత నేక కాంచితెంచెని
ఆకన్యామణికి విద్యా - భ్యాసము చేయవలె॥ దేవా॥
బిల్లు— నీమనోభీష్టముతీర్ప నిశ్చయించుకొంటినిగాని
నీమమోకటికలదు- నిర్ణయింపవలయు॥ రాజా॥
మద— ఏమియేమి? ఆనియమమేమొ తెలుపుమువేగ;
నామనము న్యాకులతా- నాగకంపితమగు॥ దేవా॥
బిల్లు— కుష్టముఖిదుష్టరోగ వేట్టితుల చూచుట, ఆ
రిష్టమనివారింజూడ - ఇష్టములేదునుమీ॥ రాజా॥

బేహగు—ఆదితాళము.

మద— ౮ పురాకృతముచే కుష్ట- శరీరమయ్యెనాసుత॥ పురా॥
బిల్లు— బాల్యక విద్యచెప్ప వీలులేదునుమీ రాజా॥ బాల॥

- మద— ధరామరేంద్రా!- తామోనంగిన-
వరమును మఱవంగ- వలవను॥ పురా॥
- బిల్వ— వరముమఱవంగ- వలదనియెడవు-
ధరావర! నియమమే- కరణి నగు॥ బాల॥
- మద— నియమభంగ మొదవకుండ- నేనెనర్పవాడఁగాన
దయచేసి మఱిక- తలఁపు మానుడు॥ పురా॥
- బిల్వ— ఎటుల నియమభంగ మొదవ- నటుచేయవాడవీవు
నటురయమున తెలుప- వలయు; వినద॥ బాల॥

హిందుస్థానికైరవి—పికతాళము.

- మద— ౯ పలుకంగదే- జలజలఅమృత-
మొలుకంగను- కలికిమిన్నా॥ పలు॥
- యామి— విను; జనకా!- విద్యనుగూర్చియే-
అనుకొనుచుంటి- మనువుగను॥ విను॥
- మద— అహహ! ఏమీ! ఆశ్చర్యంబే-
మహిళామణి! ఒకటే- మనము తలఁచితిమి॥ పలు॥
- యామి— ఏమీ! మీరున్- ఇదితలఁచితిరే? -
కామితమునుతీర్చి- కరుణచూపంగవలె॥ విను॥
- మద— సరే; ఏవిద్యలను- చదువ కోరెదనై-
త్వరగా తెలుపుము- గురువును కూర్తు॥
నిరుపమశ్రద్ధతో- నేర్చుకొనువిద్య-
వరమానందసుధా- వారిధిఁ దేల్పుము॥ పలు॥
- యామి— కవిజాసంగీత- కళలు నేర్చుకొన-
నవనవవాంఛలు- దృఢమయ్యెను;
వివిధవిద్యాభయ- విడుడగుపండిత-
కవివరు గురువుగ- తివిరి చూడవలె॥ విను॥

బేహగు—పికతాళము. (చతురశ్రగతి.)

- యామి— ౧౦ ఏమి పొగడనేర్తు నహా! జనకా!- నీమహావాత్సల్యమునై॥ వే॥

తలచినకోరిక- తెలుపకమునుపే- ఫలించు జేసెదవహా! ఏమి!
ఇంనులకుమాటే- నేమొనర్పంగల- వందనమర్పించెద|| ఏమి||

హిందుస్థానీకాఫీ—ఏకతాళము. (చతురశ్రగతి.)

యామి—౧౦ ఏమి ఆలోచించినా- రెటుంగ చెప్పుడి వేగమే;
నామనోవ్యాధితీర్చి, ఆ- నందమొందఁ జేయుఁడి|| ఏమి:
మద— కాండపటమొకటి నడుమ- కట్టించెడి నాండను;
పుండరీకనయన! ఇంక- పొగలఁ బోకుదీనికింత|| కాండ||
యామి— సరియే; బాగుగానున్నది- జనక రత్నమా! నీన్న
కరణిస్తోత్ర మొనరింప- గా ఒకింతఁ జాలను|| ఏమి||
మద— అమ్మ! త్వరగా శుభది- నమ్మన విద్యాభ్యాసము
సమ్మదముగా నునర్తు- సంతసంబుగా ఉండుమా|| కాండ||

హిందుస్థానీకాఫీ—రూపకము.

యామి— ౧౨ చెప్పజాల నే నేనింత- చెప్పజాలనే;
కప్పలవలె తలఁపులో- గంతు లిడునే|| చెప్ప||
సఖులు— ఏమి యీగతి ననెద- వేమియీగతి!
కామసంబంధమగు- కలను కంటివేసే సఖీ! ఏమి!||
యామి— నన్ను బాధ పెట్టకుండ- అన్న మిన్నలార! యింక;
మిన్ను ముట్టనట్టిసిగ్గు- నన్ను క్రమై నే సఖీ! చెప్ప||
సఖులు— కొమ్మ! ఇంకఁ చెప్పకున్న- మమ్మ చంపినట్టులే;
సమ్మదంబు నుంచెదము- సరగ చెప్పుమా సఖీ! ఏమి||
యామి— నవమోహనాంగుఁ డొకఁడు- నాకంటఁ బడెనే;
నవనీతమురీతిని- నామది కరఁగనే సఖీ! చెప్ప||
కళా— పడఁతి! పిదప నీవె అతని- పైకొనిన దానమ్రా;
దుడుకు చేసి నిన్నెయతఁడు- తొందరించెనో సఖీ! ఏమి||

భైరవి—ఏకతాళము. (చతురశ్రగతి.)

యామి—౧౩ తెలుపక లేనే వాని- తెలుపము|| తెలు||
తలిరుటడిదపుజోదున్- తలదన్ను|| తెలు||

నిగనిగలాడెడు- తెగ తారెడు కురుల్
మగువలమనంబుల్ కట్ట- తెగించుగా॥ తెలు॥
మదనుతూపులన- పొదలెడు పీరచూపుల్
సుదతులహృదయములన్- విదళించున్॥ తెలు॥

హిందుస్థానీకాఫీ—పికతాళము. (చతురశ్రగతి.)

యామి—౧౪ ఊరకయుండినచో ఏమే?

కోరిన వరుడుచే- కూరకున్న॥ ఊర॥

కళా— అందఱుఁ జూచేయునారే?

నుందరీ! లోకము- శూన్యముకాదే॥ అంద॥

యామి— అందఱిమాట నా- కరయంగ పనియేమి? నా

డెందము వచ్చిన- చందమొనర్తు॥ ఊర॥

కళా— లోకలలో పాటు- నీకును చేయతగుఁ

గాకొందు విధము- గా చేయతగునె?॥ అంద॥

యామి— ఎవ్వరికర్తమున- కెవ్వారు కర్తలు?

ఎవ్వరి కేమి నే- నిటులానర్చిన?॥ ఊర॥

కళా— ఎల్లరక్షణ పని- యేమియు లేకున్న

తల్లిదండ్రులైన- తల్లిజిల్లరే॥ అంద॥

యామి— వారుమాత్రము వి- చారించు టెందుకు?

నేరహినిసౌఖ్య- నీరధిఁ తేల॥ ఊర॥

కళా— ఏమి? సౌఖ్య- మెటులభించును?

కోమలి! పెండ్లియే- కదరకయున్న॥ అంద॥

యామి— దున్నవంటివాని- లో ఉండుటకంటె

కన్నెగా ఉంట సౌ- ఖ్యంబగుఁగాదె?॥ ఊర॥

కళా— చెలి! ఇంక నీవాడు- పలుకులకుమాటు

పలుకఁ జాలను? - ఎట్లు కాఁగలవో!॥ అంద॥

కమాచి—రూపకము.

- కళా— ౧౫ లతాంతనితాంతభూజ- లతావితానమై
ప్రతీతవాచపోతవి- భాగ్యతమహా!! లతా॥
- యామి— ప్రభాతసరోజమిత్ర- ప్రబాన్వితంబై
విభావరీఘనాంధకార- విరహితమై॥ ప్రభా॥
- కళా— విచ్చినపూలతేన- విచ్చలవిడికి అభల్
హెచ్చగా కోరికడు- మెచ్చి పాడుచున్నవి॥ లతా॥
- యామి— కోకిల మావిచిగారు- టాకుల మెక్కి సాకిరి-
కాకరీధ్వనులతో- ఆకసంబు నింపు॥ ప్రభా॥
- కళా— దొండపండు నన- తుండమునకొట్టి
పండుపు గాఁగఁగని- మెండు పలుకున్ చిల్కి॥ లతా॥
- యామి— అచ్చపుముత్యాల- మచ్చన మంచుబొట్లు
పచ్చికాఆకులపై- ముచ్చటచేయునే॥ ప్రభా॥
- కళా— ముదరుమొగ్గులు మరు- పదనుబాకులవలె
పొదలపై అంతట- పొదలుచున్నవి॥ లతా॥
- యామి— అపునవిసాకుల చిత్త- భవునిబాకులవలె
అపునన్నవిప్పుడో- ఉవిదమిన్నార!! ప్రభా॥

కమాచి—రూపకము.

- యామి— ౧౬ కనుఁగొంటినీ నిజముగనే
మనసిజనిభుండ- యనఅతని॥ కను॥
- కళా— ఎప్పు డెచటన్ కనుఁ గొంటినీ
అప్పురుమని- చెప్పుమ సక్రియలో!! ఎప్పు॥
- యామి— ఇప్పుడే ఒక్కొక్కణముక్రిందనే- యిచ్చట అతని కనినదాన
కపటపువిధి- కాంతు పాపెనే॥ కను॥
- కళా— ఏమి? ఇప్పుడిచట కాంచి- తేనియింతలోన అపురుషుండ
డేమైనాండని- అనియెదో చెప్పుము॥ ఎప్పు॥
- యామి— ఏమిచెప్పుదాననే? నోటి- యెదుటిముద్ద తన్ని నటులవిధి
నామనోహరు పాపి- నాడకటకటా!! కను॥

కళా—

అటులైన; ఇప్పుడేపోయి- అతని వెదకెదము నీతి
పట్టుననే ఉండుము మేము- వచ్చుదాక॥ ఎటు॥

కాఫీ—ఏకతాళము. (చతురశ్రగతి.)

యామి— ౧౭

ఎటులాతఁడు లభించునో॥ ఎటు॥
పటుతరమన్ననో- వ్యధ పాయఁగ॥ ఎటు॥
మదనసమానుఁ- డెద దొంగిలించి
కదియొగ వచ్చి చనెనే- కరినుండై॥ ఎటు॥
ఇక ఇప్పుడైన- ఈవనమండున
సక్తియలకంటఁ బడునో- ఆకట! లేదో!॥ ఎటు॥
దురదృష్టదేవత- శిరమునవక్కి-
కరమునఱిందుచో నా- వరుండబుసే॥ ఎటు॥

కాఫీ—ఏకతాళము. (చతురశ్రగతి.)

యామి— ౧౮

అటులనెదేమే? సఖి!- అటులనెదేమే? చెప్పువేగమో॥ అటు॥

కళా—

ఎటుచూచినగాని- యేజాడలేదే, సఖిమణిరో!॥ ఎటు॥

యామి—

కటికవిధికింక- కాసంతయైన, అ
క్కటికమునాపైని- కలుగదాయెనే- గతియేమొక॥ అటు॥

కళా—

చటుకున నీకొర్కి- సఫలము చేయఁగ
కటకట! మాకుశ- కృంబుకాదయ్యె- కలికిమిన్న॥ ఎటు॥

యామి—

నాకన్నమిట్లా- నర్పుచున్నపుడు
మీకుమఱొక్కటి- యేకతమునను- మేకొననగు॥ అటు॥

కళా—

పనివచ్చునపుడు- పనికిరాకుండిన
అనుఁగుసఖులమని- అనుకొనుటకా? పనితామణి!॥ ఎటు॥

బేహగు—ఏకతాళము. (చతురశ్రగతి.)

యామి— ౧౯

కనుమూయఁబడదెన్ని- కడగండ్లు వడినను॥ కను॥
సునిశితశరముల- మనసిజుండేయునే॥ కను॥
పుండరీకారి- చండకిరణములు
మండునూదులవలె- వేండ్రముచేయునే॥ కను॥

సలసలకాగునూనె- పడినరీతిని నా
యొడలు మృత్యాగ్నిన్- ఉడుకుచున్నదే|| కను||
పొలలో పడినట్టి- బల్లిపోలిక నేనా
గాలినిపడి కడు- గాని పొందుదునే|| కను||

ఫరజు—ఆదితాళము.

యామి— ౨౦ నీచరిత్రం బలిచిత్రము మార|| నీచ||
వాచాగోచర- మేచందమున కను|| నీచ||
మొత్తనిపువ్వుల- మొత్తములు వాండి
కస్తూలవలమేను- హస్తకౌను; అయ్యో|| నీచ||
చల్లనిపన్నీరు- చల్ల, కాగునూనె
చల్లినరీతి మయి- పెల్లుగల్గ పొక్కెడు|| నీచ||
సురుచిరగంధము- కరంగినలోహము
కరణిశరీరము- కరము కాలఁజేయు|| నీచ||

జంఘాటి—ఆదితాళము.

బిల్వ— ౨౧ చా! చా! ఇదియేమి తలఁపు?
నీచము మదిఁ దలఁచుట- నింద్యము నోటననుట|| చా||
ఊరకయుండిన, ఆ- దారి నే పోవును మతి
ఋతతో మఱియొక- దారికి త్రిప్పవలయు|| చా||
విడివడినగుట్టముగతి- ఎడఁదయునా యెం
చెడుతొలియెడక- కడువడిఁ పరుగిడు|| చా||

శంకరాభరణము—ఏకతాళము. (చతురశ్రగతి.)

యామి— ౨౨ కృతార్థ నైతిని గవా! ఆహా! నే|| కృతా||
ఇతని డెండము నామీదకా- ఎనయుటన్|| కృతా||
మదనుఁడు నాపై- మది పరుగెత్తె
ఒదవించునని వగచున్|| కృతా||
తనగుణసంపద- కనఁజేసి నేనే
తనువలవఁగ కోరున్|| కృతా||

చూత మెటులైన- శుభము; ప్రధాన
చేతస్సిటు చిక్కెగా॥ కృతా॥

హిందుస్థానీభైరవి- చాపు. (త్ర్యశ్యగతి.)

యామి— ౨౩ ఇక ఏమి సాధనం- బేమియు తోచదే;
అకటా! నాఅశ ని- రాశ అయ్యెగదా॥ ఇక॥
ఇత్తటి గట్టి యెత్తెత్తుకున్న
చిత్తబడదు నన్ను- బొత్తిగ నిలసేడు॥ ఇక॥
లేలని అంగునా? కాలాహి అంగునా?
పోలవివి; మటి- యేలాగొనర్తును?॥ ఇక॥
(అగోచించి) సరిసరి; నన్నుకొ పి- శాచముపట్టి
ఉరవడిక పీడించు చున్నట్లుఅయ్యె॥ ఇక॥

సిగ్గుకమాచి— ఏకతాళము. (చతురశ్రగతి.)

యామి— ౨౪ అన్యాయమే లేదా? ఆహ! నీమడ॥ అన్య॥
కన్యామతన- కమలతనయా!॥ అన్య॥
బిల్వ— కన్యామణి! ఏమి- కరణిన నెదరి॥ కన్యా॥
అన్యాయమేమో- అరసి చెప్పుమా॥ కన్యా॥
యామి— నిన్నటిరాతిరి- నన్ను నీవెలమిని
క్రొన్ననవిల్తు మోర్చి- చాల- మన్నింపలేదా?॥ అన్య॥
బిల్వ— అనుచిత పుష్పట- లాడుట తగునా?
నినునేల కనుంగొన- నైన- కనుగొంటినా?॥ కన్యా॥
యామి— నేడుదయంబున- నీవువసంబున
చూడగ రాలేదా- నన్ను? సుమతరాభ!॥ అన్య॥
బిల్వ— వసమునకుకొ నేను- చనుదెంచుట నిజము;
నిను కనుటకు మాత్రము- కాదు- నను నమ్ముము॥ కన్యా॥
యామి— అప్పటిసంగతి- అక్కఱలేదు నీ
విప్పుడు ననుకావ- రావా? మెప్పులాడదా!॥ అన్య॥
బిల్వ— ఇప్పుడు నినుకావ- ఏ తెంచుటమే
తప్పనియెదవా? ఏమి? చెప్పుమా వగ॥ కన్యా॥

సింధుకమాచి - రూపకము.

యామి— ౨౫ నన్ను కావుమా- కరుణ- నన్ను కావుమా

కొన్ననవిల్లు బారినుండి॥ నన్ను॥

బిల్లు— ఇటుల వలగఁగా- తగునా? ఇటులవలగఁగా

కటకట! గురువని యెంచక॥ ఇటు॥

యామి— ఏల నన్ను వేవఁగి- చాలు నాపైక వగ;

జాలివుట్టదా? దేవ! లీలలక- కాలమెల్ల కడచునయ్యో! న॥

బిల్లు— ఏమి? నన్ను దివ్యుఁగా- ఎంచుచున్నదాననా

యేమి? కానునూ; నమ్మ- భూమినురుండ; నీగురుండ॥ ఇటు॥

యామి— నిక్కముగను చెప్పుమా- నీవు నా గురుండనా?

చక్కదనముబట్టి, చూడఁగా- ఒక్కదివ్యుండ వనుకొంటి! న॥

బిల్లు— కానుగా నేనమరుండ- కాను; నీదుగురుండ

గాని యెందుకిటుల, చానరో! మానరాని భ్రమపొందితి! ఇ॥

బేహగు- ఏకతాళము. (చతురశ్రగతి.)

బిల్లు— ౨౬ న్యాయమా యిట్టిమాట నాడుట

కాయజనకు చిక్కి వివ- కము విడిచెగవు॥ న్యాయ॥

గురువుననుచున్ మదిన్- కొంచెమెంచక మనో

హరుండననుచు పలుకన్- ఆరంభించితివి॥ న్యాయ॥

ఎవ్వరైనన్ వినినన్- ఏమనియెదరో

ఒవ్వరి! చాలు; ఇక- చాలు నోరుమూయు॥ న్యాయ॥

కమాచి - ఆదితాళము.

యామి— ౨౭ మొదట నాస్థితి విను- విదప నిందింపుము॥ మొద॥

మదనునికిన్ చిక్కి- మాత్రమిటుచేయ;

విదితధర్మము- విదువంగ వెట్టినే॥ మొద॥

బిల్లు— ఆదియేమె తెలుపుమా- అలిండువాడె॥ అది॥

సుదతి! నీవలుకేల- శోధింపరాదు?

మద ముట్టనీస్థితి- వదల వెతిగింపు॥ అది॥

- యామి— కలగని నంతనే- వలచి నిన్ భర్తఁగా
తలఁచితి గురువను- తలఁపే లేకయే॥ మొద॥
- చిల్ల— తెలియనపుడటు- తలఁచుట సరి కాని
తెలిసినపుడటు- తలఁచుట తగునా?॥ అది॥
- యామి— మనసున ఒక్కనికే- తెనిమిటిగా కొని
వెనుక మఱొక్కనిన్- ఎనయుట తగునా?॥ మొద॥
- చిల్ల— తగదనుట నిజ- మగుఁగాని గురుని
మగనిఁగ కోరుట- తగునా? మగువరో!॥ అది॥
- యామి— పోనిమ్ము తగకున్న- పోనిమ్ము; దీనకే
పోనేమి! పాణము- పోవునుగాని॥ మొద॥
- నవరోజు— ఏకతాళము. (తృతీయకం.)
- చిల్ల— ౨౮ కోపమా నాపై?— రూపనవమదనసతీ!
ఆపరాని స్వరభాగవ- ఓపఁజాల; అమృతమీవే;
రాసాన్వితేని- పాణమాఁగదునూ॥ కోప॥
- యామి— తొందరెందుకు?— సుందరీజనరతీవతీ!
విందుగను మావారు మన- పొందున కియ్యకొనుదాఁక
డెందము కొంచెము- మందలించ తగు॥ తొంద॥
- చిల్ల— మీతండ్రిదీనిన్- ప్రీతితోడ ఒప్పుకొనునే?
నాతిమిన్న! అటులైనన్- ఈశీరేల చేయు మొదట?
నీతిగ నలుపున్ పనికేల జడువు?॥ కోప॥
- యామి— ప్రీతిదీనికి- నాతల్లిదండ్రు లొప్పుకున్నన్
ఏతీరునను మనపెండ్లి- నీతియై నదగును?
చేతస్సు సంశయమందు; తెలుపుము॥ తొంద॥

ఫరజు— అదితాళము.

- చిల్ల— ౨౯ మానిని! తాళఁగఁజాల- సూనశరునిబాణవేదనయింక॥ మా॥
చక్కెర వెక్కిరించు- చక్కని కెమ్మోవి
నెక్కిను స్వధారసము- గ్రక్కున అనక॥ మాని॥

పూలగుత్తులతో- పొల్పగునట్టితీరె
పోలుమేను మేనక- కీలింపకున్నను॥ మాని॥

హిందుస్థానీభారవి—ఏకతాళము. (చతురశ్రగతి)

కళా— 3౦౧ మానుమ నీమది భయమింక;
చాన! దానీతలి- నలువంగలదేమి॥ మాను॥

చతు— ఏమి నీకింత నిబ్బరము?
నామది వగపాయ- నమ్మ చెప్పువేగ॥ ఏమి॥

కళా— ఇంతిరహస్యము మన- యిరువురికిఁగా
కింత యితరుల- కెఱుంగ రాదుగద॥ మాను॥

చతు— ఇదియేన; ఇంకమ- శ్రేయైన కలదా?
ముదమొదవకవెనక- ముదితా! తెలుపవే॥ ఏమి॥

కళా— తొలుతన్ భవాని- చెలికలక ఈతడే
చెలుపుడగునంచు- తెలుపుటయెఱుంగవే॥ మాను॥

చతు— అపునపును; మనచెలి- అట్లులే చెప్పినది;
భవానిదయకల్గి- వగవనేల యింక?॥ ఏమి॥

సింఘకమాచి - త్రిపుట.

యామి— 3౧ ప్రితేనుండెట- వసియించునా
ప్రితములటవిడుతు- త్వరగా నడు॥ ప్రితే॥

కళా— సక్తియ! దగ్గఱకున్- చనుదెంచితిమి;
అకటా! నీవిటుల- అడలకుమా॥ సక్తి॥

యామి— అడలకుమంచున్- నుడివెదవయ్యా!
ఒడలిజీవములు- విడువపుగా॥ ప్రితే॥

కళా— మానిని! వైర్యము- పూనకిటుల
మానరానివగ- మ్రగ్గగన్ చనునా॥ సక్తి॥

ఖరహరప్రియ - ఆదితాళము.

యామి— 3౨ ఎంతదుస్థితి సంభవించెనో-
కాంత! నీకునాకారణంబున॥ ఎంత॥

- బిల్వ— నీకారణంబున ఏమియు కాదు-
నాకర్తమునంగాని నతీ॥ నీకా॥
- యామి— నిర్భాగ్యురాల- నిన్నిప్పుడిట్టి-
దుర్భరకష్టాభి- తోసితి నయో॥ ఎంత॥
- బిల్వ— చెలువ! నన్నుఁగూర్చి- చింతింపకుండు;
ఖలుండ నేక నీకప్త- కారణమైతి॥ నీకా॥
- యామి— హా! నిన్నుఁబాసి- పోణంబుతో
సేనుండఁబాల- హృదయేశ్వరా॥ ఎంత॥
- బిల్వ— అయ్యో! నీవిటు- లదైర్యపడకు;
నెయ్యము మఱచి- నెమ్మినుండుము॥ నీకా॥

పీలునా - చావు. (త్రస్తశగతి.)

- యామి— ౩౩ ఏవారిని నలుగ- ఏమిలాభము?
దైవవిధి దాటఁగా- తరమే?॥ ఏవా!
మును చేసికొన్నది- అనుభవింపక
చనునే ఊరక- శయ్యనివైనపి॥ ఏవా॥
నిను చూడఁగల్గు- దనుక నీచెంత
కనిపెట్టుకొనియుండు- వెనుకటిపనియేలపి॥ ఏవా॥

కమాచి—(త్రస్తశగతి.)

- కళా— ౩౪ జనపతిని వేడినచో- కనికరించుట;
కనుక మనమాయన- కడకేగుదము॥ జన॥
- యామి— ఆయన కడకేగుట- న్యాయమేనాకు?
నాయందలి ప్రేమ- పాయఁజేసెఁగదే॥ ఆయ॥
- కళా— వసుధాపతి నిక- పోణంబునుచో
వినుగు చెందియిటు- విడుచుట తగునాపి॥ జన॥
- యామి— నను తనప్రోణం- బని తలంచిన నా
మనోహరుని ఈ- మాడ్కిన్ చేయునే॥ ఆయ॥
- కళా— ప్రమాద మేరికిక- వచ్చును ఒకచో
నుమాంగి! ఆయనన్- చూతము; రన్ను॥ జన॥

యామి— నాపతి మేలు- నకు కావున ఆ
భూపతిఁ కనుఁగొనక- పోవఁగ వలయున్॥ ఆయ॥

సింధుకమాచి—చావు.

యామి— 3౫ అను జ యిష్టా- అరిగి వత్తున్
మనోహర! నేను- కనిమిషమునక;
జనపతితో- మనచరిత
వినిపించి- వేఁడుకొనెద॥ అను॥

బిల్వ— సరియే; పాపా;- తరుణీ! ఏమి
జరిగినేని- తిరిగి రమ్మ;
ధరావిభుతో- తగవు వలచు;
జరిగినది- సరిగ చెప్పు॥ సరి॥

యామి— పాశ్రీశ్వరా!- అటులే ఒనర్తున్;
లేనిపోని- నాని పనియేమి?
భూనాధుతో- పోరు లాభమే?
పాశ్రీదానము- పాశ్రీధించెదన్॥ అను॥

బిల్వ— అన్నులమిన్నా!- అరయ ధర్మముల్
అన్ని యెఱుంగుదు;- అయిన చెప్పితి;
క్రన్నన విభుకడ- కున్నీవు చని
మన్ననకని యిట- ఉన్నట్లు రా॥ సరి॥

యదుకులకాంబోధి—అదితాళము.

వసు— 3౬ ఇంతతొందరపని- యెంతైన తగునా?
స్వాంతమునన్ బాగుగక- చింతింప వలదా?॥ ఇంత॥
ఆయనమెడ దోష- మావంతయును లేదు;
స్వామముకాదు వధ- స్వామము కాదు॥ ఇంత॥
అతనికై కాకున్న- యామిన్నికైయైన
అతని మన్నింప- అర్హము కాదా?॥ ఇంత॥

అకట! కూతునిటు- లాడుట ఖర్చుమా?
ఒకవేళ తప్పేదొ- ఒనవినన్ గాని॥ ఇంత॥

కాఫీ—ఆదితాళము.

యామి— 32 పతిభిక్ష పెట్టమా- పార్థివచంద్రా!
సుతవత్సలత నీకు- సుంతైన ఉన్న॥ పతి॥
హా! దైవమా! నాదు- ప్రాణంబు పోదుగా
ఈదయావిరహిత- మౌనావణమున;
పోదము సఖి! ఇంక- పోవుదము చద;
నాదయితుతోడిదే- నాదులోకము॥ పతి॥

వసు— అకటా! మూర్ఖ- నందినది సుత;
ఇంక ముందేమగునూ- ఎఱుంగ అయ్యయ్యో॥ అక॥

కళా— అన్నన్న! రాజుల- అన్యాయమిటుల
ఉన్నది; ఏమని- యెన్నంగ వచ్చును॥ అన్న॥

వసు— భూమిశ! ఇప్పుడు- ముదము నీకైనదా?
నీముద్దపట్టెనిటు- నిర్విణ్ణ చేసితి;
నోము లెన్నోనోచి- యీమెను కన్నది
యీమాడ్కి- చేయుట- కే కాఁబోలును॥ అక॥

కళా— పురుషులు తమరెన్ని- పోకడలు పోయిన
పరమధర్మమని- పాటించువారలు;
తరుణులె అయినను- తగవు విడువక
జరిపిన అది యింత- సరిగాదందురు॥ అన్న॥

అరాణా—ఏకతాళము. (చతురశ్రగతి.)

మద— 33 ఏమే! పతిభిక్ష- మిడవలెనే?
చీ! మాటలాడంగ- నీదైన లేదంటే॥ ఏమే॥
కామాంధతన్ కోర- గారానియిట్టి
కామితంబు అడుగ- గా తెగించితివ్॥ ఏమే॥

శ్రీలహరీ లెలుగ్గ - పోల చేరితైన;
 ఈలీలను పీ - రంచి చేసిరో!
 బాల యీరిని- వడి మూర్చ చెందినది;
 ఏలూతో తెలియ- బాల కన్నవాండ|| ఏమే||

తోడి—అదితాళము.

వసు— ౩౯ ఏమిది పుత్రిక— ఇటులాసరింతురే?
 భూమిశ! ఎవనైన- భూమిమీద|| ఏమి||

యామి— పోయెద; నాకయి- పొగులకు జననినో!
 నాయదృష్టమింతే. నను తలచకు|| పో||

వసు— ఎందుకు పుట్టితివి- ఇంతి! నాకడుపున?
 మందభాగ్యురాల; నిను- మనుపక జాల|| ఎందు||

యామి— భూపతి నాపై దయ- చూపలేదని
 కోపగింపకు; ఇదంత- నాపాపమే|| పో||

వసు— ఏరిపయి కోప- మెందుకు? నేను నీ
 చేరువ నుండక- జీవింతునా?|| ఎందు||

కన్నడ- ఏకతాళము. (చతురశ్రగతి.)

మద— ౪౦ ఇరువురినికూడ దండింతున్ - దురితమును క్షమింపక|| ఇరు||

కళా— దండింపకలుగుదువుగాని. ధర్మం మాత్రము కాదు|| దండిం||

మద— స్మరతంత్రమునకు లోబడినారు- వరువుతీసినారు|| ఇరు||

కళా— దండధరుడు మీదను ఉన్నాడు- దండింపంగలవాడు||దం||

జంఘూటి- ఏకతాళము. (చతురశ్రగతి.)

విల్వా— ౪౦ అయ్యో! ఎంత కష్టమువచ్చెన్ - పాగిశ్వరికి;
 దయ్యము తలవ్రాత- తప్పింపవారికి
 ఎయ్యెడ తరమగునె- యింతమైననీ|| అయ్యో||
 నాపై యేమియును చింతింప;- నామనూహరిణి
 సాకతమున కావు;- సంస్తవమొనరింతు;

లోకేశ్వర! భక్త- లోల! పరాత్పరా!॥ అయ్యో॥
 ఆగర్భశ్రీమంతురాలయిన- అట్టి అతిపమిన్న
 భూగృహమున పడి- పొరలవలసివచ్చె;
 ఈగతి తప్పింప- వే నర్చేశ్వరా!॥ అయ్యో॥

సహన-త్రిశ్రగతి చావు.

బిల్లి— ౪౨ కావవేయిప్పుడు- కరుణతో దేవ
 దేవా! నినువడెడ- దీనరక్షకా!॥ కావ॥
 నాయెడ అపరాధము- న్నదో లేదో
 నీయెడకేతెలియు- నిఖిలాంతర్యామి!॥ కావ॥
 లేనిపోనినిండ- పై ని మోపి నన్ను
 భూనాథుండు చలప- పూనియున్నాడు;
 నాకు అభయమిచ్చి- సొకతమన కావ
 నీకంటె మఱియెవ్వ- రేకడనున్నారే॥ కావ॥

హిందుస్థానీ ధైరవి- చావు.

యామి— ౪౩ పోదేనాథా! నన్నున్నాసి-
 నాదుధనమా! నాప్రాణమా॥ పోదే॥

బిల్లి— ఎటువచ్చి తింటిమిన్నా!-
 ఇటుకు భూమిగృహమునుండి॥ ఎటు॥

యామి— వైవకృపవల్ల మరల-
 జీవములతో నిన్నుకంటి॥ పోదే॥

బిల్లి— పటుతరాద్యుతం బయ్యెడు-
 చటుకున అంతయు చెప్పుమా॥ ఎటు॥

యామి— అతిభిన్నతఁ అంబికఁ కడు- స్తుతులొనర్ప చోద్యముగను
 జతతలుపులు నరిగవిడఁ- అతి త్వరితగతివచ్చితి॥ పోదే॥

సింధుకమాచి - ఆదితాళము.

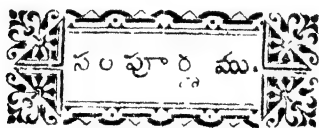
బిల్లి— ౪౪ } నిను నుతియింప- నేర్తుమే? తల్లీ!
 యామి — } ఘనభక్తజన- కల్పవల్లీ!॥ నిను॥

దురితాశ్వులమని- దూషింపఁబడి
మరణమొందునెడ- మనిచితివహహా!॥ నిను॥
లోకపునిందకు- లోఁబడకుండ,
ప్రాకటసౌఖ్యములు- వడయంగఁజేసితి॥ నిను॥
సురసుతచరణా!- సుగుణభరణా!
హరమనోహరిణీ!- ఆర్య! భవానీ!॥ నిను॥

మంగళహారతి.

ఆమీరుకల్యాణి—రూపకము.

౪౫ మంగళమిదే- మంగళప్రదా!
సంగీతలోలా!- సర్వలోకేశా!॥ మంగ॥
రంగుగ నిన్నంత- రంగమునందున
సంగతము చేసి- స్తవము లొనర్తుము॥ మంగ॥
చేవచేవ! నీకుతగిన- సేవచేయ నిన్ను పొగడ
చేవలేడు మాకు- కావునను దయఁ- కావఁగ వలయు॥ మంగ॥
సారకీర్తి- సరసకలార్ధి- సమాజపాల!
మా॥ రామచంద్ర- చారుసంస్తవ- నారముదితాత్మ! మంగ॥



హితకారిణీ గ్రంథమాల.

సంపాదకుడు, ఇ. య జ్ఞానారాయణ.

ఉద్దేశము:—

1. అందరికిని సులభముగా బోధపడు చక్కనివై లిని నాటకములు, ప్రహసనములు, నవలలు, కథలు మొదలగు గ్రంథములను నీతిబోధకముగ వ్రాసి ప్రచురించి జనసామాన్యమునకు చదువునం దభిరుచి పుట్టించుట.

2. ఇందుమూలమున వచ్చినలాభము అష్టలగు అంగ హనులకు అన్నవస్త్రములక్రిందను, గీదబాలుర బడిబీతములక్రిందను, ఆర్యమతాభివృద్ధికిని, నిష్కూటాత్మ్య ధర్మమునకును వలయుపనులక్రిందను వినియోగించుట.

పుస్తకములవెల సం॥రమునకు రు 0-8-0 లకు మించదు.

సంవత్సరమునకు మూడుపుస్తకములకు తక్కువకాకుండ ప్రచురింపబడును. ప్రత్యేకపురుసుము (ఒక అణామాత్రమే). ఇది సంవత్సరపుచందా ముందిచ్చువారి యనక్కఱలేదు. ఈసొమ్ము ధర్మాగ్రముపయోగింపఁ బడును.

వెలువడినపుస్తకములు:—అపూర్వనాగరికత.

అపూర్వప్రహసనము. హాస్యరసప్రధానము. నవనాగరికతమూలమున వచ్చిన కొన్ని గురాచారములు మిక్కిలి యుక్తియుక్తముగా వెలిపుచ్చబడినవి. కథాకల్పన అతివసాహరము. మొదటిభాగము ప్రచురించినవెనుక తక్కినభాగముల సంతకస్వరలో పూర్తిచేసి పంపుదురని మాచందాదారులంపినయుత్తరములకున్నవేడినిగావును వేసోల్లి వెల్లడిచేయుచున్నవి.

చందాదారులకు. తిరుగులకు.

మొదటిభాగము.

0—2—0.

0—3—0.

రెండు మూడుభాగములు

0—4—0.

0—6—0.

N. B. మాచందాదారులకుపంపు పుస్తకముల పోస్టేజీ మేము భరింతుము.

మాగ్రంథమాలవిషయమయి యింక నెఱుంగఁ గోరునా రీక్రింది చిరునామాకు న్యాయుఁ బ్రార్థితులు.

కార్యదర్శి,

హితకారిణీ గ్రంథమాల,

విశాఖపట్టణము.

ప్రతులు తక్కువ!

త్వరపడుడు!!

శ్రీకలాభిలాషక కావ్యమాలిక.

ఇందు, బాహుభివృద్ధికి సాధనములగు కావ్యనాటకానులు, నవలలు, నిఘంటుస్యాకరణములు, శాస్త్రదరిత్రాదులు, ప్రకటితములగును.

చందాదారులు.

సంవత్సరమునకు రు 3-0-0 లకు మించని వెలగల యిందలిపుస్తకములు కొన సున్నుకొనువారు చందాదారులు. పుస్తకములు పంపినపుడు వెలయిచ్చి పుచ్చుకొనుటయేకాని, ముందే చందా యియ్యనక్కఱలేదు. ప్రవేశపురుసుము రు 0-4-0. ఇది దరఖాస్తుతో పంపవలెను.

శాశ్వతపుచందాదారులు.

ఒక్కసారియే రు 25-0-0 అచ్చువారు శాశ్వతపుచందాదారులు.

చందాదారులకులభము.

(1) వైవారికి రు 1-0-0 కు ఇచ్చు పుస్తకములు చందాదారులకు రు 0-12-0 లకే యిచ్చెదము. (2) చందాదారులు పీ. పీ. ఖర్చు పెట్టుకొన నక్కఱలేదు.

నిత్యపోషకులు; నిత్యసహాయకులు.

రు 100 లకు తక్కువకాని ధనసాహాయ్యము చేయవారు నిత్యపోషకులు. రు 50 లకు తక్కువకాని ధనసాహాయ్యము చేయవారు నిత్యసహాయకులు. ఏంకి మాకావ్యమాలికా పుస్తకములన్నియు నిచ్చుచు పీరిషేన్లు ప్రతిపుస్తకమందొకటి ప్రసూతము.

రాజపోషకుల యాదరణము వారిదయ్యాశము.

పోషకులు; సహాయకులు.

సంవత్సరమునకు రు 10 ల చందా యిచ్చువారు పోషకులు; రు 5 ల చందా యిచ్చువారు సహాయకులు. ఈచందా ముందే యియ్యవలయును.

ఏ జెంట్లు.

చందాదారులు మొదలగు వారిని చేర్చుటకు ఏజెంట్లు కావలయును. పీ. పీ. గా మాపుస్తకములు తెప్పించుకొను ఏజెంట్లకు నూటికి రు 25 చొ॥ కమీషను ఇచ్చెదము. కాంబటి మాకావ్యమాలికకు ఏజెంట్లుగానుండి పనిచేయఁగోరువారును చందాదారులు కాదలఁచువారును నాపేర దరఖాస్తులు పంపవలెను.

విశాఖపట్టణము,

1913 నం॥

మారేపల్లి రామచంద్రశాస్త్రి,

శ్రీకలాభిలాషక సమ జాధిపతి

